

TC.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

DOĞRUDAN DEMOKRASİNİN GÜNÜMÜZ KOŞULLARINDA
UYGULANABİLİRLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erdoğan MERT

165310124

Danışmanı: Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER

İstanbul – 2018

TC.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

**DOĞRUDAN DEMOKRASİNİN GÜNÜMÜZ
KOŞULLARINDA UYGULANABİLİRLİĞİ**

Tezi Hazırlayan: **Erdoğan MERT**

KABUL VE ONAY

Erdoğan MERT tarafından hazırlanan “DOĞRUDAN DEMOKRASİNİN GÜNÜMÜZ KOŞULLARINDA UYGULANABİLİRLİĞİ” başlıklı bu çalışma, .../02/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER

Üye:

Üye:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve SOYADI]

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “DOĞRUDAN DEMOKRASİNİN GÜNÜMÜZ KOŞULLARINDA UYGULANABİLİRLİĞİ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yaptığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../02/2018

Erdoğan MERT

ONAY

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../02/2018

Erdoğan MERT

ÖZET

DOĞRUDAN DEMOKRASİNİN GÜNÜMÜZ KOŞULLARINDA UYGULANABİLİRLİĞİ

Erdoğan MERT

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

Danışmanı: Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER

Şubat, 2018 – 144 sayfa

Günümüzde, dünyanın çok değişik bölgelerinde yaşayan çok farklı topluluklara “en iyi yönetim biçimi hangisidir?” sorusunu yöneltsek, büyük bir çoğunlukla alacağımız cevap “demokrasi” olacaktır. Pek çok yönetimin kavram veya uygulama açısından demokrasiden çok uzak olmasına rağmen bu adla anılması bir yana, genel kabul itibarıyla demokrasiyle yönetildiği bilinen ülkelerin arasında bile “az demokrasi-çok demokrasi” ayrımları yapılmakta. Bunların arasında “çok demokrasi” ile yönetilmekle övünen ülkelerde bile “tam, eksiksiz, ideal” bir demokrasiye sahip oldukları iddiası ileri sürülemez zira demokrasiden anladığımız, demokrasinin bir çeşidi olan “temsili demokrasi”dir ve ideal olmak bir yana yeterli olduğu bile tartışmalıdır.

Temsil sistemi, kimi toplumlarda az ama kimi toplumlarda demokrasinin tümüyle kaybına sebep olacak kadar çok sorunlara sahip olmasına rağmen “ehven-i şer” yani “kötünün iyisi” ve sürdürülebilir tek seçenek olduğu için savunulmaktadır. “Halkın, halk için, halk tarafından” yönetilmesi anlamına gelen ve tarihte ilk defa “demokrasi” adıyla tanımlanan yönetim sistemine günümüzde “doğrudan demokrasi” diyoruz. Ancak mükemmel en yakın yönetim sistemi olmasına rağmen, antik çağda küçük bir alanda yaşayan küçük bir topluluk tarafından icat edildiği, nüfus artıp insanlar geniş coğrafyalara dağılınca uygulanması imkansız hale geldiği için de “ütöpik” kategorisine koyduk ve gündemimizden çıkardık.

“Günümüz dünyası” ifadesiyle insanlığın özellikle son yüzyılda, binlerce yılda elde edilen gelişmeden daha fazlasına ulaştığı bilgi çağını kastediyoruz. Türümüzün doymak bilmez “hep daha fazla” ihtiyacı ve ihtirası

özellikle bilimde ve teknolojide büyük sıçramalara sebep oldu, hep daha iyisine ulaşmak için yollar aramak bizi buralara kadar getirdi. Ancak sürat çağının baş döndürücü koşuşturması arasında gözden kaçırdıklarımız da oluyor. Her ne kadar bireysel imkanlarımız artsa da, toplumlarımızı daha iyi yönetmek için yeni yollar bulma konusunda yeterince başarılı olduğumuz söylenemez. Bu sebeple çağımız bireyselliğin parladığı bir dönem olsa da sosyal yapının sönük kaldığı görülüyor. Bilgiye erişim teknolojilerinin dünyanın farklı kıtalarındaki insanları birbirine bağladığını, dünyanın küreselleştiğini, küçüldüğünü, küresel bir “köy”e dönüştüğünü gururla söylüyoruz. Ancak “madem her alanda her şeyin en iyisini istiyoruz, madem dünya artık küresel bir köy, o halde neden en iyi yönetim biçimi olan doğrudan demokrasiyi bu yeni köyde uygulamanın yolunu bulmayı düşünmüyoruz?” sorusunu sormuyoruz. Bu çalışmanın amacı bu soruyu sorup cevabını bulmaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yönetim şekilleri, demokrasi, doğrudan demokrasi, e-devlet, e-demokrasi

ABSTRACT

APPLICABILITY OF DIRECT DEMOCRACY IN TODAY'S CONDITIONS

Erdoğan MERT

**Master's Thesis, Department of Public Administration and Science of
Politics**

Supervisor: Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER

February, 2018 - 144 pages

Today, when we ask that question "which is the best form of government?" to the very different communities living in different regions of the world, we will take the majority of the answer will be "democracy". Many governments are far from democratic in terms of concept or practice. Even there are differences between governments as known as democratic, has less or more democracy. Even most democratic governments are can not argue about their democracies perfection because they just have a "representative democracies" and even their sufficiency is argumentative.

The representation system causes problems but is advocated for being "better than nothing" and the only sustainable option. The mean of democracy is "to govern people by the people, for the people" which we call it as direct democracy today. However, this government system was close enough to perfection but invented in a small community living in a small area in the antique age, than we have categorized it as "utopian" because it has become impossible when population raised and people spread over a wide geographical area.

By the expression "today's world" we mean the call age of knowledge that mankind has reached the development especially in the last century which is more than thousands of years. Our specie "always more" need and ambition has caused great jumps, especially in science and technology, and it has always brought us here to look for ways to get better. But it also happens that we are missing out on the dizzying run of the era of speed. Although our individual opportunities increase, we can not say that we are successful enough to find new ways to better manage our societies. In this case, the individuality is brightened, but it seems that the social structure is dim. We proudly say that the technology of access to information has linked people from different continents in the world, and that the world has become global and diminished, transforming into a global "village". However, we don't ask that question: "If we want the best of everything always, if we accept that the world is a global village anymore, so why we do not consider finding the path to rule in this new village, which is direct democracy is the best form of governance?"

The purpose of this study is to ask this question and try to find the answer.

Keywords: Kinds of governances, democracy, direct democracy, e-government, e-democracy

ÖNSÖZ

Bu çalışmada bana yol gösteren ve benimle sürekli ilgilenen kıymetli hocam Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER'e, jüri başkanımız Sayın Prof. Dr. Levent ÜRER'e, jüri üyesi değerli hocam Yard. Doç. Akın KİREN'e, yardımlarını esirgemeyen ve beni her konuda destekleyen sevgili hocam Prof. Dr. Cüneyt AKALIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VIII
ÖNSÖZ.....	X
İÇİNDEKİLER.....	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XV
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XVI
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
PROBLEMİN DURUMU.....	1
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	2
ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	2
YÖNTEM.....	2
ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	2
VERİLERİN TOPLANMASI.....	3
VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI.....	3

GİRİŞ

BÖLÜM 1

İNSANLIK TARİHİ

1. Kısa İnsanlık Tarihi.....	5
1.1. Sürüden Devlete İnsanlığın Yolculuğu.....	7
1.2. Ahlak Kurallarının Oluşumu.....	8
1.3. Din Kurallarının Oluşumu.....	8
1.4. Hukuk Kurallarının Oluşumu.....	9
1.5. Devletleşme Süreci.....	9

BÖLÜM 2

YÖNETİM BİÇİMLERİ

2. Yönetim Şekilleri.....	11
2.1. Monarşi.....	11
2.1.1. Geleneksel Monarşiler.....	12
2.1.1.1. Mutlak Monarşi (Mutlakiyet).....	12
2.1.1.2. Meşruti Monarşi (Meşrutiyet).....	13
2.1.1.3. Sembolik Monarşi (Anayasal/Parlamerter Monarşi).....	13
2.1.2. Genişliğine Göre Monarşiler.....	14
2.1.2.1. Tek Uluslu Monarşiler (Krallık).....	14
2.1.2.2. Çok Uluslu Monarşiler (İmparatorluk).....	14
2.1.3. Baskıcı Monarşiler.....	14
2.1.3.1. Diktatörlük.....	14
2.1.3.2. Despotluk.....	15
2.2. Oligarşi.....	16
2.2.1. Yerleşik Oligarşiler.....	16
2.2.1.1. Teokrasi.....	16
2.2.1.2. Aristokrasi.....	16
2.2.1.3. Plütokrasi.....	17
2.2.1.4. Teknokrasi.....	17
2.2.1.5. Jüritokrasi.....	18
2.2.2. İhtilalci Oligarşiler (Cunta).....	18
2.2.2.1. Sivil Cunta.....	18
2.2.2.2. Askeri Cunta.....	18
2.3. Anarşi.....	18
2.4. Cumhuriyet.....	19
2.4.1. Sembolik Cumhurbaşkanlığı.....	19
2.4.1.1. Sembolik Monarşi.....	20
2.4.2. Etkin Cumhurbaşkanlığı (Yarı Başkanlık).....	20
2.5. Federasyon (Federal Devlet, Birleşik Devlet).....	20
2.5.1. Başkanlık Sistemi.....	21

BÖLÜM 3

DEMOKRASİ

3. Demokrasi.....	22
3.1. Demokrasinin Tanımı.....	22
3.2. “Demokrasi” Kelimesinin Kökeni ve Anlamı.....	23
3.3. Antik Yunan Demokrasisi.....	24
3.3.1. Demokrasiyi Ortaya Çıkaran Süreç.....	24
3.3.2. Demokrasiyi Yeşerten Toplumsal Yapı.....	25
3.3.3. Antik Yunan Demokrasisinin Pratiği.....	28
3.3.3.1. Halk Meclisi (Ekklesia).....	29
3.3.3.2. Beşyüzler meclisi (Boule).....	30
3.3.4. Yargı.....	31
3.3.4.1. Halk Mahkemesi (Dikasterion).....	31
3.3.4.2. Anayasa Yargısı (Graphe Paranomon).....	32
3.4. Demokrasi Türleri.....	32
3.4.1. Temsili Demokrasi.....	32
3.4.1.1. Temsili Demokrasinin Temsil Sorunu.....	35
3.4.1.2. Temsili Demokraside Siyasi Partilerin Rolü.....	36
3.4.1.3. Temsili Demokraside Bireysel Hak ve Özgürlükler.....	37
3.4.1.4. Temsili Demokraside Yeni Arayışlar.....	37
3.4.2. Antik Yunan Demokrasisi ile Modern Demokrasi Farkları.....	38
3.4.2.1. Birey-Devlet İlişkileri.....	38
3.4.2.2. Polis-Modern Devlet Farkları.....	38
3.4.2.3. Vatandaş Kavramının Değişen İçeriği.....	38
3.4.2.4. Siyasi Kültür.....	40
3.4.2.5. Yönelindikleri Amaçlar.....	41
3.4.3. Doğrudan Demokrasi.....	42
3.5. Kronolojik Demokrasi Tarihi.....	42
3.5.1. Antik Çağ.....	44
3.5.2. Orta Çağ.....	45
3.5.3. 18 ve 19. Yüzyıllar.....	46
3.5.4. 20. Yüzyıl.....	48

3.6. Demokrasi Modelleri.....	49
3.6.1. Klasik Demokrasi.....	49
3.6.2. Koruyucu Demokrasi.....	50
3.6.3. Kalkınmacı Demokrasi.....	50
3.6.4. Liberal Demokrasi.....	51
3.6.5. Sosyal Demokrasi.....	52
3.7. Demokrasiyle İlişkili Kavramlar.....	53
3.7.1. Cumhuriyet.....	53
3.7.2. Sekülerizm.....	53
3.7.3. Kuvvetler Ayrılığı.....	54
3.8. Demokrasinin Araçları.....	54
3.8.1. Parlamento.....	55
3.8.2. Siyasi Partiler.....	55
3.8.3. Anayasa.....	55
3.8.4. Baskı Grupları ve Sivil Toplum Kuruluşları.....	56
3.8.5. Kolluk Kuvvetleri.....	62
3.9. Uygulamada Farklı Görüşler.....	63
3.9.1. Çoğulculuk Görüşü (Plüralist Görüş).....	63
3.9.2. Seçkinlik Görüşü (Elitizm).....	64
3.9.3. Marksist Görüş.....	65
3.9.4. Korporatist Görüş.....	67
3.10. Uluslararası İlişkilerde Demokrasi.....	67

BÖLÜM 4

DOĞRUDAN DEMOKRASİ

4. Doğrudan Demokrasi.....	68
4.1. Doğrudan Demokrasinin Tanımı.....	68
4.2. Doğrudan Demokrasinin Gerekliliği.....	68
4.3. Doğrudan Demokrasinin Yaygınlığı.....	71
4.3.1. İsviçre.....	74
4.4. Doğrudan Demokrasiye Geçiş.....	80

4.4.1. E-devlet.....	81
4.4.1.1. Teknik Altyapının Kurulması.....	86
4.4.1.2. E-Devlet Mevzuatının Tanımlanması.....	87
4.4.1.3. E-Kültürün Yaygınlaştırılması.....	88
4.4.2. E-demokrasi.....	90
4.4.2.1. Dünya'dan E-Devlet ve E-demokrasi Uygulama Örnekleri.....	96
4.4.2.1.1. Change.org.....	98
4.4.2.1.2. Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya.....	98
4.4.2.2. Türkiye'den E-Devlet ve E-demokrasi Uygulama Örnekleri.....	102
4.4.2.2.1. E-Devlet Sitesi (turkiye.gov.tr).....	103
4.4.2.2.2. Beyaz Masa (alo153.ibb.gov.tr).....	103
4.4.2.2.3. Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER).....	103
4.4.2.2.4. BİMER Sayısal Veriler.....	104
4.4.2.2.5. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER).....	106
4.4.2.3. Doğrudan Demokrasiye Giden Teknolojik Yol Haritası.....	106
4.4.2.3.1. E-İmza.....	106
4.4.2.3.2. Çevrimiçi Oylama.....	108
4.4.2.3.3. Çevrimiçi Demokrasinin Kavramsal Gereklere.....	108
4.4.2.3.4. Çevrimiçi Demokrasinin Teknik Gereklere.....	109
4.4.2.3.5. Web Sistemi.....	109
4.4.2.3.6. Oylamanın Güvenlik ve Gizliliği.....	109
4.4.2.3.7. Altyapının Güvenliği.....	109
4.4.2.3.8. Kimlik Doğrulama ve Yetkilendirme.....	110
4.4.2.3.9. Suistimallerin Önlenmesi.....	110
4.4.2.3.10. Avantajlar.....	111
4.4.2.3.11. Dezavantajlar.....	112
4.4.3. Doğrudan Demokrasiye Geçiş Sürecinde Karşılaşılabilecek Problemler.....	113

SONUÇ

KAYNAKÇA

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Sanayi Çağı Devleti ile İnternet Üzerindeki Devletin Karşılaştırılması.....	83
---	----

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1. BİMER Yıllara Göre Başvuru Sayıları.....	104
Grafik 1.2. BİMER Yıllara Göre İşlem Sayıları.....	104
Grafik 1.3. BİMER İllere Göre Başvuru Sayıları.....	105
Grafik 1.4. BİMER Başvuru Türlerine Göre Dağılım.....	105
Grafik 1.5. BİMER Başvuru Konularına Göre Dağılım.....	105
Grafik 1.6. BİMER Eğitim Durumuna Göre Başvuru Dağılımı.....	106

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

PROBLEMİN DURUMU

Demokrasi, 1789 Fransız Devrimi ve onu hazırlayan koşulların yaşandığı dönemden başlayan, büyüyüp gelişen, yayılan bir fikir olarak günümüz dünyasına kadar gelebilmiş ve artık alternatifi olmayan, biricik yönetim şeklinin adı olarak kökleşmiştir. Ancak adının ilk defa konulduğu M.Ö. 4. Yüzyılda hüküm süren antik çağlardan beri tanınmaz hale gelmiştir. Başlangıcında halkın kendi kendisini yönettiği basit bir sistemin adıyla bugün demokrasiyle uzaktan yakından ilgisi olmayan, hatta tam tersi olan yönetim şekillerine bile yapıştırılabilen bir etikete dönüşmüş, tarih boyunca uygulanıp benimsenmiş pek çok yönetim şekline biri olarak kategorize edilmiştir.

Gerçekte demokrasi kelimesinin tam karşılığı olan doğrudan demokrasi nüfus çokluğu ve coğrafyanın genişliği gibi haklı sebepler dolayısıyla uygulanamadığı için unutulmuş, onun yerini alan temsili sistemlerin arasında uygulanamadığı için ütopyik bir alt kategori konumuna itilmiştir. Ancak temsili demokrasilerin halkın kendi kendisini yönetme sözünün çok gerisinde kalmış olduğu, ideal olmak bir yana diğer çok kötü yöntemlerin arasında ehven-i şer olarak tercih edilmek durumunda bulunduğu da genel kabul gören bir itiraftır.

Dünya vatandaşları iki büyük küresel savaşı milyonlarca kayıp vererek atlattı ancak bir üçüncüsünün ihtimali hiçbir dönemde sıfırlanamamıştır. Yüzlerce bölgesel savaş, katliam hatta soykırım yaşanmış, yaşanmakta ve bundan sonra da yaşanacağından kimsenin şüphesi yoktur. Sakin, huzurlu, mutlu bir hayat fikri bir ütopyaya dönüşürken terör sınır tanımaksızın bütün dünya vatandaşlarının günlük hayatlarının bir parçası haline gelmiştir. Temsil sisteminin umulanı vermediği, haklının güçlü olmasından çok uzak, güçlünün haklı sayıldığı bir dünyada yaşamak zorunda kaldığımız gerçeği ortadadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma, çoktandır unutulmuş, ütopyik sayılmış ancak her ne kadar “uygulanamaz” etiketiyle fişlenmiş olsa da daha yaşanılabilir bir dünya umudu verebilen, en iyi yönetim şekli olduğu teslim edilen doğrudan demokrasiyi

insanlık tarihi için eski, ancak günümüz dünyası için yeni bir ihtimal olarak tartışmaya açmayı amaçlıyor.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışma, doğrudan demokrasinin sanıldığı gibi antik çağdaki Yunan kentlerinde ortaya çıkıp yine bu dönemde parladığı ve aynı yerde sönüp yok olduğu, bir daha başka hiçbir yerde görülmediği ve artık görülme ihtimalinin de kalmadığı fikrinin doğru olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Doğrudan demokrasi anılan dönemden önce ve sonra, dünyanın değişik yerlerindeki toplumlarında uygulanmış, günümüzde de çoğunlukla yerel düzeyde de olsa varlığını sürdürmektedir. Bu çalışma aynı zamanda, doğrudan demokrasinin günümüz dünyasında yine günümüz teknolojisi sayesinde dünya devletleri genelinde uygulanabilir olduğunu göstermesi açısından da önemlidir.

ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

- a. Doğrudan demokrasinin dünya genelinde çoğunluk tarafından isteneceği,
- b. Hükümetlerin bu isteğe olumlu cevap vereceği varsayılmıştır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

- a. Tez, doğrudan demokrasinin günümüz koşullarında uygulanabilir olup olmadığına dair bulguları kapsamaktadır.
- b. Çalışma, yöntem açısından ikincil kaynak taraması ile sınırlıdır.

YÖNTEM

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmaya başlarken, “günümüz dünyasında doğrudan demokrasi uygulanabilir mi?” sorusundan yola çıkılmış, günümüz teknolojisinin yetkinliğine dayanarak uygulanabilir olduğu sonucuna varılmış, uygulama adımları incelenerek ortaya bir model konulmuştur. Bu amaçlarla kullanılan “Kütüphane Araştırması” metoduyla literatürdeki kitap ve makaleler

incelenmiş, uygulamayı mümkün kılan internet ve bilgisayar sistemleri hakkında daha geniş bilgi edinilmiştir.

VERİLERİN TOPLANMASI

Çalışmaya başlarken yapılan literatür incelemesinde, internet üzerinden arama motorunda “doğrudan demokrasi”, “yönetim sistemleri”, “e-devlet, e-demokrasi” gibi başlıklarla yapılan taramalarda bulunan kitap ve makaleler ile bu makalelerin referans bölümlerindeki kaynaklar kullanılmıştır.

Yazılı kaynaklar için ağırlıklı olarak T.C. İstanbul Arel Üniversitesi Kütüphanesinden faydalanılmıştır.

VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Çalışmada toplanan kaynaklar ayrı ayrı incelenerek konu ile ilgili bölümlerden faydalanılmıştır. Bu bulgular ışığında, doğrudan demokrasinin günümüz koşullarında uygulanabilir olduğu, bunun için gerekli sistemin oluşturulması için ihtiyaç duyulan teknolojinin mevcut olduğu sonucuna varılmıştır.

GİRİŞ

İnsanoğlu, çok uzun süren araştırmalar, denemeler, mücadeleler hatta savaşlar sonucunda denediği tüm yönetim sistemleri arasında en iyisinin demokrasi olduğuna karar verdi. Ancak demokrasinin ne olduğunu tarif etmek çok zor oldu. Bu yüzden ne olmadığını söyleyerek tanımlamaya başladı. Öyle ki, adının verildiği antik dönemdeki orijinal örneği bile tarife uymuyordu zira o dönemde nüfus azdı, alan dardı, insanlar kendi işleriyle uğraşmaya da, devlet yönetimine de zaman ayırabiliyorlardı, onların doğal ortamı, kültürü bu sistemin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı ancak modern dünyada bunlar imkansızdı.

Modern dünya şartlarına uygun bir uygulamasını gerçekteştirildi, anahtar temsil sistemi oldu. Temsil sistemiyle yol alan demokrasi gemisi verimli çalışmıyor, rotasından sapmaya meyleniyor, sık sık rota düzeltme manevralarına ihtiyaç duyuyor, kimi zaman cana ve mala mal olacak kadar ciddi sonuçları olan kazalara uğruyordu. Beceriksiz çarkçılardan gemiyi kayalıklara vurmaya çalışan kaptanlara kadar pek çok problem insan faktörü kaynaklı olarak ortaya çıkıyordu. Fakat tüm bu kusurlarına rağmen alternatifi olmayan bu geminin yapısı böyleydi insanlık uzun süren tamirler, düzeltmeler, tadilatlarla gemiyi bu hale getirdi. İnsanlık tarihinin karanlık sayfalarında durmakta olan korkunç kayıtlara bakınca bu duruma şükretmek gerekiyordu. O kadar korkunç figürlerdi ki, geçmişe bakmak bile kötü, Amerika'yı yeniden keşfetmeye kalkmak aptalcaydı.

Ancak bazen daha iyisine ulaşmak için kuralları yıkıp geriye bakmak, Amerika'yı yeniden keşfetmek gerekir. Yeniden keşfedilmesi gereken doğrudan demokrasidir. Bu çalışmanın amacı günümüz insanını, temsil sisteminin bitmek bilmeyen krizlerini bir tarafa bırakıp, artık imkansızlık seferinden geri dönüp imkan dairesine giren doğrudan demokrasiyi en azından tartışmaya teşvik etmektir.

BÖLÜM 1

İNSANLIK TARİHİ

1. Kısa İnsanlık Tarihi

Dünyadaki pek çok hayvan türü gibi insan da sosyal bir canlıdır, hemcinsleriyle irili ufaklı gruplar halinde yaşamak zorundadır. Aslında “sosyal” diye tanımlamadığımız canlılar bile tek başlarına var olamazlar. Basit bir tek hücreli canlı bile çoğalarak türünün hayatta kalma ve genlerini gelecek nesillere aktarma arzusunu taşır. İstisnasız bütün canlılar aynı ihtiyaçlar hiyerarşisine tabidir ve bu sosyalleşmeyi (hatta ileri seviyede devletleşmeyi) gerekli kılar. Can havliyle ve var gücüyle bir aslandan kaçmakta olan bir geyik (ya da bir insan) o anda ne susamışlığını, karnının aç oluşunu, ne evinin olup olmadığını ya da çiftleşmeyi düşünebilecek haldedir. Ancak canını kurtardıktan sonra susadığı ve acıktığı aklına gelir ve besin aramaya başlar. Yırtıcılardan kaçmak gibi yiyecek bulmak da grup halinde yapıldığında başarı şansı arttığı için geyikler (ve insanlar) grup halinde bulunmak isterler. Güvenliğini temin etmiş ve karnını doyurmuş hayvanın sıradaki ihtiyacı o anda onu rahatsız etmekte olan soğuktan/sıcaktan/yağmurdan v.b. korunmasını sağlayacak bir barınaktır. Hayatta kalma görevini başarıyla ifa eden canlının sonraki amacı çoğalmak için çiftleşmek olacaktır. Bu döngü bütün (eşeyli üreyen) canlılar için geçerlidir. Ancak sadece insan türü bu döngüyü esnetip genişletebilmiş, çeşitli başka eklentiler yapabilmıştır.

İnsanoğlu can güvenliğinin bir sonraki tehlikeye kadar mevcut oluşuyla mutlu olamamış, bir sonraki tehlikeyi düşünmek bile onu rahatsız etmiş, bu ihtiyacını sürekli olarak giderebilmenin yollarını aramış ve doğal barınaklarla yetinmek yerine kendi barınağını inşa ederek diğer hayvanlardan ayrılmıştır.

Avcı-toplayıcı bir topluluk olmak kolay ve sorumluluk getirmeyen bir yaşam tarzı sunduğu halde, karnını kolayca doyurduğu günlerde bile sonraki gün yiyecek bulamayabileceği ihtimalinden rahatsız olmuş, bitkiler ve hayvanları evcilleştirerek yiyeceğini garanti altına alarak diğer hayvanlardan ayrılmıştır.

Göçebe hayattan yerleşik hayata geçişiyle beraber altına girdiği ekstra yükler karşılığında elde ettiği garantiler sayesinde neslinin devamı da kolaylaşmış, yılın sadece kısa bir döneminde değil, her döneminde çifleşip çoğalabilmesiyle diğer hayvanlardan ayrılmıştır.

Temel ihtiyaç kalemlerini karşılamada istikrar sağlayarak zaten diğer hayvanlardan ayrılmış olan insanoğlu, nüfusuyla beraber ihtiyaçlarının da çeşitlenip arttığını gördüğünde istikrarla yetinmek istememiş, hep daha fazlasını isteme döngüsüne girmiştir.

Dünya tarihiyle ölçeklendiğinde çok kısa bir süre önce tesadüf ettiği elma ağacıyla karnını doyurup akşamına da boş bir mağara bulduğu için mutlu olan, “ertesi gün” ya da “ötekiler” endişesi yaşamayan insanoğlu artık doyumsuzluk, dolayısıyla sürekli mutsuzluk çemberine girmiş oldu. Bugün elma bulmasının önemi yoktu, yarı da bulabilmesi, eşi ve çocuğu için de, ileride doğacak çocukları için de bulması gerekiyordu. Bunun için elma ağacı dikmesi gerekiyordu. Elma ağacının düzgün ürün verebilmesi için bakılması gerekiyordu. Düzgün bakım yapabilmek için ağaca yakın bir yerde barınak yapmak gerekiyordu. Çocuklar büyüyünce onların da aile kurması, dolayısıyla onlar için de ağaç, ağaç için barınak yapılması gerekiyordu. Bireysel ihtiyaçların basitliği ve kolaylığının yerini toplumsal ihtiyaçların karmaşıklığı ve zorluğu aldı ve bu döngü günümüze kadar değişmeden devam etti.

İnsanlar çoğaldıkça hayvanlarla arasındaki ortak noktalar azalıp farklar arttı. Bu sürecin devamında, birbirinden uzakta çoğalan insan grupları da birbirlerinden farklılaştı. Buldukları coğrafyaların etkilerine göre ten, göz, saç renkleri farklılaşan insan gruplarının arasında görünen farklılardan da öte görünmez farklar oluştu ki bunlar farklı “ahlak”, “din” ve “kanun”lar olarak somutlaştı. Bu farklar da günümüze kadar gelip, toplumları bir arada ve ortak bir ülküye kilitlemiş halde tutabilmek için ihtiyaç duyulan yönetim yöntemlerine yansiyarak onların da neredeyse toplum sayısı kadar çeşitlenmesine sebep oldu. Ancak daha önce birbirlerinden habersiz yaşayan topluluklar bir araya geldiklerinde ortaya çıkan iletişim, kendilerini diğer grupla karşılaştırma ihtiyacını tetikledi. Birbirlerinin ahlak, din ve kanun

anlayışlarından etkilenen toplumlar, bunları sentezledi ve ortaya yeni ürünler çıktı.

1.1. Sürüden Devlete İnsanlığın Yolculuğu

İnsanoğlu diğer sosyal hayvanlardan beyninin hacminin artışı ve bağı olarak bilinç sıçraması yaptığı için ayrılmıştır. Hayvanlar için tek geçerli seçilme nedeni olan kas gücü iken insanlar için bunun yanına, ilerleyen zamanlarda daha da öne geçecek derecede önem kazanan akıl gücü eklenmiş ve bu süreç insanlarla hayvanların yollarını sonsuza kadar ayırmıştır. İnsanlar ahlak, din ve hukuk kuralları oluşturarak toplumlarını düzenli ve sürekli şekilde geliştirmeyi bilmişlerdir.

Hayvan yavruları (ör. Kurtlar) kafaları tüm vücutlarına oranla küçük oldukları için ana karnında gelişimlerini tamamlamış olarak doğarlar. Annelerinin beslemesine ve korumasına kısa bir süre için ihtiyaç duyarlar, sürünün geri kalanının ilgilenmesine ihtiyaç yoktur. İnsan yavruları ise kafaları vücutlarından büyük olduğu için bedenen yeterince gelişmeden dünyaya gelirler. Bu sebeple annelerinin uzun süreli beslemesi, anne ile beraber baba ve toplumun diğer fertlerinin koruma ve kollaması olmadan hayatta kalma ihtimalleri yoktur. Bu durum insanlarda anne ile sınırlı kalmayan bir zayıfları koruma, neslin devamı için tüm toplumu sorumlu görme güdüsü gelişmesine yol açmıştır.

Hayvanlar topluluklarının varlığını ve sağlığını sürdürebilmek için geride kalan hasta, yaşlı, annesini kaybetmiş yavru gibi zayıfları geride bırakır, başka yırtıcıları besleyecek birer av olmalarına göz yumarlar. Onlar için kas gücünden daha önemli bir kriter olmadığı için hasta veya yaşlı olmasalar bile diğer zayıf bireylerin üremesine bile izin vermezler, bütün dişiler grubun liderine ayrılmıştır ki zayıfların kırılğan genleri gelecek nesillere taşınmasın, grubun devamı aynı fiziksel olarak güçlü bireyin genleriyle olsun. Bu durum her ne kadar zalimce görünse de bu hayvan topluluğunun uzun vadede hayatta kalmalarının başka bir yolu yoktur. Ancak insanlarda kas gücü kadar, belki daha fazla akıl gücü de değerli olduğu için hayvanlarda rastlanan bu davranışlar ve seçimler görülmez. Çelimsizlerin akıllarıyla, yaşlıların

tecrübeleriyle, genç fakat tecrübesizlerin beden güçleriyle var olmaları, topluma hayvanlarda olduğu gibi nesiller sonra değil çok kısa sürelerde yararlı olabilecekleri tecrübelerle sabit olmuştur.

1.2. Ahlak Kurallarının Oluşumu

İnsanlar, hayvanlardan farklı olarak empati duygusu geliştirmişler, bir arada yaşamayı kendilerinden başkalarını da önemseyerek oluşturdukları, yazılı olmayan ancak her bireyin bildiği ve kabul ettiği ahlak kuralları sayesinde başarmışlardır. Başka bir bireyin sahip olduğu eşyayı çok istese de aynı şeyin kendisine yapılabileceğini, bu durumda çok kötü hissedeceğini düşünebilen birey çalmamayı kendiliğinden kabul etmiştir. Komşusuna çok kızsın, ondan nefret etse, onun canını almayı arzu etse de aynı şeyin kendisine de yapılabileceğini düşünerek bu hayvani arzularına gem vurarak öldürmemeyi de gönüllü olarak kabul etmiştir. Başka bir bireyin eşini, kızını, kız kardeşini v.b. çok beğense, arzu etse de diğer bireylerin rızası olmaksızın yanaşmamayı aynı durumda kendisi kaldığında ne olabileceğini düşünerek zina yapmamayı kabullenmiştir. İnsanlığı hala bir arada tutan bu ve benzeri kurallar, toplumdaki topluma kültürlerden, yani çevre faktörleri ve yaşam koşullarından kaynaklanan küçük farklar gösterse de temelde aynıdır.

1.3. Din Kurallarının Oluşumu

İnsanoğlunun hayvanlardan en büyük farklarından bir diğeri ise bir gün öleceğinin farkında olmasıdır. İnsanlığın gelişmesini sağlayan akıl ve merak bu konuda da işlemiş, düşünebildiği, yaşamın farkında olduğu için kendisini hayvanlardan ve diğer canlılardan üstün görmesine sebep olmuş, diğer canlılar gibi öldüğünde toprağa karışıp yok olmayacağını, ruhunun olduğunu ve bedeni ölse de ruhunun sonsuza kadar yaşayacağını düşünmek istemiştir. Kendisinin diğer canlılardan üstün olduğundan yola çıkarak kendisinden de üstün bir varlığın olması gerektiği sonucunu çıkarmış, anlayamadığı veya hakim olamadığı ateşten dağlara, fırtınadan güneşe pek çok objede o üstün yaratıcıyı aramış, her birinin sırrını çözdükçe sonunda yaratıcının ancak görünmez bir güç olabileceğine karar vermiştir. Bu kudretli yaratıcının insanı bu doğa ile yarattığına göre daha önceden oluşturduğu öldürmeme, çalmama, zina

yapmama gibi kuralları da ancak yüce yaratıcının buyurmuş olabileceği sonucuna vararak din kuralları şeklinde yeniden yorumlamış ve böylece kuvvetle vurgulamıştır.

1.4. Hukuk Kurallarının Oluşumu

İnsanoğlu ahlak ve din kurallarını oturtuktan sonra toplumlarını yaşatmak ve sürdürmek üzere ürettiği son kurallar grubu da bizzat içinden çıkan bireyler tarafından, temel ahlak ve din kurallarını zamana uyarlayıp yorumlayarak ortaya koydukları hukuk sistemi olmuştur. İnsan toplulukları ahlak da din kurallarıyla da yönetilmiş olmasına rağmen başka bir yönetim sistemine daha ihtiyaç duymuştur zira topluluklar genişleyip çeşitlendikçe değişik kültür ve dinlerden bireyleri bir arada tutmak için tarafsız kurallara ihtiyaç duyuldu. Ayrıca kimi zaman günümüzde “orman kanunu” denen düzende olduğu gibi gücü eline geçiren bir kişi ya da bir azınlığın topluma yok oluşa varan zararlara uğrattıkları görülmüştür. Oysa toplumu oluşturan bireylerin her biri, kendine has nitelikleri olması dolayısıyla topluma eşit derecede katkıda bulunabileceği de görülmüştür. Dolayısıyla toplumun tüm bireylerinin eşit olduğu kabulüne dayalı bir sistem insanlık onuruna ve mirasına en çok uygun olan sistem olacaktır ve bunun adı da “doğrudan demokrasi” olacaktır.

1.5. Devletleşme Süreci

Siyasal antropologlar devletin ortaya çıkıp evrimleşmeye başlamasının 5.000 ila 10.000 yıl önce olabileceğini öngörmektedirler (Gamble, 1986: 22). Tarım Devrimiyle birlikte, yani avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik hayata (tarıma, ekip biçmeye başlamak) ve hayvancılığa geçişle birlikte toplumsal yapı değişmiş hem sınıf ve katmanlar ortaya çıkmış hem de üretim ve bölüşüm ilişkileri belirli bir düzeye ulaşmıştır. Bu gelişme düzeyi muhtemelen bir düzenleyici, kural koyucu, belirli öncelik, ayrıcalık ve hakları belirli sınıfın ya da katmanın lehine tanımlayıp kullanıracak bir düzen ve zor kullanma aracını gündeme getirmiş olmalıdır.

Devletin ortaya çıkması sürecini antropolojik bir perspektifle inceleyen G. Childe (1962: 78) devletin, bugün Mezopotamya olarak bildiğimiz bölgede

ortaya çıkmış olduğunu belirtir. Bu gelişme sadece akrabalık bağına bağlı olarak gelişmiş olan yerleşim biçiminin yıkılmasına yol açmakla kalmamış, tam zamanlı uzmanlaşmış nüfusun bir araya gelmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda bu gelişme kent devriminden başka bir şey de değildir.

Kent devriminin ortaya çıkmasında tarım devriminin olduğu kadar metalurji (maden) endüstrisinin ortaya çıkmasının da büyük etkisi olmuştur. Gordon Childe'a göre yüksek barbarlıktan kaçışın tek yolu metal endüstrisinin ortaya çıkmasıydı. Özellikle bakırın ve tunç'un çıkarılması, dağıtımı ve işlenerek bronz yapımında kullanılmasını kolaylaştıran bir örgütlenmenin ortaya çıkması bu endüstrinin ortaya çıkmasını mümkün kılıyordu. Bu gelişme sadece çiftçilere daha üstün aletler ve silahlar sağlamakla kalmadı onların çocuklarının da tam gün kendi kendine ancak yetebilen tarım biçiminden kurtulmalarının yolunu açmıştı. Bu gelişme ancak ve ancak Eski Doğu'da yani bugün Mezopotamya olarak bildiğimiz bölgede ortaya çıkabilmişti. Bu, sadece akrabalık bağına bağlı olarak gelişmiş olan yerleşim biçiminin yıkılmasına yol açmakla kalmadı, tam zamanlı uzmanlaşmış nüfusun bir araya gelmesine sebep oldu. İşte bu gelişmeye Childe (1962: 78) kent devrimi adını vermektedir.

Ortaya çıkış koşulları ve onu izleyen binlerce yıllık serüven devletin yapısında köklü değişiklikleri kaçınılmaz kılmıştır. Yüzyıllarca Avrupa kıtasına hüküm süren feodal derebeylik ve onun zayıf ve parçalı devlet yapısı 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren değişmeye başlamıştır. 17. yüzyılda da merkezi bürokrasi ve ordulardan oluşan mutlak monarşiler bütün Avrupa'da hakim güç haline gelmiştir (Cooper, 1989: 104). İzleyen dönemde ise mutlakıyetçi monarşilerin modern devletlere doğru evrimleştiği görülmektedir. Ortaya çıkmaya başlayan bu devlet bugün ulus-devlet olarak tanımlanan yapılardan başka bir şey değildir. Bu sürecin Fransız devrimiyle taçlandığı söylenebilir. Ancak, ulusal sınırlar dâhilinde ve egemen sınıf olan burjuvazinin iktisadi, siyasi ve hukuksal ihtiyaçlarının şekillendirdiği ulus devlet yapısı küreselleşmeyle birlikte önemli bir dönemece girmiş bulunmaktadır.

BÖLÜM 2

YÖNETİM BİÇİMLERİ

İnsanın sosyal bir varlık olduğunu söylediğimizde, birden fazla insanın bir arada yaşadığını, birlikte yaşamaktan dolayı ortaya çıkabilecek sorunları çözmek adına bir kurallar bütününe ihtiyaç duyulacağını anlatmış oluruz. Sadece insanlar için değil, grup halinde yaşayan hayvan türleri için de aynı şey geçerlidir. Hayvanlar, “orman kanunları” diye tanımladığımız doğal hiyerarşik düzen içerisinde yaşarlar. İnsanları farklı kılan, birden fazla sosyal sistem oluşturup içlerinden bir tanesini tercih etme yetisidir.

Bu sistemlerden kısaca bahsedip ana konumuz olan demokrasiye geçeceğiz. “En iyi” yönetim biçimi denince akla “demokrasi”, demokrasinin en ideal biçimi denince de akla “doğrudan demokrasi” gelmekte. Ancak doğrudan demokrasi bir ütopya sayıldığı için demokrasi deyince “temsili” hatta sadece “liberal” demokrasiyi anlar olduk.

2. Yönetim Şekilleri

Yönetim biçimleri, toplumların bir araya gelerek kurdukları devletlerin idare şekillerini ifade eder. Demokrasinin farklı ve benzer yanlarını görebilmek, neden diğerlerinden üstün olduğunu anlamak için diğer yönetim biçimleri hakkında kısa da olsa bilgiye ihtiyaç vardır.

2.1. Monarşi

"İşlerin bir kişi tarafından yürütüldüğü" monarşi rejiminin ilkesi "onur" dur. Bu yönetimde kral "her çeşit siyasal ve medeni iktidarın tek kaynağıdır". Ancak bu ifade, kralın sınırsız bir iktidara sahip olduğu anlamına gelmez. Çünkü Montesquieu, monarşiyi ılımlı bir yönetim biçimi olarak görür; özgürlüklerin ortadan kaldırılmadığı, kralın iktidarının "aracı" kurumlar ile sınırlandırıldığı bir yönetimdir monarşi (Ağaoğulları v.d., 2015: 553).

2.1.1. Geleneksel Monarşiler

2.1.1.1. Mutlak Monarşi (Mutlakiyet)

Bu kavram, monarşiden farklı olarak yöneticinin gücünün herhangi bir şekilde sınırlanmadığı, yasama, yürütme ve yargı erklerinin tamamını elinde tuttuğu sistem şeklinde tanımlanıyor. Shmuel Noah Eisenstadt, İmparatorlukların Siyasal Sistemleri adlı eserinde bilinen imparatorlukların hemen tamamını bu kelime ile tarif ediyor.

“Yazar, tarihsel-bürokratik türe ait kabul ettiği, başka bir deyişle muazzam bir gayri- şahsî yönetim aracılığıyla eyleyen ileri derecede merkezi iktidarların damgasını vurduğu sanayi öncesi rejimlere sahip yirmi devleti inceleme işini üstlenir (bu, tarihçileri yerlerinden sıçratsa gerek). Kilit kelimeler “sanayi öncesi”, “merkezi iktidar” ve “gayrişahsî yönetim”dir (hem işleyişi hem de devredilme süreci şahıslardan bağımsız anlamında). Bu gruba dâhil devletler şunlardır: Modernite öncesi dönemin mutlakiyetçi devletleri (Fransa, İngiltere), Arap Abbasi halifelikleri, Osmanlı İmparatorluğu, Çin İmparatorluğunun birbirini takip eden hanedanları, Aztek ve İnka devletleri, Moğol ve onu önceleyen Hindu ve Pers Sasani İmparatorlukları, Helenistik İmparatorluklar, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, eski Mısır İmparatorlukları ve sömürge imparatorlukları (Latin Amerika’da İspanyol, Hint Okyanusu çevresinde İngiliz)” (Bourdieu, 2015: 98).

Fransız siyaset düşünürü olan Jean Bodin (1530-96) “devletin (commonwealth) mutlak ve ebedi gücü” şeklinde tanımladığı egemenlik teorisinin ilk önemli kuramcısıdır. Onun görüşüne göre siyasi ve sosyal istikrarın tek garantörü nihai yasa yapma gücüne sahip bir egemenin varlığıdır; bu anlamda hukuk egemen gücün “iradesi”ni yansıtır. Hukukun üstünde yer alan egemen güç hiçbir dış irade tarafından sınırlanamasa da, Bodin “temel hukuk” diye tanımladığı doğal hukuk ile ona sınır getirilmesini kabul eder.

Böylelikle egemenliği keyfi iktidar şeklinde anlamadığını ima eder (Heywood, 2000: 201).

Siyasetin temel amacını düzenin devam ettirilmesi olarak gören Hobbes, bunun da sadece mutlak bir egemen gücün tesis edilmesiyle sağlanabileceğini kabul ederek Bodin'i takip eder. Bununla beraber onun sosyal sözleşme teorisi şeklinde ileri sürdüğü ve yaygın doğal hukuk kavramına dayanmayan oldukça akılcı mutlakiyet anlayışı, egemen gücün keyfi ve mutlak eylemlerine izin verir (Heywood, 2000: 201).

Fransız aristokrat ve siyaset düşünürü Joseph de Maistre (1753-1821) Fransız Devrim'inin şiddetli bir münekkidi ve yönetimin babadan oğula geçtiği irsi monarşinin savunucusu idi. Onun siyaset felsefesi "efendi"ye gönüllü ve tam itaate dayanır. Maistre organik yapıya sahip olan toplumun "taht ve sunak"la resmedilen ikiz ilkeler ile bağlanmadığı takdirde parçalanıp çökeceğine inanır. Ona göre dünyevi hükümdarlar nihai olarak Papa'nın üstün ilahi iktidarına tabidir (Heywood, 2000: 202).

2.1.1.2. Meşruti Monarşi (Meşrutiyet)

Meşruti Monarşi, Anayasal Monarşi ya da Parlamenter Monarşi adlarıyla da anılır. Seçimle işbaşına getirilmiş organların iktidarda büyük bir rol oynadığı meşrutiyette, kralın ya da imparatorun yetkisi bir anayasa ile sınırlandırılmıştır (Tanilli, 1993: 13).

2.1.1.3. Sembolik Monarşi (Anayasal/Parlamenter Monarşi)

Bir kraliyet ailesinin var olması ancak sembolik olarak görev yapmasıdır. Tüm sorumluluk başbakandadır. Yasama yetkisini ise parlamento kullanır. Bu durumda krallık tamamen sembolik olduğu için meşruti veya mutlakiyetçi bir monarşi olarak değil, demokrasinin farklı bir biçimi olan kendine özgü bir yönetim anlayışı olarak algılanmalıdır. Hükümdarın ve ailesinin, hükmetme gücünün elinden alınmış olduğu, kraliyet kavramının tamamen sembolik bir hale geldiği yönetim biçimidir. Günümüzde İngiltere, Hollanda, İsveç, Norveç gibi ülkelerde olduğu gibi fiili yönetim erki, parlamentolar ve hükümetlerce yürütülür.

2.1.2. Genişliğine Göre Monarşiler

Erk yetkisinin genişliğine ve yayıldığı alana göre ise monarşiler iki düzeyde tezahür ederler.

2.1.2.1. Tek Uluslu Monarşiler (Krallık)

Mutlak iktidar gücüne sahip bir yöneticinin tek bir ülkeyi idare etmesidir. Genelde tek uluslu (veya az uluslu) bir yönetim biçimidir. Bu erk sahibi kişiye, toplumdan topluma farklı isimler verilebilir: Padişah, Çar, Şah, Kral, Sultan, Emir, Melik, Han, Kağan, King, König, Mikado, Raca, Kaiser, Vang, Reks, v.b.

2.1.2.2. Çok Uluslu Monarşiler (İmparatorluk)

Bu kavram ise krallıkla yönetim biçiminin bir üst aşaması olup, krallıkların birleştirilip bütünleştirilmesi halidir. Bu bağlamda imparator, kralların kralıdır. Çok ulusludur. İmparator da farklı toplumlarda farklı isimlerle anılabilir: Hakan, Mihrace, Firavun, Basilius, Tenno, v.b.

2.1.3. Baskıcı Monarşiler

İktidara gelen ve otoriteyi tek elde toplayan kişinin, askeri ve/veya silahlı kuvvetlerle yani geleneksel olmayan yöntemlerle (ihtilal, ayaklanma, devrim ile) yönetimi ele geçirmesi ve (sonradan demokratik rejimlere dönüşenler hariç) bu baskıcı yönetim anlayışlarının bu ülkelerde sürdürülerek uygulanmasıdır.

Baskıcı monarşiler sivil veya militarist (askeri) görünümlü olarak iki türlü ortaya çıkar. Fakat bu yalnızca görüntüdeki bir farktır. Bu iki tür hızla birbirine dönüşebilir.

2.1.3.1. Diktatörlük

Baskıcı monarşilerin en yaygın örneğidir. Bu gibi kişiler genellikle asker kökenli olup, ülkeyi tek başına yönetir. Diktatörün arkasında bulunan silahlı güç, iktidarının teminatıdır. Diktatör veya tiran, iktidarı, çoğu kez zor ve şiddet yoluyla bazen de Hitler örneğinde olduğu gibi demokrasiyi araç olarak

kullanarak ele geçirir. İktidarının meşruiyet dayanağı ise toplumun onayı, bir ideoloji, din, karizma, vs. olabilir (Dursun, Altunoğlu, tarihsiz: 69).

2.1.3.2. Despotluk

Zorla kurulmuş bir devlet, egemen güç zorla ele geçirildiği zaman olur; ve tek tek insanlar veya çok sayıda insan, oy çokluğu ile, ölüm veya esaret korkusundan, onların hayatını ve özgürlüğünü elinde tutan insanın veya meclisin bütün eylemlerini kabul ettiklerinde, egemen güç zorla ele geçirilmiştir. Sözleşme ile kurulmuş bir devletten farkı. Bu hâkimiyet veya egemenlik türü, sözleşme ile kurulmuş egemenlikten sadece şu noktada farklıdır; egemenlerini seçen insanlar, bunu, birbirlerinden korktukları için yaparlar, tayin ettikleri kişiden korktukları için değil; zorla kurulmuş devlette ise korktukları kişiye boyun eğerler (Hobbes, 2007: 117).

Ülkenin başında bir “despot” bulunur. Bazen “tiran” adıyla da anılır. Ülke yönetiminde zorbalığın, acımasızlığın hakim olmasıdır. Sivil bir kişinin (bazen demokratik yollarla) işbaşına gelip ülkede baskıya dayalı bir rejim kurup yönetimi mutlak olarak ele geçirmesi ve iktidardan inmemek için her yola başvurmasıdır. Zaten Despot veya Tiran, kelime anlamı itibarıyla “zorba” demektir. Sivil görünümlü despot yeri geldiğinde silah kullanmaktan kaçınmaz.

Monarşinin neredeyse karşıtı olan despotizm, ara erklerin, farklılıkların ve özgürlüğün bulunmadığı, iktidarın tek kişinin elinde toplandığı bir rejimdir. Montesquieu bu yönetim biçimi için İran, Osmanlı İmparatorluğu, Çin ve Japonya gibi "Doğu" ülkelerini örnek gösterir. Cumhuriyet ve monarşi, birinin eşitliği ve erdemi, diğersinin ise eşitsizliği ve onuru içermesine rağmen, her ikisi de iktidarın tek kişide toplanmaması ve yasalara bağlı olması nedeniyle sınırlı bir iktidarı içinde barındırırlar. Oysa cumhuriyetten çok daha farklı bir eşitliğe ve keyfi yönetime dayanan despotizm ılımlı bir rejim değildir. Cumhuriyet yönetiminde yurttaşlık hakları ve erdeme sahip olma bakımından bir eşitlik varken, despotizmde eşitlik kendini korku, sorgusuz itaat, güçsüzlük ve siyasal katılım hakkından mahrum olmada gösterir (Ağaoğulları, 2015:555).

2.2. Oligarşi

Yunanca oligo = az, azınlık, –arch = erk, iktidar sözcüklerinin bileşik halidir. Aristokratların sadece kendi çıkarlarını gözettikleri, despotça bir yönetim sergiledikleri durum oligarşi kelimesiyle tanımlanmakta. Ülkedeki küçük bir grubun, az sayıda üyesi bulunan bir topluluğun veya geniş bir kitle oluşturmayan bir sınıfın yönetim yetkisine sahip olması durumudur. Değişik türleri mevcuttur (Mercadal, 2014).

2.2.1. Yerleşik Oligarşiler

2.2.1.1. Teokrasi

Teo, Tei: = Tanrı, Tanrısal. Ülkeyi din adamları sınıfının yönetmesidir.

M.Ö. 14. yüzyılda, Mısır’da, büyük bir din devrimine girişen firavun Amenofis’in (Akenaton) girişimi, tarihte görülen ilk, tek tanrılı dini benimseme niteliğinde görülür (Duverger, 1982: 404).

2.2.1.2. Aristokrasi

Aristus = seçkin, üstün. Seçkinler veya soylular sınıfı ülkeyi yönetir.

Platon’un Devletindeki tanımla: “devlet biçiminin iki adı var; diğerlerinden daha öne çıkan tek bir adam tarafından yönetilirse krallık, birden fazla yönetici tarafından idare edilirse de aristokrasidir bu devlet biçimi!” (Platon, 2016: 148).

Ortaçağdan İngiliz sanayi devrimine kadar toprak sahibi zenginlerin oluşturduğu toprak soylular, sanayi devrimiyle birlikte önemini kaybeden toprak sahipliğinin yerini alan işçiler aristokrat sınıfını oluşturmuştur.

Aile şeflerinin birlikte yönetimi söz konusu olursa bu sistemin adı aristokrasidir. Aristokrasi, seçkin bir azınlığın yasaya dayalı yönetimi anlamına da gelmektedir. Platon’a göre bu seçkin azınlık doğuştan üstün özelliklere sahip ve uzun bir eğitim süreci sonunda kendini daha da yetkinleştirmiş olan kişiler, yani filozoflardır. “Krallar filozof, filozoflar kral olmalıdır” sözü Platon’a aittir (Dursun, Altunoğlu, tarihsiz: 70).

2.2.1.3. Plütokrasi

Plutos = zengin, zenginlik. Zenginler sınıfının ülkeyi yönetmesidir (Mohn, 2016).

2.2.1.4. Teknokrasi

Techno = teknik, yöntem. Bilginlerin, akademisyenlerin iktidarır.

Teknokrasi, teknisyenlerin ve uzmanların belirleyici rol oynadıkları sistem olarak tanımlanabilir. Teknokraside her türlü teknik ve uzmanlık bilgisine sahip bürokratlar, seçilmiş kişilerin önüne geçerek halktan almadıkları bir gücü, sahip oldukları teknik bilgiye dayalı olarak kullanmaktadırlar. Bu durum yönetme yetkisini halka ve halkın temsilcilerine veren demokrasi ile ciddi bir çelişki oluşturmaktadır (Dursun, Altunoğlu, tarihsiz: 111).

İktisadi ve siyasi kararların alınmasında uzman, teknisyen ya da teknokratların, siyasetçilerin yerini aldıkları ekonomik ve politik sistemi tanımlayan teknokrasi terini, modern toplumların bu tanıma giderek daha fazla uygun düşmeye başladıklarını, geleneksel politik yapı, kurum ve organların günümüz toplumunda anlam ve önemini yitirdiklerini savunan Kenneth Galbraith ve Daniel Bell gibi araştırmacı ve düşünürler tarafından geliştirilmiştir.

Bu bağlamda, teknokrasinin kaçınılmaz olduğu ya da endüstri ve toplumun yönetiminin, insan etkeni ve insani unsurlar pek dikkate alınmadan, bilimsel ilkelere veya mühendislik prensiplerine göre olması gerektiği inancına teknisizm adı verilmektedir.

Teknokrasi taslağını 1912 yılında ilk Thorstein Veblen öne sürdü. Veblene göre, sibernetik sistemlere hakim oldukları için, mühendislerin devleti yönetmeleri gerekir. Terim, ilk kez 1919 yılında William Smith adındaki bir Amerikalı tarafından Sosyal Organizasyon Teorisi ve Ulusal Endüstri Management Sistemi adı altında tarif edilmiş ve geliştirilmiştir. Daha çok Büyük Bunalım'ın egemen olduğu 1929 sonrasında zemin bulmuştur; günümüzde ise sadece ansiklopedik yaklaşımlarda ele alınmakla yetinilmektedir.

2.2.1.5. Jüritokrazi

Jure = adalet, yargıç. Yargıçlar sınıfına yönetim hakkı tanınmasıdır.

2.2.2. İhtilalci Oligarşiler (Cunta)

Cunta: Bir grubun iktidarı silah gücüyle veya zor kullanarak ele geçirip iktidara sahip olmasıdır. Cuntanın diktatörlükten farkı, (tek bir kişinin değil de) bir grubun ve ona bağlı askeri örgütün yönetime hakim bulunmasıdır. Bazen cuntanın içinden bir kişi diktatöre dönüşebilir. Cunta, bürokratlar kliğinin darbe veya devrimle iktidarı ele geçirdiği klasik askeri rejim modelidir (Heywood, 2000: 88).

2.2.2.1. Sivil Cunta

Ülkeyi zor kullanarak yöneten, görüntüde sivil olan ama gerektiğinde silah kullanmaktan çekinmeyen bir azınlığın iktidarındır. Hızla militarist (askeri) bir rejime dönüşebilir.

2.2.2.2. Askeri Cunta

Askerlerden oluşan küçük bir grup yönetimdedir. Sırf askeri bir görünüm sergilememek için Sivil Cunta'ya dönüşebilirler.

2.3. Anarşi

Anarşi = Erksizlik. (Yunanca An, olumsuzluk eki, arch, “erk, iktidar” sözcüklerinin bileşik halidir.) Her tür otoriteyi, yönetim anlayışını reddeden görüştür. Herkesin eşit olduğunu, insanın devlet kurumuna ihtiyacı olmadığını savunur. Uygulanabilirliği mümkün gözükmemektedir. Savunucuları tarafından, Devletsiz toplumların karmaşaya sürükleneyeceği gerçeği göz ardı edilmiştir. Devleti ortadan kaldırmayı amaçlayan bu görüşler kimi zaman bunu başarabilmek için şiddete başvurmuşlardır ve anarşi kelimesi terör ile özdeş hale gelmiştir. İlk önce felsefi bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Devleti ortadan kaldırmak için Anarşist Komünizm gibi şiddete dayalı uygulamalar görülmüştür. Bazı anarşistler sadece devlet olmadığında durumumuzun daha iyi olacağını değil, aynı zamanda herhangi bir devletin insanların haklarını ihlal

etmesinin kaçınılmaz olduğunu ve bu nedenle ahlaka aykırı olduğunu iddia etmişlerdir (Nozick, 2006: 34).

Thomas Hobbes (1588-1679) temel eseri Leviathan'da anarşi ve düzensizliğe tek alternatif olarak gördüğü mutlakiyetçi rejimi savunur. O, insanın özü itibariyle güç ve şahsi çıkar peşinde koşan bir varlık olduğuna inanır ve devletsiz toplum (doğal hal) yaşamındaki insanı “yalnız, aciz, kötü, vahşi ve kaba” olarak tasvir eder. Devletin gücünü sınırlamanın, doğal hale dönme riskini ortaya çıkaracağını belirten Hobbes vatandaşların devlete şartsız itaatini savunur. Ona göre tiranlık bile olsa, bir yönetimin varlığı, hiçbir yönetimin olmadığı duruma tercih edilir (Heywood, 2000: 150).

2.4. Cumhuriyet

Cumhuriyet kavramı genel olarak temsili demokrasinin uygulanmasını ifade eder. Yeniçağ Avrupa'sında siyasi düşüncede 'demokrasi' ve 'cumhuriyet' kavramları arasında çoğunlukla belirgin bir ayrım yapılmadığı gözlemlenmektedir. Esas itibariyle, 16.-17. yüzyıllar arasında Roma cumhuriyetçiliğinin yeniden doğduğu gözlemlenebilir. Her ne kadar Aristoteles'in teorisini hatırlatacak şekilde iyi yönetimin karma bir yönetim olduğu fikri yaygınlık kazansa da, bu dönemde Yunanistan'dan ziyade Roma örnek olarak alındığı ve ilkelerin 'cumhuriyetçi' olarak adlandırıldığı görülür. Ancak bu dönemde ibre demokratik halk unsurunun önemine doğru kaymıştır. Bu noktada halkı koruyan kanunların da ötesinde, bireylerin aktif yurttaşlar haline gelerek kolektif bir şekilde kendi kanunlarını yapmaları ilkesi ortaya çıkmıştır (Crick, 2012: 5).

İyi yönetim dün cumhuriyet adını taşıyordu. Ne var ki, cumhuriyet köken olarak yasanın, halkın ve temsilcilerinin yönetiminin adı değildir. Platon'dan bu yana cumhuriyet, bireysel mülkiyete veya kolektif güce yönelik iştah kabarmasından koruyarak, insan topluluğunun yeniden üretimini güvence altına alan yönetimin adıdır (Ranciere, 2015: 37).

2.4.1. Sembolik Cumhurbaşkanlığı

Ülkeyi ve milleti temsil eden seçilmiş bir kişinin devletin başında bulunmasıdır. Sadece temsil yetkisi vardır. Çoğu zaman meclis tarafından

seçilir (kesin bir kural değildir). Fiili idare görevi ve sorumluluğu yoktur. Tüm yetkiler başbakandadır.

2.4.1.1. Sembolik Monarşi

Bir kraliyet ailesinin var olması ancak sembolik olarak görev yapmasıdır. Sembolik cumhurbaşkanından farkı, seçimle gelmiyor oluşu.

2.4.2. Etkin Cumhurbaşkanlığı (Yarı Başkanlık)

Geniş yetkileri vardır ve başbakan üzerinde bağlayıcıdır. Genellikle halk tarafından seçilir (kesin bir kural değildir).

2.5. Federasyon (Federal Devlet, Birleşik Devlet)

Federalizm, yasama gücünün merkezi hükümet ve eyaletler arasında paylaşılmasıdır. Bir anayasa metni ile belirlenmiş faaliyet, güç ve yükümlülükler devletin birimleri arasında dağıtılmıştır. Egemenlik, en azından teoride, merkez ve çevre arasında bölünmüş olup hükümet kademelerinden hiçbirisi diğerinin gücüne tecavüzde bulunmaz. Geleneksel anlamıyla federalizm devlet gücünün örgütlenmesi ile ilgilidir: ABD, Kanada, Avustralya, Almanya, İsviçre ve Hindistan örneklerinde görülebileceği gibi merkezi veya federal hükümet gerçekte ulusal hükümettir; çevre yönetimleri ise bir çeşit bölgesel hükümetlerdir. Sonuç olarak, federal devletlerin egemenlik gücü, sınırları içinde bölünmüş olsa da uluslararası arenada bu devletler bağımsız ve tek egemen güç olarak tanınırlar. 20. yüzyılda federalizm devletin yalnızca iç örgütlenmesine uygulanan bir ilke olma yanında giderek artan ölçüde uluslar-üstü organizasyonlara uygulanır hale gelmiş bulunmaktadır (Heywood, 2000: 139).

Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu gibi, içişlerinde bağımsız, kısmen özerk ama daha büyük bir devlet yapısına da sıkı sıkıya bağlı birimlerden oluşan yönetim biçimidir. Yani “devlet” sıfatı taşıyan fakat çeşitli nedenlerle bağımsız olarak davranamayan devletlerin birleşmesiyle oluşan daha büyük ve kapsayıcı bir devlettir. Küçük devletlere “Eyalet” veya “Federe Devlet”, hepsini kapsayan büyük devlete ise “Federal Devlet” denir. Ayrıca kabileler şeklinde örgütlenen (kabile devleti) bazı Afrika devletleri ile kavimler

şeklinde örgütlenen (aşiret devleti) bazı Arap ülkeleri (örneğin Libya) ve içerisinde özerk devletler bulunan cumhuriyetler federasyon olarak değerlendirilebilir. Federasyonlarda genelde başkanlık sistemi tercih edilir ama bu kesin bir kural değildir.

2.5.1. Başkanlık sistemi

Başbakan ve Cumhurbaşkanı aynı kişidir. Bu kişiye artık “Başkan” veya “Devlet Başkanı” adı verilir. Yürütme tek elde toplanmıştır. Ancak Federal bölgelerin her birinin kendi başbakanı vardır. Yürütme organı yasama organından kesin olarak ayrıştırılmıştır (Başkan ve Bakanlar, milletvekili/senatör değildir).

BÖLÜM 3

DEMOKRASİ

3. Demokrasi

Platon, Devlet adlı eserinde demokrasi hakkında şunları söyler: “Bir Demokrasi, yoksulların üstün gelmesi, rakiplerini öldürmeleri ya da sürgün etmeleri, geri kalan herkesi eşit haklarla düzene (anayasaya) katmaları, onlara resmi görevler vermeleri ve memurlukları mümkün olduğu ölçüde kura ile dağıtmaları durumunda ortaya çıkar. Peki bir Demokrasi’de nasıl yaşanır? Bir kere, bu insanlar özgürdür. Devletin her yerinden eylem ve konuşma özgürlüğü fişkirir ve herkes istediğini yapmakta serbesttir, dolayısıyla izin verildiği her yerde kişi kendi hayatını da canının istediği gibi biçimlendirecektir! Böyle bakıldığında bütün devlet düzenleri içindeki en güzel devlet düzeniymiş gibi görünüyor Demokrasi. Bir giysinin göz alıcı çiçeklerle rengârenk süslenmesi gibi, bu düzen de bin bir çeşit karakterle kaplıdır ve harika bir görünüm sunar. Dolayısıyla da kadınların ve çocukların rengârenk giysileri hayranlıkla seyrederken yaptıkları gibi, birçok insan Demokrasi düzenini en güzel düzen olarak ilan eder!” (Platon, 2016: 243).

Platon’un siyasi düşüncesine çağlar boyunca gösterilen son derece abartılı saygı, kısmen dikkat çekici edebî dehasından ve bilim insanlarının çoğunluğunun anti-demokrat içgüdülerinden kaynaklanmıştır. Platon tam bir demokrasi karşıtıydı (Croix, 2014: 71).

The Elements yapıtta Hobbes demokrasinin "zamansal olarak önce geldiğini ve zorunlu olması gerektiğini" söyler. Hobbes'un muhakemesine göre, bir insana ya da insan grubuna hakimiyet verilmesinden önce, çoğunluğun oyuyla alınan bir karara riayet edileceğine dair herkesin ahit yapması gerekir. Buna da demokrasi denir (Martinich, 2013: 178).

3.1. Demokrasinin Tanımı

Demokrasi kavramının çok geniş ve çok yönlü bir kavram olmayı hak ettiğine hiç şüphe yok çünkü demokrasi şimdiye kadar genellikle bir uygarlığın, daha yerinde bir söyleyişle, Batı Uygarlığı’nın (bugüne değin)

meydana getirdiği siyasal bir yapının adıdır (Sartori, 2014: 18) Bu tanımın son kısmına itiraz etmek durumundayız. Bu siyasal yapıyı Batı Uygarlığının verdiği isimle çağırıyor olmamız onun Batıya has bir yapı olduğu anlamına gelmez. Demokrasinin uygun koşulların var olduğu her zaman, birbirinden bağımsız olarak yeniden icat edilebileceğini düşünüyorum ve inanıyorum ki, uygun koşulları farklı zamanlarda ve farklı yerlerde var oldular (Dahl, 2015: 17).

Yalın ve en kısa anlatımıyla Demokrasi; siyasal yaşamda “Halk Egemenliği”dir. Siyasal örgütün en önemli ve son hedefinin, insanların mutluluğunu sağlamak olduğu düşüncesinden yola çıkar ve tümüyle cahil, budala ya da onulmaz derecede çıkarıcı olmadıkça, insanların ortak iyilikleri konusunda anlaşabilecekleri ve bu nedenle de halk çoğunluğunun siyaset ve yönetim üzerinde belirleyici bir ağırlığının olması gerektiği inancına dayanır (Anıl, 2006: 9).

Lincoln 1863 tarihli Gettysburg Söylevi’nde, demokrasinin tüm özellikleri içinde anılmaya en layık olanını açıklamıştır: “Halkın, halk eliyle, halk için hükümeti (government of the people, by the people, for the people)” (Sartori, 2014: 55).

3.2. “Demokrasi” Kelimesinin Kökeni ve Anlamı

Yunanca demos, insanlar ve kratos, yönetmek, sözcüklerini birleştirerek demokrasi ya da demokratia terimini ilk kullanan Yunanlılar, büyük ihtimalle Atinalılar olmuştur. Demos sözcüğünün Atina’da genellikle bütün Atinalılar, bazen de halk, hatta kimi zaman sadece fakir insanlar anlamına gelmesi de ilginçtir.

Anlaşıyor ki demokrasi sözcüğü, onu eleştiren aristokratlar tarafından, kendilerinin yönetimdeki kontrolünü savaarak ellerinden alan sıradan halkı küçük gördüklerini göstermek için kullandıkları bir sıfattı (Dahl, 2015: 19).

Eski Yunanlılar için Polis’in, kentlerinin yaşamına katılmak nasıl “yaşamak” demekse, buna benzer biçimde “insan” ve “vatandaş” da tam anlamıyla aynı anlama gelmekteydi. Bu fiilen polites’in, özel bir alan anlamında bireysel özgürlüğe sahip olmadığı demek değildir. Ancak bu

bireysel özgürlüğün değeri ve anlamı, Latince *privatus* ve Yunanca karşılığı olan *idion* sözcüklerinin anlamlarına bakıldığında kolayca belirlenebilir. Latince özel anlamına gelen *privatus*, “mahrum edilmiş” (*privare*, mahrum etme fiilinden) demektir ve bu terim toplulukla ilişkisi açısından bazı eksiklikleri ve noksanları olanları belirtmek için kullanılır.

Yunanca *idion* (özel), *koinon*'un (ortak öge) tersine, daha aşırı biçimde mahrumiyeti ve büyük bir yoksunluğu ifade etmektedir. Buna uygun olarak *idiotes* küçültücü bir sözcüktür, *polites* olmayan (vatandaş olmayan, bu nedenden de yalnız kendisiyle ilgilenen, cahil, değersiz ve kaba adam anlamına gelir) demektir (Sartori, 2014: 348)

3.3. Antik Yunan Demokrasisi

3.3.1. Demokrasiyi Ortaya Çıkaran Süreç

Atina İ.Ö. 8. yüzyıla kadar krallıkla yönetilmekteydi ancak daha sonra aristokratlardan oluşan bir zümre yönetime sahip oldu (Uygun, 2003: 22-23). Bu dönemde soylular ile halk arasında yaşanan gerilimler, önce Drakon kanunları sonra Solon kanunları gibi kanunlarla giderilmeye çalışılmıştır (Uygun, 2003: 22-25). Halk ile soylular arasında yaşanan gerilimlerin en önemli nedeni ise, “borç köleliği” idi. Borç köleliği; insanların, borçlarına karşılık olarak eşlerini, çocuklarını veya kendilerini güvence olarak göstermesi uygulamasına verilen addır. Bu uygulama neticesinde borcunu ödeyemeyen insanların köle olması söz konusu oluyordu (Şenel, 1996: 116). Halkı kızdıracak daha birçok uygunsuzluk vardı, doğrusunu söylemek gerekirse halkın hiçbir hakkı yoktu (Aristoteles, 1998:3). Solon kanunları ile birlikte borç köleliği kaldırılmıştır. Özellikle Solon kanunları ile birlikte Atina'nın sınıfsal yapısının değiştiği söylenebilir (Şenel, 1996: 117). Bu gelişmeler neticesinde Atina'da İ.Ö. 508'de demokrasi ortaya çıkmıştır. Polislerin yönetim biçimlerindeki bu değişim; Yunan İlkçağı, Yunan Ortaçağı ve Yunan Aydınlanma Çağı şeklinde bir benzetmenin yapılmasına neden olmuştur (Göze, 2009: 2). İki yüzyıl kadar süren demokrasinin Makedon yenilgileri ile sona erdiği kabul edilmektedir (Uygun, 2003: 22).

3.3.2. Demokrasiyi Yeşerten Toplumsal Yapı

Antik Yunan demokrasisini ortaya çıkaran koşullar incelenirken, dönem toplumunun sosyal yapısı ve siyasal kültürü üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir. Çünkü siyasi rejimler toplumsal yapıya göre şekillenirler. Antik Yunan demokrasisinin başarısının kaynağı incelendiğinde görülmektedir ki, polislerdeki toplumsal yapı demokrasinin işleyişini kolaylaştırmıştır. Örneğin günümüz koşullarında kabul edilemeyecek kölelik olgusunun ve kadınların siyasal haklardan mahrum olmasının, Antik Yunan demokrasisinin işleyişine çeşitli biçimlerde katkı sunduğu söylenebilir.

Polislerde toplumun yaklaşık yarısının kölelerden oluştuğu kabul edilmektedir (Uygun, 2003: 86). Polislerde köleler insan sayılmazlardı. Köleler bir araç veya bir eşya gibi görülmekteydi (Ağaoğulları, 2009: 21). Bununla beraber kölelerin çalışarak para biriktirmesi ve özgürlüğünü satın alması mümkündü (Friedell, 2004: 187). Polislerde üretim büyük ölçüde kölelere dayanıyordu (Ağaoğulları, 2009: 21). Köleler idari işler dâhil her işte çalıştırılabiliyordu. Dolayısıyla polisin ekonomik varlığını sürdürmesinde kölelerin rolünü tahmin etmek zor değildir, zira vatandaşlar devlet işleri için yoğun bir mesai harcamaktaydılar. Vatandaşların çalışmadıkları zamanlardan doğan ekonomik kaybı kölelerin emekleriyle önledikleri söylenebilir. Antik Yunan demokrasisinin başarısının gerçekleşmesinde kölelerin işgücünün sömürülmesinden doğan ekonomik kazancı da hesaba katmak gerekmektedir.

Polislerde köleler gibi kadınların ve yabancıların da siyasal hakları yoktu (Şenel, 1996: 118). Meclise katılamayan, memur olamayan kadınların, genel olarak toplumsal hayatın içinde de fazla yer almadıkları söylenmektedir (Friedell, 2004: 184). Bu durumun demokrasinin işleyişine sunduğu katkı ise şu şekilde izah edilebilir: Kadınlar, köleler ve çocuklar toplam nüfustan çıkarıldığında, üç yüz yirmi bin nüfuslu bir poliste ancak yirmi bin kişinin halk meclisine katılabildiği (Parkinson, 1976: 159). Dolayısıyla siyasi hakların sadece yirmi yaşın üzerindeki erkekler lehine sınırlandırılmış olması, halk meclisinin toplanmasını ve karar almasını kolaylaştırmıştır. Elbette günümüz demokrasi anlayışına göre böyle bir eşitsizlikten fayda sağlanması söz konusu olamaz. Ancak Antik Yunan demokrasisinin başarısında nüfusun az oluşunun

etkisi de göz ardı edilemez. Nüfusun az olması ve siyasal hakların sınırlandırılmış olması, doğrudan demokrasiyi mümkün kılan en önemli etkenlerdir.

Antik Yunan demokrasisini kadın haklarına yer vermediği için veya kölelik kurumu nedeniyle eleştirmenin ne kadar adil bir yaklaşım olduğu da tartışılmalıdır. Bilindiği üzere kadın – erkek eşitliği fikri ancak 20. yüzyılda tamamlanabilmiştir. Aynı şekilde kölelik kurumu da yakın tarihe kadar tüm dünyada varlığını sürdürmekteydi. Dolayısıyla Antik Yunan demokrasisini, kendi çağından iki bin yıl kadar sonra ulaşılan değerlere sahip olmadığı için eleştirmek haksızlık olacaktır. Kaldı ki günümüzde bile bu eşitliğin kağıt üzerinde kaldığı, kadınların zararlarını telafi etmek için pozitif ayrımcılık yapmak gerektiği ancak hala en gelişmiş ülkelerde kökleşmiş erkek egemen sistemlerin buna karşı direnç gösterdiği de bilinmektedir. Aynı şekilde, köleliğin tamamen ortadan katlığını söylemek çok büyük bir iddia olacaktır. Elbette kağıt üzerinden silinmiş, kanunlara suç olduğu yazılmışsa da niteliğinin ve isminin farklı ve çeşitli olmasının kamufle etmeye yetmediği bir süreklilik olduğunu söylemek mümkündür.

Özellikle Atina polisinde yabancıların da nüfusun içinde önemli bir toplam teşkil ettiği bilinmektedir. Perikles döneminde her iki erkek Atinalıya karşılık bir yabancı Atina’da bulunduğu ifade edilmektedir (Şenel, 1970: 263). Yabancıların bu denli çok olmasının nedeni polisler arası ticaretin artmış olmasıdır. Dolayısıyla yabancıların da varlığı düşünüldüğünde polislerde vatandaşların azınlık durumunda olduğu söylenebilir (Göze, 2009: 5). Günümüzde de ilk anda akla aynı durumda olan bazı ülkelerin isimleri gelecektir.

Polislerde vatandaşlık, zor kazanılan, önemli bir statüydü. Vatandaşlık ancak vatandaş statüsündeki erkek ve kadının meşru evliliklerinden doğan çocuklar için mümkündü (Aritoteles, 1998: 69; Friedell, 2004: 183). Vatandaş olmayanlar, mülk sahibi olamamak, geçerli bir evlilik yapamamak gibi kısıtlamalarla karşılaşıyorlardı (Friedell, 2004: 183). Bu nedenle bazı insanlara, halk meclisi kararıyla vatandaşlık statüsü kazandırılıbiliyordu (Friedell, 2004: 183). Bu durum, özellikle polise önemli katkıları olmuş yabancılar için söz

konusuydu. Bu durumun da dönem has olduğunu, günümüzde hiçbir koşulda ve yerde karşılaşılmadığını söylemek mümkün görünmemektedir.

Polislerde aynı dine inanç ve türdeş bir toplumsal yapı söz konusuydu (Mayo, 1964: 39; Finley, 2003: 50). Nüfusun da az olmasının etkisiyle insanların birbirlerine ve polise olan bağlılıkları kuvvetliydi. Dinin, insanların birbirlerine olan bağlılıklarının en önemli paydası olduğu söylenebilir. Fustel de Coulanges, polislerin kurucu ögesinin din olduğunu ifade etmiştir (Mumcuoğlu, 2001: 27). Her ne kadar polisleri din temelinde anlamak tartışılabilir bir durum olsa da, aynı dine inanıyor olmanın kaynaştırıcı etkisi de göz ardı edilemez. Bu doğrultuda polise de derin bir bağlılık söz konusuydu (Mayo, 1964: 39). Bu durumun siyasi ilgiyi de canlı tutabileceği söylenebilir. Çünkü insanlar birbirlerini tanyorlardı ve günlük siyasi tartışmalardan da birbirleriyle görüşmeleri esnasında haberdar oluyorlardı. Ancak o dönemde de siyasete ilgisiz kalan insanların varlığından söz edilebilir. Bu durumun en açık göstergesi ise bir dönem meclis çalışmalarına katılanlara maaş bağlanmış olmasıdır (Parkinson, 1976: 159). Bu durumun aynı zamanda, meclis toplantılarına halkın yoksul kesiminin katılmasını da kolaylaştırdığı söylenebilir.

Demokrasinin o dönemde, halkın yoksul kesiminin yönetimi anlamında da kullanıldığı bilinmektedir. Esasen bugün için de demokrasi, düşük eğitim ve gelir seviyesine sahip insanların yönetimde söz sahibi olabilmesinin önünü açan bir rejim olarak kabul edilmektedir (Vera-Zaval, 2006: 28). Bununla birlikte Antik Yunan'da bu durum demokrasinin daha ziyade kötü bir özelliği olarak görülüyor ve eleştiriliyordu (Arblaster, 1999: 20; Dahl, 2010: 20).

Platon, demokrasiyi şu cümlelerle eleştirmiştir: “Bana kalırsa demokrasi, yoksulların zenginleri alt edip onları öldürmeleri, sürgüne yollamaları ve cumhuriyet ve yargıçlık görevlerini kalanlar arasında paylaşmalarıyla doğmaktadır” (Parkinson, 1976: 165). Aristoteles de aynı yönde, demokrasinin yoksulların hüküm sürdüğü yerde var olan bir rejim olduğunu ifade etmiştir (Parkinson, 1976: 166). Özellikle dönemin filozoflarının gönüllerinde yatan rejimin aristokrasi olduğu bilinmektedir. Ancak toplumun genelinin demokrasiyi benimsediği ve demokrasiyi bir yaşam

biçimi olarak kabul ettikleri görülmektedir. Burada aristokratların iyi eğitim alması dolayısıyla iyi bir yönetim performansı gösterebilecekleri, cahillerin yönettiği bir toplumun cehalet kısır döngüsünde yok olmaya mahkum oluşu gibi masum endişelerden kaynaklanan itirazlar da seslendirilmiş olabilir. Ancak bir arada bulunmanın alimleri cahilleştirmeyeceği fakat cahillerin kendilerini geliştirmeleri ve cehaletlerinden sıyrılmaları için bir fırsatları olacağı da anlaşılmış olabilir ki sistem aristokrasiye özlem duyanların elinde can vermemiştir.

Günümüzde demokrasilerin tıkanmasının başlıca nedenleri arasında; etnik, dini, kültürel farklılıkların, insanların beraber yaşama isteğini azaltması sayılabilir. Bu gibi konulardaki derin ayrılıklar demokrasinin sürdürülebilmesini de engellemektedir. Halbuki demokrasinin bu ayrı grupları eşitlik temelinde birleştirmesi beklenir. Ayrıca modern demokrasilerin, seçim sistemlerinin de etkisiyle ya hep ya hiç anlamına gelebildiği de görülmektedir. Oysa polislerdeki türdeş yapının toplumda bir kazanan ve bir kaybeden sınıf oluşturmadığı söylenebilir. Bu durum doğrudan demokrasinin başarısında nüfusun az olmasının ve toplumun türdeş olmasının ne denli etkili olduğunu göstermektedir. Polise hâkim olan bu türdeş yapı dayanışma duygusunu da beraberinde getiriyordu. Şüphesiz demokrasinin sadece homojen toplumlarda başarılı olacağı gibi bir kanaate ulaşmıyoruz. Ancak toplumdaki derin ayrılıkların demokrasinin işlemlerini güçleştirdiği de inkâr edilemez bir olgudur.

3.3.3. Antik Yunan Demokrasisinin Pratiği

Antik Yunan demokrasisini o zamana kadar ki diğer rejimlerden ayırt eden temel özellik, toplumun, polisin yönetiminde doğrudan söz sahibi olmasıydı. Dolayısıyla kölelerin, kadınların ve yabancıların durumu bir yana, siyasi eşitlik müessesesi söz konusu olmaktaydı. Siyasi eşitlik anlamında kullanılan *isegoria* kavramı vatandaşların mecliste özgürce konuşabilmeleri anlamına gelmekteydi. Kanun önünde eşitlik anlamına gelen *isonomia* ise demokrasiye geçilmeden de önce, Solon kanunları ile getirilmişti (Ağaoğulları, 2009: 45). Polislerde doğrudan demokrasi uygulamasının görüldüğü öncelikli alan halk meclisleriydi. Bununla beraber, beşyüzler meclisi ve yargı gibi

kurumlar aracılığıyla da insanların siyasetin içinde olması sağlanmış olmaktadır.

3.3.3.1. Halk Meclisi (Ekklesia)

Yirmi yaşını bitiren her erkek vatandaş halk meclisinin doğal üyesi olmaktadır (Karagöz, 2010: 38). Dolayısıyla kadınlar, köleler ve yabancılar bu haktan mahrumdular. Şüphesiz halk meclisi, üyelerin tamamının katılımıyla toplanmıyordu. İnsanların işleri nedeniyle, evlerinin halk meclisine uzak olması nedeniyle veya ilgisizlik nedeniyle toplantılara katılmadığı oluyordu. Verilen rakamlar net olmamakla birlikte, meclisin, kırk bin üyesinin bulunduğu bir dönemde ortalama altı bin üye ile toplandığı ifade edilmektedir (Karagöz, 2010: 38-39) Dolayısıyla halk meclislerine katılma oranının düşük olduğu ifade edilebilir (Parkinson, 1976: 159). Şenel, Perikles döneminde Atina nüfusunun dört yüz bin olduğunu ifade etmiştir. Bu nüfus içinde siyasal hakları olan vatandaşların sayısını ise elli bin olarak ifade etmiştir (Şenel, 1996: 122). Uygun'a göre meclisin altı bin yeter sayı ile toplandığı kabul edilmelidir (Uygun, 2003: 29). Üstelik bu rakamlar yorumlanırken özellikle Perikles döneminde meclis toplantılarına katılanlara ücret ödendiği hususu dikkate alınmalıdır (Uygun, 2003: 30). Dolayısıyla Antik Yunan demokrasisinde dahi yönetime doğrudan katılım müessesesinin tam anlamıyla gerçekleştiği söylenemez. Özellikle Atina nüfusunun zamanla artmasıyla bu durumun Atina bakımından daha da belirginleştiği söylenebilir.

Meclis yılda kırk kez olağan olarak toplanmaktaydı (Uygun, 2003: 29). Oturumlar, "Kim söz almak istiyor?" sorusuyla başlıyordu (Ağaoğulları, 2009: 45). Meclisin en önemli yetkileri kanun yapmak ve dış ilişkilere ilişkin kararlar almaktı (Uygun, 2003: 30-31). Her ne kadar temsilci bulunmasa da halkın duygularına hitap etme konusunda yetenekli olan demagoglar vardı (Ağaoğulları, 2009: 45). Bu demagogların, toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla söz alan ve tartışmaları yönlendiren kişiler olduğu tahmin edilmektedir.

Vatandaşlar her ne kadar polislin yönetimi için mesai harcıyor idiyse de, çalışma hayatlarına da devam etmekteydiler (Mayo, 1964: 35). Üstelik çalışanların küçük bir bölümü de memurlardan oluşmaktaydı. Ancak memurluk

günümüzde olduğu gibi sürekli bir iş değildi. Memurlar bir yıl veya daha az bir süre görevde kalabiliyorlar ve insanlar aynı memurluğa en fazla iki defa seçilebiliyorlardı (Friedell, 2004: 181). Memurların kurayla belirlenmesi ve sınırlı süre görevde kalmaları, rüşvetin ve yolsuzluğun önlenmesi amacıyla alınmış bir tedbirdi (Friedell, 2004: 181).

3.3.3.2. Beşyüzler Meclisi (Boule)

Beşyüzler meclisi, Atina'daki kabileleri temsilen kura ile seçilen beş yüz kişiden oluşan bir kurumdu (Karagöz, 2010: 41; Uygun, 2003: 33). Günümüz siyasi rejimlerindeki yürütme organına benzetilebilecek bir kurumdu. En önemli görevleri, halk meclisinin gündemini belirlemek ve kimi idari işleri yürütmektir (Davies, 1993: 54). Üyelerin kura ile seçilmesi ve bir kimsenin ancak bir kez seçilebilmesi yöntemi nedeniyle vatandaşların birçoğu beşyüzler meclisinde üyelik yapmış oluyordu (Uygun, 2003: 34). Atinalılar özellikle idarecilerin göreve getirilmesinde kura yöntemine başvuruyorlardı. Kura yönteminin seçimlerden daha demokratik bir yöntem olduğu kabul ediliyordu (Ağaoğulları, 2009: 39).

Atina'da idarecilerin görev sürelerinin genellikle bir – iki yıl gibi sürelerle sınırlanması yoluna gidiliyordu. Bu durumun özellikle yolsuzlukları önleyeceği düşünülmüştür (Uygun, 2003: 37). Ayrıca hemen her vatandaşın siyasetin çeşitli alanlarında faaliyette bulunmasının yolu da böylece açılmış oluyordu. İdarecilerin sürekli değişmesinin teknik konularda uzmanlaşmaya engel olduğu da söylenebilir ancak sanayisi olmayan, küçük ölçekli Antik Yunan demokrasilerinde modern devletlerdeki gibi bir uzman kadroya ihtiyaç duyulmamış olabilir. Bununla birlikte Atinalılar, vatandaşları sürekli siyasi hayat içinde tutarak vatandaşların yönetim ile ilgili işler konusunda kendilerini geliştirmelerine olanak sağlıyordu. Bu bağlamda, halk meclisini sadece siyasi kararların alındığı bir kurum olarak değil aynı zamanda vatandaşların da siyasi konularda kendilerini geliştirmelerine olanak sağlayan bir kurum olarak görmek gerekmektedir. Bu nedenle Atinalıların siyasi konularda günümüz insanına göre daha bilgili oldukları rahatlıkla söylenebilir.

3.3.4. Yargı

3.3.4.1. Halk Mahkemesi (Dikasterion)

Antik Yunan'da mahkemelerde de tıpkı yasama ve yürütmede olduğu gibi uzmanlaşma bulunmamaktaydı (Uygun, 2003: 36). Mahkemeler, kurayla belirlenen altı bin üyeden oluşuyordu (Friedell, 2004: 181). Bununla beraber üye sayısının dava çeşitlerine göre değiştiği ifade edilmektedir (Karagöz, 2010: 42). Mahkeme üyeleri otuz yaşını tamamlamış vatandaşlar arasından seçiliyordu (Karagöz, 2010: 41). Atina'da kişisel uyuşmazlıkların genellikle hakem aracılığıyla çözülmesi nedeniyle, halk mahkemesinin iş yükünü siyasi davalar oluşturmaktaydı (Karagöz, 2010: 42). Mahkeme kararlarının temyizi mümkün değildi (Ateş, 1994: 37).

Halk mahkemesinde davaların özellikle siyasi davaların, jürinin galeyana gelerek karar vermesi ile sonuçlandığı ifade edilmektedir. Örneğin dört yüz civarında askerin fırtına yüzünden ölmesi neticesinde altı amiral idam edilmiştir. Atinalıların bu karardan daha sonra pişman oldukları ifade edilmektedir (Uygun, 2003: 40). Gerçekten, halk mahkemelerinde bu karar gibi sonuçlanan başka kararların da alındığını tahmin etmek hiçte zor değildir. Özellikle vatana ihanet gibi, vatandaşların bir anlık kızgınlıkla karar vermelerinin mümkün olduğu davalar açısından halk mahkemelerinde adaletin ne kadar tecelli ettiği şüphelidir. İlk bakışta yüzlerce üyesi bulunan bir mahkeme hayranlık uyandırıcı olarak görülebilir. Bununla birlikte uzmanlaşmaya en çok ihtiyaç duyulan kurumlardan birisi de belki de mahkemelerdir. Atinalıların mahkemelerde de uzmanlaşmaya gitmemiş olmaları, mahkemelerin de siyasi kurumlar olarak görüldüğünün bir kanıtı olarak görülebilir. Nitekim halk mahkemelerin çoğu kez siyasi kararlara imza attığı kabul edilmektedir (Meter, 1990: 148). Bu durum aynı zamanda, Antik Yunan kurumlarının birbirlerinden net çizgilerle ayrılmamış olmalarının bir sonucudur. Bu ayrıma ihtiyaç duyulmadığı anlaşılıyor. Zamanın insanı siyasetin de, hukukun da uzaktan seyircisi değil aktörüydü. Bu, hak ve özgürlükleri kadar günümüz insanından farklı olarak sorumluluklarının da bilincinde olmaları sonucunu doğurur. Mahkemenin yargılayan tarafında

bulunmuş bir bireyin yargılanan tarafa geçtiği zaman başına neler gelebileceği hakkında daha doğru tahminleri olması beklenir.

3.3.4.2. Anayasa Yargısı (Graphe Paranomon)

Graphe Paranomon denilen uygulama ile halk meclisinin kararları denetlenebiliyordu. Her vatandaşın meclis kararlarının iptalini isteme yetkisi bulunmaktaydı (Uygun, 2003: 47). Dolayısıyla bu kurum, günümüzdeki anayasa yargısına benzetilebilir. Bununla birlikte Atina'da anayasa yargısının günümüzdeki gibi olağan mahkemelerin dışında, ayrı bir yargı organı olarak görülmediği ifade edilmektedir. Uygun'a göre o dönemde anayasa yargısı, iptali istenen kararların tekrar görüşülmesinin dışında fazla bir anlam taşımamaktaydı (Uygun, 2003: 48).

Atina'da her meclis üyesi kanun teklifinde bulunabiliyordu ancak bu teklifin sonuçlarına katlanılmak zorundaydı. Buna göre, bir kanunu teklif eden vatandaşın, bu teklifin anayasaya aykırı olması nedeniyle yargılanması mümkündü (Finley, 2003: 38). Ancak bu anayasa yazılı bir anayasa değildi. Anayasa, sözlü olarak kabul edilen temel kurallardan oluşmaktaydı (Uygun, 2003: 45). Yargılama neticesinde vatandaşlıktan çıkarılma, ölüm cezası gibi cezalar verilebiliyordu (Ateş, 1994: 37). Bu durumun, mecliste serbest konuşma özgürlüğünü bir anlamda sınırladığı söylenebilir. Öte yandan gereksiz, keyfi taleplerin işleyişi tıkamasını önlemek ve sadece gerçekten önemli ve gerekli taleplerin önünü açmak için alınmış bir önlem olabileceğini de düşünmek gerekir.

3.4. Demokrasi Türleri

3.4.1. Temsili Demokrasi

Bilindiği gibi demokrasi sözcüğüyle anlatılmak istenen genellikle, temsile dayanan demokrasidir (Lijphart, 1986: 11). 1820'de John Stuart Mili "temsili sistemi"ni "modern zamanların büyük keşfi" olarak tanımlamıştı (Sabine, 1961: 695 aktaran Dahl, 2015: 120). Temsili demokrasi, vatandaşların siyasal haklarını, seçtikleri temsilcileri vasıtasıyla kullandıkları sistemdir. Temsili demokrasi, egemenliğin teorik sahibi ile gerçek sahibini ayırmaktadır.

Bugün demokratik diye nitelenen hemen bütün ülkeler, temsili demokrasi ile yönetilmektedirler.

İdeal boyutta uygulamaya konulamayan bu demokrasi birçok düşünür tarafından çeşitli şekillerde eleştirilmiştir. Demokrasiye yöneltilen en temel eleştirilerden biri demokratik meşruluğu sağladığı iddia edilen temsil sisteminin durumudur. Bir kısım yazarlar haklı olarak “kendimizle ilgili kararları alma yetkisini başkalarına bırakamayız. Başkaları bizi bizim kendimizi tanıdığımız kadar iyi tanımayabilir. Ayrıca her zaman olumlu yönde düşünmeyip kendi çıkarlarını bizim çıkarlarımızdan üstün tutabilirler. Bu nedenle yetişkin her insanın kendisi ile ilgili kararları kendisinin vermesi en doğru yoldur” demektedirler.

Holden’in de belirttiği gibi en sorunlu kavramlardan biri olan temsil, hiçbir şekilde özgürlükle bağdaşmaz; zira siyasal iradeyi başkasına havale eder ve dolayısı ile onu yabancılaştırır. Bunun sonucunda da özgürlük ve özerklik ortadan kalkar. Bu bağlamda, Lawrance kızgınlıkla şu soruyu sormaktadır; “beni kim temsil edebilir? Ben kendim! Herhangi bir insanın beni temsil ettiğini düşünemem bile” (Arblaster, 1999: 122). Rousseau’nun uyarılmış olduğu gibi, “bir halk temsil edilmesine izin verir vermez özgürlüğünü yitirir”. Aynı şekilde Robert Michels de temsil sisteminin mantıksal imkansızlığı üzerinde durarak, “insanların iradesi, hatta tek bir insanın iradesi bile başkasına devredilebilir olmadığı için, profesyonel liderliğin ilk ortaya çıkışı onun başlangıcına işaret eder” demektedir (Barber, 1995: 190).

Chomsky’ye göre, erki ellerinde bulunduranlar, demokrasiyi kendi erklerini meşrulaştırma ve halkı statik bir yapı içinde karar süreçlerinin dışında tutmanın bir aracı olarak kullanmaktadırlar (Tuncay, 1996: 48). Bir kısım yazarlar haklı olarak “kendimizle ilgili kararları alma yetkisini başkalarına bırakamayız. Başkaları bizi bizim kendimizi tanıdığımız kadar iyi tanımayabilir. Ayrıca her zaman olumlu yönde düşünmeyip kendi çıkarlarını bizim çıkarlarımızdan üstün tutabilirler. Bu nedenle yetişkin her insanın kendisi ile ilgili kararları kendisinin vermesi en doğru yoldur” demektedirler (Uygun, 1996: 2-3).

Temsili demokrasilerde temsilcilerin, kimi temsil ettikleri de tartışmalıdır (Yayla, 2017: 186). Temsili demokrasinin egemen olduğu hemen bütün "Batı" demokrasilerinde, parlamentodakilerin halkın çıkarlarını gerçekten temsil edip etmedikleri sürekli tartışılmasına rağmen "Evet, tabii temsil ediyorlar. Onlar halkın, seçmenlerin parlamentodaki sesidir" gibi bir yanıtı bu güne dek duyan yoktur. Bu nedenle bazı yazarlara göre temsilciler artık halkın değil, büyük oranda partilerin temsilcileri haline gelmişlerdir (Şen, 1995: 113). Bu da temsili demokrasiyi partiler demokrasisi haline sokmuştur. Diğer yandan siyasal partiler, temsili demokrasinin en koyu taraftarlarıdır; zira varlıkları büyük ölçüde temsil sistemine bağlıdır. Bunun için hemen hemen bütün siyasal partiler, doğrudan demokrasiye "uygulanması olanaklı değildir" diyerek karşı çıkmaktadırlar. Siyasal partilerin yanında bazı yazarlara göre şimdiye kadar olan tecrübeler göstermiştir ki, ulusların çağdaş devletleri doğrudan demokrasinin gerçekleşmesini desteklememektedirler ve desteklemeyeceklerdir (Lake, 1995: web). Aslında bu yaklaşım oligarşik siyasal kazanımların kaybedilmesi korkusundan başka bir şey değildir.

Çağdaş bazı düşünürlere göre iyi işletilebilirse doğrudan demokrasi, insanlığı birbirinden ayıran en eski ve en derin ayrımlardan birini, yönetenler-yönetilenler ayrımını ortadan kaldırabilme potansiyeline sahiptir. Ama seçmenlerin zaman zaman yapılan seçimlerde hangi siyasetçi grubunun diğerlerinden daha iyi olduğuna karar vermeleriyle sınırlı kaldığı sürece demokrasi, söz konusu ayrımı ortadan kaldıramayacaktır. Yönetenler ve yönetilenler ayrımı, ayrımın her iki tarafındakiler için de kötüdür. İktidarı elinde tutan azınlık için kötüdür, çünkü bu iktidarı nasıl kullandıklarını halktan gizleyebilir ve dolayısıyla yozlaşabilirler. Bu ayrım yönetilen çoğunluk bakımından da kötüdür, çünkü onları sorumsuz, yüzeysel, dikkatsiz ve gittikçe kötümser hale getirir. Dolayısıyla yönetenler ve yönetilenler ayrımı ortadan kaldırılarak, halkın kendi kendini yönetmesi fikri, gerçekten halkın kendi kendini yönetmesi anlamını kazanmalıdır. Bununla beraber eğer, bilişim çağının başladığı günden bu yana, demokratik ülkelerde temsili demokrasinin sakıncaları ortadan kaldırılmadıysa, katılımcı demokrasi evresi aşılp doğrudan demokrasi hedefine yaklaşılmadıysa, suçu teknikte veya siyasal partilerin

direncinde değil, insanoğlunun kendisinde, yurttaşça duyarlılık eksikliğinde, seçmen bilincinin henüz yeterince gelişmemişliğinde aramak gerekir.

3.4.1.1. Temsili Demokrasinin Temsil Sorunu

Temsil olgusu ile birlikte demokrasi kavramı adeta yeniden tanımlanmış olmaktadır. Çünkü temsil, demokrasinin özünü önemli ölçüde değiştirmiş, hatta tahrip etmiştir (Uygun, 2003: 126). Bilindiği üzere demokrasi, halkın yönetimi demektir. Oysa temsil olgusuyla beraber bu tanım, halkın temsilciler aracılığıyla yönetimi olarak değişmiş olmaktadır. Ancak sorun bununla da bitmemektedir. Çünkü modern demokrasiler incelendiğinde görülmektedir ki temsil de tam anlamıyla gerçekleşmemektedir. Esasen tam anlamıyla bir temsilin varlığı mümkün de değildir. Bu anlamda modern demokrasilerdeki temsil olgusunun, temsil varsayımına dayandığı söylenebilir (Hüner, 2012: 30). Gerçekten bir milletvekilinin milyonlarca insanı aynı anda temsil ettiğini söylemek ancak bir varsayım olabilir.

Temsil olgusunun bu olumsuz yönü bir tarafa, temsil aracılığıyla demokrasinin yeniden uygulanma imkânı bulduğu da bir gerçektir. Bu nedenle temsil olgusu önemli bir işlevi de yerine getirmiş olmaktadır. Çünkü günümüzde ulus devletlerin sadece nüfusları dahi doğrudan demokrasiye geçilmesini tek başına engelleyecek güçtedir (Sartori, tarihsiz: 165). Bu nedenle temsili demokrasiye geçilmesi günümüzde demokrasinin varlığını sürdürebilmesi için zorunlu bir unsur olarak görünmektedir.

Bugün için zorunlu görünen temsil olgusu aynı zamanda önemli bir sorunun merkezinde yer almaktadır. Bilindiği üzere modern demokrasilerde seçimlerden sonra bir sonraki seçimlere kadar milletvekillerini denetlemenin herhangi bir yolu bulunmamaktadır. Milletvekillerinin de seçilmelerinden sonra toplumla iç içe oldukları ve temsil görevlerini gereği gibi yerine getirdikleri söylenemez. Bu nedenlerle modern demokrasinin en önemli sorunlarından birisi temsil sorunudur. Bu durum modern demokrasiyi doğrudan demokrasiye yaklaştıracak kimi çözüm önerilerinin geliştirilmesine neden olmuştur. Bu önerilere geçmeden önce temsil kavramının zorunlu olarak ortaya çıkardığı siyasi partiler ve siyasi hayatta uzmanlaşma konularına kısaca değinmek gerekmektedir.

3.4.1.2. Temsili Demokraside Siyasi Partilerin Rolü

Siyasi iktidarı ele geçirmek ya da en azından ona ortak olmak amacıyla örgütlenmiş insan topluluklarına siyasi parti denir (Öztekin, 2007: 75). Siyasi partiler modern demokrasilerin en önemli unsurlarıdır. Bu nedenle bir ülkedeki partilerin içinde bulunduğu şartlara bakılarak, o ülkenin demokrasisi üzerinde fikir sahibi olunabilir (Öztekin, 2007: 78). Aynı şekilde bir ülkedeki seçim sistemi de o ülkenin demokrasisinin niteliği hakkında fikir sahibi olunabilir. Çünkü temsili demokrasiyi gerçekleştirmenin yolu siyasi partilerden geçmektedir. Siyasi partiler toplumun örgütlenmesinin ve görüşlerini dile getirmesinin en etkili aracı olmaktadır. Bununla birlikte siyasi partilerin bu gücünün demokrasinin lehine çalışmadığı durumlar da söz konusu olabilmektedir. Örneğin bir siyasi partinin kemikleşmiş bir üst yönetimi varsa veya bir siyasi partide bütün kararlar parti liderinin onayına kalmış durumdaysa o partinin demokrasinin işleyişine katkı sunması beklenmemelidir. Hatta bu durum modern demokrasilerin “elit teorileri” ile açıklanmasına neden olmuştur. Bu teorilere göre, modern demokraside de tıpkı diğer rejimlerde olduğu gibi yönetici elitler vardır ve seçimler yalnızca elitlerin yer değiştirmesini sağlamaktadır. Siyasi partiler, devlet yönetiminde ihtiyaç duyulan uzman kadroların yetiştirilmesinde veya bu kişilere ulaşılmasında da görev üstlenmektedirler. Burada uzmanlardan kastedilen, ekonomi, hukuk gibi teknik alanlarda uzmanların devlet yönetiminde görevlendirilmesidir. Çünkü modern hayatın gerektirdiği hız ve bilgiye ulaşılabilmesi için bazı konularda uzmanlara ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Örneğin Antik Yunan polislerinde uzmanlaşmaya günümüzdeki kadar ihtiyaç duyulduğu söylenemez (Mayo, 1964: 40). Çünkü modern hayat ile beraber uzmanlaşma kaçınılmaz hale gelmiştir (Vera-Zaval, 2006: 13-15). Öte yandan siyaset sadece uzmanlara bırakılacak olursa, bu durumda aristokrasiden veya elit yönetiminden bahsedilir. Dolayısıyla siyasi partilere vatandaşların rahatlıkla katılabilmeleri ve partinin işleyişinde söz sahibi olabilmeleri gerekmektedir. Şayet bunu gerçekleştirecek önlemler alınmamış olursa siyasi partilerin vatandaşlarla olan bağı kesilmiş olacaktır. Bu durum da doğal olarak, rejimin niteliğini değişmesine neden olacak kadar önemlidir.

3.4.1.3. Temsili Demokraside Bireysel Hak ve Özgürlükler

Modern demokrasi artık bireysel hak ve özgürlükler olmadan tanımlanamaz hale gelmiştir. Günümüzde bireysel hak ve özgürlükler demokrasi tanımlanırken başvurulan kavramlar arasında ilk sıralarda yer almaktadırlar. Bu nedenle, köleliğe yer veren veya kadın haklarını tanımayan Antik Yunan demokrasisinin ne kadar demokrasi olduğunu sorgulayabiliyoruz. Öte yandan demokrasi kavramının tarihsel bakımdan “telif hakkı” Antik Yunan’a ait olduğuna göre, Antik Yunan’da demokrasi olmadığını söylemek yerinde değildir (Raaflaub vd, 2007: 12). Bu hususu da göz önüne alarak, demokrasi kavramının zaman içinde anlam değişimine uğramış olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Dolayısıyla günümüzde demokrasinin diğer şartlarını taşısa dahi, bireysel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği bir rejim demokrasi olarak kabul edilmemekte veya eksik demokrasi olarak nitelenmektedir.

3.4.1.4. Temsili Demokraside Yeni Arayışlar

Modern demokrasilerde temsil sorunun en azından hafifletilmesi bir zaruret olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksi halde zaten ifade ettiği özden oldukça uzaklaşmış olan demokrasi kavramının itibar kaybetmesi kaçınılmaz olacaktır. Günümüzde bu itibarı koruyabilecek en uygun enstrümanlardan biri toplumsal çoğulculuk olarak görülmektedir. Bunun için de fikirlerin özgürce karşılaşabilmesine olanak sağlayan hukuki altyapının ve siyasi kültürün varlığı gerekmektedir. Böylece seçim dışı dönemlerde de siyasi iktidarın denetimi ve vatandaşların temsili sağlanabilir. Bu bağlamda, günümüzde kamuoyu oluşturmanın en etkili yollarından biri kabul edilebilecek medyanın da çoğulcu ve özgür olması beklenir. Medyanın ve toplumsal örgütlenmelerin, denetime ve temsile yaptıkları bu katkı, aynı zamanda rejimin de demokratikleşmesine yapılan bir katkı olmaktadır (Bektaş, 2000: 243). İşte, seçimler dışında siyasi hayat içinde hemen hemen hiç var olmayan günümüz insanların, siyasi hayata daha fazla müdahil olabilmesinin yolları aranmaktadır. Bunun yollarından birisi; ifade ettiğimiz gibi sivil toplum, medya gibi kurumlar aracılığıyla siyasete katılmaktır. Diğer önlemler ise yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ile halk girişimi ve referandum gibi yarı doğrudan demokrasi araçlarının kullanımı olarak sıralanabilir.

3.4.2. Antik Yunan Demokrasisi ile Modern Demokrasi Farkları

3.4.2.1. Birey-Devlet İlişkileri

Antik Yunan demokrasisi ile modern demokrasiler karşılaştırıldığında görülmektedir ki devlet - birey ilişkilerinin zemini tamamen değişmiştir. Bu değişimin temel nedeni, polis ile modern devlet arasındaki farklar ve bu farkların vatandaş kavramında meydana getirdiği değişiklik olmaktadır.

3.4.2.2. Polis-Modern Devlet Farkları

Antik Yunan polisleri küçük bir şehir ile bu şehrin çevresindeki köylerden oluşmaktaydı. Dolayısıyla polisler hem coğrafi bakımdan hem de nüfus bakımından modern devletlerle kıyaslanamayacak derecede küçük birimlerdi. Ayrıca modern devlet ile polis kıyaslandığında, polislerde asıl olanın devletsizlik hali olduğu görülecektir. Bu bağlamda Sartori, polis kavramını ifade etmek üzere şehir devleti yerine şehir – topluluk kavramının kullanılması gerektiğini ifade etmiştir (Sartori, tarihsiz: 161). Bunun nedeni Antik Yunan'da polislerin, vatandaşların varlığından bağımsız, toplumdan ayrı bir kurum olarak görülmemesiydi. Oysa modern devlette, devlet ve vatandaş birbirlerinden bağımsız kişiliklere sahiptirler. Polislerde ise yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tamamı vatandaşlar eliyle yerine getirilmekteydi. Halk meclisinin gücü, dolayısıyla polisin gücü teorik olarak sınırsızdı (Finley, 2003: 102). Modern devlet ise kendisine özel bir alan çizerken bu özel alanın, hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı gibi ilkelerle sınırlanması yoluna gidilmiştir. Kısacası polis ile modern devlet arasında pek az benzerlik bulunmaktadır.

3.4.2.3. Vatandaş Kavramının Değişen İçeriği

Modern devletin getirdiği devlet – vatandaş farklılaşması, vatandaş kavramının yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Bu düzenlemenin en önemli sonucu ise bireysel hak ve özgürlüklerin tanınması olmuştur. Polislerde de ifade özgürlüğü (isegoria) ve kanun önünde eşitlik (isonomia) bulunur (Friedell, 2004: 180). Ancak polislerdeki bu özgürlükler günümüzdeki özgürlük anlayışından çok farklıydı. Polislerde düşünce özgürlüğünün geniş olduğu ifade edilmektedir. Bu özgürlük, sitenin temel kurumlarının eleştirilmesine dahi imkân veriyordu (Mayo, 1964: 31). Hatta dönemin

filozoflarından Platon'un, kişisel özgürlüklerin çok fazla olmasından yakındığı ifade edilmektedir (Mayo, 1964: 47). Bununla birlikte polislerde insanların siyasal alanın dışında özgür olmadıkları ifade edilmektedir (Sartori, tarihsiz: 167). Bu anlamda polislerdeki siyasi özgürlüğün, Antik Yunan özgürlük anlayışını değerlendirirken araştırmacıları yanlış kanaatlere sürüklemesi mümkündür. Polislerde üstün değer insan değil polisin kendisi idi (Uygun, 2003: 57). Dolayısıyla siyasi özgürlük de insan temelinde tanımlanan bir özgürlük değildi. Örneğin Aristoteles bir insanın intihar etmesi olayını, o insanın kente verdiği zarar temelinde ele almıştır ve bu insanın başına bir uğursuzluk geleceğini ifade etmiştir (Aristoteles, 2009: 113). Dönemin filozoflarından Platon da Aristoteles gibi insanın topluma göre konumunun ikinci derecede olduğuna işaret etmiştir (Tannenbaum; Shultz, 2008: 98). Dolayısıyla günümüzde insanın özel alanına ilişkin olduğunu düşündüğümüz birçok alanın, o dönemde toplumun ve kentin faydası temelinde ele alındığını görmekteyiz. Örneğin, insanların malvarlığı polisin kullanımına daima açıktı (Mumcuoğlu, 2001b: 100). İnsanlar sıra kendilerine geldiği zaman idari görevleri yerine getirmek zorundaydılar (Mumcuoğlu, 2001b: 100). Bu doğrultuda, polisin menfaati söz konusu olduğunda insanların yaşama hakkının dahi önemsiz kaldığı ifade edilmektedir (Ağaoğulları, 2009: 47).

Günümüzdeki özgürlük anlayışı, insanın özgürlüğünün korunması gerektiği fikri üzerinden hareket etmektedir (Sartori, tarihsiz: 170). Oysa polislerde insanın korunması gibi bir düşüncenin var olmadığı görülmektedir. Nitekim siyasi özgürlüklerin de insanın korunması düşüncesiyle değil, polisin korunması düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. İnsanların bir araya gelmeleri ve tartışmaları ile polis için en iyi olana ulaşabileceği düşünce bulunmaktaydı. Bununla paralel olarak halk meclisinde kendini ifade etme özgürlüğü anlamına gelen isegoria kavramının, kimi zaman Yunanlı yazarlarca demokrasi ile aynı anlama gelmek üzere kullanıldığı ifade edilmektedir (Finley, 2003: 29).

Polislerde günümüzdeki gibi bir devlet anlayışı olmadığından, devletin karşısında insanın hakları ne olmalı gibi bir soru sorulmamıştır. Dolayısıyla devlet – birey ilişkilerinin tanımlanması ve bu çerçevede insan haklarının ortaya çıkması modern devlet ile mümkün olabilmektedir. Bu nedenle Antik Yunan demokrasisi ile modern demokrasi arasındaki en önemli farklardan

birisi de vatandaş kavramının yeniden düzenlenmiş oluşudur. Günümüzde, insanların devletin müdahale alanına karşı korunması gerektiği fikri yerleşmiştir. Bu durum, modern demokrasilerin bireysel özgürlüklerden bağımsız olarak tanımlanamayacağı anlamına gelmektedir. Antik Yunan'da vatandaşların polise olan bağlılıkları duygusal bir zemine oturmaktaydı. Her ne kadar ulus devletler de bu durumu bir parça gerçekleştirmiş olsalar da, günümüzde vatandaşlarla devlet arasında daha ziyade teknik bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Bir Atinalı için en uygun yaşam alanı polisti. Oysa günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle insanların yaşadıkları topluma ve özellikle de devlete olan bağlılıklarının zayıfladığı söylenebilir.

3.4.2.4. Siyasi Kültür

Antik Yunan'da demokrasi bir yaşam biçimiydi (Uygun, 2003: 11). Rejim ile halkın yaşam biçimi arasında bir sürtüşme yoktu. Tam tersine rejim ve halkın yaşam biçimi birbirleri ile uyum içindeydi. Polisler yalnızca siyasi bir birlik değildi. Aynı zamanda toplumsal, dini, askeri bir birlikti (Ağaoğulları, 2009: 16). O dönem incelendiği zaman da görülmektedir ki, rejimin demokrasiye evrilmesi kendiliğinden olmuştur. Doğal olarak da bu geçiş süreci oldukça uzun sürmüştür. Bu durum bize, demokrasinin aynı zamanda bir kültür meselesi olduğunu da göstermektedir. Aynı sonuçtan hareketle, demokrasiye ilişkin kurum ve uygulamaların her toplumda farklı sonuçlar doğuracağı rahatlıkla söylenebilir. Bu bağlamda, demokrasiyi yalnızca kurumsal düzenlemelere indirgemek hata olur (Touraine, 2000: 26). Demokrasi, toplumun demokrasiyi içselleştirmesi ile sağlıklı olarak sürdürülebilir. İşte Antik Yunan demokrasisinin başarısında belki de en önemli rol, polislere hâkim olan siyasi kültüre aitti.

Ortalama bir Atinalının çalışıyor da olsa, gününün bir bölümünü meclise gitmeye, bir bölümünü duruşmaları izlemeye veya bir hatibi dinlemeye ayırdığı söylenmektedir (Friedell, 2004: 188). Dolayısıyla Atinalılar siyasi hayata sadece meclis aracılığıyla katılmıyorlardı. Beşyüzler konseyinde, mahkemelerde bulunarak ve hatta kamusal görevlerde bulunarak siyasi hayatın sürekli içinde bir hayat sürüyorlardı (Dahl, 1993: 20). Dolayısıyla Dahl'ın da ifade ettiği gibi, vatandaşların hayatında siyaset ile hayata ilişkin diğer

faaliyetler birbirinden kesin biçimde ayrılmıyordu (Dahl, 1993: 21). Polisin yönetiminde uzmanlaşmaya yer vermeyen Atinalılar, polisin bütün sorunlarını kendileri çözme yoluna gitmişlerdi. Bu doğrultuda eski bir Atina özdeyişi şu şekildedir: “Ayakkabıyı ayakkabı tamircisi yapar ama ayakkabının neresinin sıkıldığını onu giyen kişi söyleyebilir” (Beetham; Boyle, 2005: 3). Kısacası, polisin yönetimine katılmak, polisin sorunlarının çözülmesine katkıda bulunmak Atinalılar için hayatın bir parçasıydı. Bu nedenle bir Atinalının siyasete ilgisiz kalması neredeyse imkânsızdı.

Modern demokrasilerdeki siyasi kültür incelendiğinde, Antik Yunan’daki kültürün zıddı bir durum ile karşılaşmaktayız. Günümüz demokrasilerinde vatandaşların büyük bir çoğunluğu yalnızca seçim dönemlerinde siyasete katılmaktadırlar. Ayrıca siyasi ilgisizlik nedeniyle siyasi hayata herhangi bir müdahalesi olmayan vatandaş sayısı da azımsanamayacak kadar çoktur. Bu nedenle modern demokrasilerde siyaset büyük ölçüde temsilcilerin uğraşı alanı haline gelmiştir. Bu durumun bir bakıma kaçınılmaz olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Çünkü günümüzde insanlar günde ortalama sekiz saat çalışmaktadırlar ve kalan zamanlarını da yorucu iş temposunun stresini atabilmek için dinlenmeye ayırmaktadırlar. Bununla beraber, günümüzün rekabet koşullarının birçok insanın neredeyse gününün tamamını çalışmaya ayırmasına neden olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Atinalıların siyasi hayata katılmalarını sağlayan koşulların günümüzde var olmadığı açıkça görülmektedir. Başka bir ifadeyle, Atinalıların sahip oldukları siyasi kültüre modern insanın da sahip olmasını beklemek haksızlık olacaktır.

3.4.2.5. Yönelindikleri Amaçlar

Özellikle temsil olgusuyla birlikte demokrasinin amacında da bir değişim olduğu görülmektedir. Antik Yunan demokrasisinde polis için en iyi kararın vatandaşlar tarafından alınacağı düşünülüyordu. Bu nedenle Atinalılar polisin yönetimiyle ilgili hiçbir alanda uzmanlaşmaya gitmemişlerdi. Kura yöntemi ile hemen her Atinalı hayatında en az bir kez devlet görevine geliyordu (Ağaoğulları, 2009: 45). Kısacası demokrasinin amacı, toplum için neyin iyi olduğuna toplumun karar vermesini sağlamaktı. Oysa modern demokrasinin amacının, Sartori’nin de ifade ettiği gibi iktidarın sınırlanması ve

denetiminin sağlanması olduğu söylenebilir (Sartori, 1996: 303). Gerçekleştirilen düzenli seçimlerle, siyasi iktidarların sorumluluk bilinciyle davranmaları sağlanmaktadır. Ayrıca birey hak ve özgürlükleri ve bu hak ve özgürlükler temelinde şekillenen hukuk devleti anlayışıyla, siyasi iktidarların gücünün sınırlandırılması mümkün olmaktadır. Belki de modern demokrasilerin en zayıf noktası, vatandaşların yönetime katılmasında yaşanan sorunlar olmaktadır. Özellikle, sadece seçimlerle sınırlanan bir katılımın ne kadar demokrasi olduğu tartışmalıdır. Bu nedenle modern demokrasilerdeki seçimlerin pratikteki işlevinin, toplumun yönetime katılmasından ziyade, toplumun siyasi iktidarın uygulamalarına rıza göstermesi olduğu söylenebilir. Şüphesiz toplumun yaptığı seçimler önemlidir. Ancak seçimlere indirgenmiş bir demokrasi, özünden uzaklaşmış demektir. Bu durum, modern demokrasilerde seçimlerin olmadığı dönemlerde de toplumun yönetime katılmasını sağlayan araçların önemini artırmaktadır.

3.4.3. Doğrudan Demokrasi

Tüm herkesin toplumsal yönetim hakkının, yasama yetkisinin bulunmasını ifade eder. Bir topluluğun, şehrin, ülkenin veya yönetim biriminin bütün üyeleri bir araya gelir, tartışır, uzlaşır ve karar alırlar. Genelde büyük bir meydan veya bu iş için tahsis edilmiş kapalı veya yarı açık alanlarda gerçekleşen sistematik toplantılarla yönetim sürecine herkes katılır. Günümüzde bu sistemi büyük kitlelerden oluşan toplumlarda uygulamak çok zordur. Kısmen İsviçre'nin bazı kantonlarında ve yalıtılmış ilkel topluluklarda görülmektedir. Bu sistemin uygulanma olanağının bulunmadığı yönetim biçimlerinde ise referandum (halk oylaması) adı verilen yöntem, Doğrudan Demokrasi uygulamasının bir kalıntısı veya yansıması niteliğinde ortaya çıkar.

3.5. Kronolojik Demokrasi Tarihi

Demokrasinin ilk kullanımı Yunanlılarda, Platon'un ona saldırısında ve Aristoteles'in oldukça nitelikli savunmasında karşımıza çıkmaktadır. Yunanca da demos (güruh, çok) ve kratos'a karşılık gelen demokrasi, yalın olarak siyasi yönetim anlamına gelmektedir. Platon, demokrasiye fakirin ve cahilin eğitilimi ve bilgiliyi yönetmesine izin verdiğinden ötürü saldırdı. Platon'un temel ayrımı bilgi ve kanı arasındaydı: Demokrasi, salt kanının yönetimi ya da

daha çok anarşiydi. Aristoteles bu görüşü bütünüyle reddetmek yerine onu biraz değiştirdi: İyi siyasi yönetim, öğelerin bir karışımı, azın çoğu onun rızasıyla yönetmesiydi. Az, aristokrasinin ülküleştirilmiş kavramı mükemmeliğe, arete'ye sahip olmasıydı. Ama çok, biraz eğitimle ve biraz mülkle yurttaşlığa hak kazanabilirdi (Aristoteles her ikisinin de yurttaşlığın zorunlu koşulları olduğunu düşünmekteydi). Gelgelelim, demokrasi, “İnsanlar bazı şeylerde eşit oldukları için her şeyde eşittirler” inancı aristokrat deneyim ve bilgi ilkesinin denetimi altında olmayan bir öğreti ya da ülkü olarak bir yanılısamaydı (Crick, 2012: 21).

İkinci kullanımla Roma Cumhuriyetinde, Machiavelli'nin büyük Söylevleri'nde, 17. Yüzyıl İngiliz ve Hollandalı cumhuriyetçilerinde ve ilk Amerikan cumhuriyetinde karşılaşmaktayız: İyi siyasi yönetim, Aristoteles'in kuramında olduğu gibi, karışık siyasi yönetimdir, ama demokratik halk ögesi bir devlete gerçekte daha fazla güç verebilir. Tebaalar kendi yasalarını ortaklaşa yapan etkin yurttaşlar haline gelmedikleri sürece herkesi korumayı amaçlayan iyi yasalar yeterince iyi değildir. Bu sav hem ahlaki hem de sağgörüydü. Ahlaki sav daha ünlüdür: Hem Roma paganlığı hem de sonraki Protestanlık, insanı yalnızca kanunlara itaat ederek geleneksel düzeni sesini çıkartmaksızın kabul eden biri ve bu düzenin bir tebaası olarak değil, aynı zamanda kanunları yapan ve biçimlendiren etkin bir birey olarak da tanımlayan bir insan görüşüne sahipti. Ama sağgörü görüşü daima oradaydı: halkın güvenini kazanmış bir devlet daha güçlü bir devlettir ve bir yurttaş ordusu ya da milis kuvvetleri anavatanlarını korumaları için paralı askerlerden ya da tedbirli profesyonellerden daha kolay harekete geçirilebilirdi.

Üçüncü kullanımı Fransız Devrimi'nin retoriğinde ve olaylarında, Jean-Jacques Rousseau'nun yazılarında bulmaktayız. Eğitimi ve mal varlığı ne olursa olsun herkes kendi istencini bir kamu meselesi haline getirme hakkına sahiptir ve aslında kendi deneyimleriyle e vicdanlarıyla hareket eden iyi niyetli, basit, bencil olmayan doğal sıradan kişiler, genel istenci ya da ortak iyiyi sosyetenin yapaylığında yaşayan iyi eğitilmişlerden daha iyi anlarlar. Günümüzde bu görüş bir sınıfın ya da bir ulusun özgürleşmesiyle yakından ilişkili olabilir ama zorunlu olarak bireysel özgürlüklerle bağlantılı ya da uyumlu değildir. 18 ve 19. Yüzyıl Avrupa'sında özgürlük için kaygılanan

insanların çoğunlukla kendilerin demokrat olarak değil, kesinlikle ya anayasacı, ya yurttaş cumhuriyetçi ya da Anglo-Amerikan söylemde olduğu gibi Whig diye adlandırılıyordu.

Demokrasinin dördüncü kullanımı Amerikan anayasasında ve 19. Yüzyıl Avrupa'sının yeni anayasalarının birçoğunda, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hazırlanan yeni Batı Almanya ve Japonya anayasalarında ve ayrıca John Stuart Mill'in ve Alexis de Tocqueville'in yazılarında bulmaktayız. Onu önemsememesi halinde (ki önemsemelidir) herkes demokrasiye katılabilir ama bu halkları tanımlayan, koruyan ve sınırlayan düzenleyici yasal bir düzende yurttaşlar birbirlerinin eşit haklarına karşılıklı saygı göstermelidir. Birleşik Devletler'de, Avrupa'da, İngiliz Uluslar Topluluğu'nda, Japonya'da ve benzer yerlerde çoğu kişinin demokrasiyle genelde ifade ettiği budur. Bunu, “modern demokrasi” diye adlandıralım; halk iktidarı düşüncesi ile yasayla güvence altına alınmış bireysel haklar düşüncesinin ülküsel bir kaynaşması (ama çoğu zaman birbirine karışması). Aslında bu ikisinin birleştirilmeleri gerekse de, bunlar farklı düşüncelerdir ve uygulamada çeliştikleri durumlar ortaya çıkabilmektedir. Hoşgörüsüz demokrasiler ve oldukça hoşgörülü otokrasiler söz konusu olabilir ve olmuştur. Modern endüstri, kitlesel oy kullanma hakkı ve kitle iletişim araçları çağında özgürlük ile halk iktidarını birleştirmekte zorlanabiliriz (Crick, 2012: 22).

3.5.1. Antik Çağ

Demokrasi ilk olarak eski Yunanistan'da, şehir-devletlerinde uygulandı. Doğrudan demokrasiye çok yakın olan bu sistem Atina demokrasisi olarak da anılır. Teoride bütün yurttaşlar mecliste oy verme ve fikrini söyleme hakkına sahipti fakat o günün koşullarına göre kadınlar, köleler ve o şehir-devletinde doğmamış olanlar (metikler, yerleşik yabancılar) bu haklara sahip değillerdi.

Roma İmparatorluğu döneminde uygulanan devlet sistemi, temsili demokrasiye yakın bir nitelik taşımaktaydı. Demokratik haklar genellikle sosyal sınıf ayrımına göre şekillenirdi ve güç elitlerin elindeydi.

Bununla beraber, Eski Hindistan'da bazı bölgelerde uygulanan sistemler de temsili demokrasiye benzetilir. Roma İmparatorluğu ile paralel olarak, kast

sisteminin varlığı, gücün varlığı ve asil bir azınlığın elinde olduğu söylenebilir.

3.5.2. Orta Çağ

Orta çağda demokrasinin gelişme süreci içindeki en büyük olay İngiltere'de kralın yetkilerini din adamları ve halk adına sınırlayan Magna Carta Libertatum'un (Büyük sözleşme) ilan edilmesidir. Bu belge doğrultusunda ilk seçimler 1265 yılında yapılmıştı. Fakat bu seçimlere, yapılan kısıtlamalar sebebiyle, halkın çok az bir bölümü katılabiliyordu.

II. Henry 1152'de Akitanyalı Eleanor'la evlenerek İngiltere, Normandiya, Maine, Brötanya, Anjou, Akitanya ve Galler'in büyük bölümünde iddia sahibi oldu. İzleyen yıllarda bu isteklerini İskoçya ve İrlanda'nın bazı bölgelerine kadar genişletti. Bu imparatorluğu yönetirken, görece etkin bir kraliyet yargı sistemi kurdu. Gene de 1173'ten itibaren oğlu, öteki baronlarla ve zaman zaman kraliçeyle ittifaklar kurarak onun iktidarına karşı çıktı. Savaşlar ve hanedan rekabetlerinde taraf olan ve İngiltere krallarının güçlerine güvendiği baronlar, birbirleriyle olduğu kadar krallarla da savaşacak, imtiyaz fermanları -en önemlisi Magna Carta- düzenletecek derecede güç kazandılar. 1215 Fermanı kralın savaş yapmak için feodal yükümlülükler dayatmasına, baronlar savaşmadığında paralı asker kiralamasına son vermesini ve büyük vergileri ancak kodamanların temsilcilerinden oluşan büyük meclise danışarak kararlaştırmasını hükme bağlıyordu. Meclis sürekli iktidar odağı haline geldi ve özellikle yeni vergilerin kabulünde yerini sağlamaştırdı. Daha sonraki krallar da fermanı onayladılar (Tilly, 2001: 263).

1650 sıralarındaki Amerikan cemiyetine alelacele bir bakıştan sonra, aynı zamanlardaki Avrupa'nın, bilhassa Kıta Avrupa'sının durumu incelenirse hayret etmemek mümkün değildir. XVII. Asrın başlangıcında, Avrupa'nın her tarafında, Ortaçağın feodal ve oligarşik hürriyetinin kalıntıları üzerinde mutlak krallıklar yükseliyordu. Hak, hukuk fikri, bu şaşaalı ve üstün edebiyatlı Avrupa'da olduğu kadar belki hiç bir yerde bir kenara konmadı. Milletler hiç bir zaman politikayla bu kadar az meşgul olmadılar. Hiç bir zaman hakikî hürriyet fikri zihinleri bu kadar az sarmadı. Böyle bir zamanda, Avrupa

milletlerinin tanımadığı veya dudak büktüğü bu prensipler yeni dünyanın çöllerinde ilân edilmiş olup, müstakbel büyük bir milletin sembolü oluyorlardı. İnsan kafasının en cüretkâr teorileri, görünüşte bu kadar mütevazi olan ve hiç bir Devlet adamının alâkadar olmağa tenezzül etmediği bu cemiyette tatbiki konuluyordu. Tabiatın orijinalliğinden başka şeye dayanmayan insan muhayyilesi, orada, o zamana kadar benzeri görülmeyen kanunlar yaratıyordu (Tocqueville, 1962: 20).

1688 yılında İngiltere’de baş gösteren ayaklanmaların en ılımlılarından en radikallerine ve demokratik olanlara kadar hepsi görüş ve taleplerini yasalar, manifestolar ve bildirgelerde ifade etmişlerdir. 22 Ocak 1689’da, İngiltere’nin son Stuart Kralı II. James, Fransa’ya kaçtıktan bir ay sonra ve kızı Mary ve onun Hollandalı eşi Orange’ lı William, tahtta hak iddia ederek Londra’da konuşlanmışlar ve Westminster’da Danışma Parlamentosu (Convention Parliament) açılmıştır. Parlamento’nun açılması için hiçbir hükümdar tarafından çağrıda bulunulmamıştır, bunun yerine krallığın asilleri, James’e sırt çeviren ve William ile Mary’yi İngiltere’yi “Katolik zorbalığından” kurtarmak için çağrılan büyük soyluların emriyle toplanmıştır. Üç haftalık tartışmanın ardından 13 Şubat tarihinde bu parlamento, tacı çifte resmi olarak sunmuştur fakat teklifle birlikte, tahta geçmenin bir koşulu olarak tanınmak üzere, ciddi bir insan hakları bildirgesi de sunulmuştur. William ve Mary koşulları kabul etmiştir ve maddeler aşağıda görülen İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi olarak yasallaştırılmıştır (Alatlı, 2016: 928-929).

Birçok ülkede devlet yönetiminde zaman zaman demokrasiye benzer uygulamalar yapılmıştır. Örneğin İtalyan şehir devletlerinde, İskandinav ülkelerinde, İrlanda’da ve değişik ülkelerde bulunan küçük otonom bölgelerde demokrasinin prensiplerinden seçim yapılması, meclis oluşturulması gibi uygulamalar oluyordu. Fakat hepsinde demokrasiye katılım erkek olma, belli miktarda vergi verme gibi standartlarla kısıtlanıyordu.

3.5.3. 18 ve 19. Yüzyıllar

Demokrasiye katkı sağlayacak ilk adımın 1215 yılında kabul edilmiş olan Magna Carta Libertatum ile atıldığı görülür. Her ne kadar kral ile

aristokratların arasında imzalanmış olsa da dönem için önemli bir belgedir. Devamında ise Petition of Rights (1628), Habeas Corpus Act (1640) ve Bill of Rights (1689) bildireleri kabul edilmiştir. Bu belgeler ile vergi veren sıradan vatandaşlarında haklarının olduğu kabul edilmiştir. Bu belgelerle keyfi cezalandırmaların önüne geçilmiş ve mülkiyete dair önemli haklar ortaya çıkmıştır. Bu üç bildire daha yerel düzeyde etki etmekle birlikte, demokrasinin gelişimine dair asıl büyük devinimi 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile 1789 İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi yapmıştır.

18. ve 19. yüzyıllarda demokrasi, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile hızlıca yükselen bir değer haline gelmiştir. Bu yüzyıllardan önce demokrasi büyük devletlere değil, sadece küçük topluluklara uyan bir hükümet şekli olarak anılıyor ve esas itibariyle doğrudan demokrasi olarak tanımlanıyordu. Amerika'nın kurulmasını sağlayanların oluşturduğu sistem ilk liberal demokrasi olarak tanımlanabilir. 1788 yılında kabul edilen Amerikan anayasası hükümetlerin seçimlerle kurulmasını ve insan hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlıyordu. Bundan daha önce de koloni döneminde Kuzey Amerika'daki kolonilerin birçoğu demokratik özellikler taşıyordu. Koloniden koloniye farklılaşmakla beraber, hepsinde belli miktarda vergi veren veya istenen bazı sıfatları karşılayabilen beyaz erkeklerin seçme hakları vardı. Amerikan İç Savaşı'nın ardından 1860'larda yapılan değişikliklerle kölelere özgürlük ve oy verme hakkı tanınması ile demokrasinin gelişme süreci içerisinde bir adım daha atılmış oldu. A.Lincoln demokrasi için: "Demokrasi, halkın halk tarafından halk için idaresidir." demiştir.

1789 yazı itibariyle patlayan Fransız Devrimi, münfesi Üçlü Meclisi - (États-Généraux) Krallığı oluşturan üç erkten oluşan devrim-öncesi Fransız temsilciler meclisi; bunlar, ruhban sınıfı, asiller ve halktı. Danışma meclisi hüviyetinde olan Üçlü Meclis, kralın çağrısı üzerine toplanırdı- benzeri bulunmayan Millet Meclisi ile değiştirme noktasına varmış olmasına karşın, ulusun yeni bir anayasaya sahip olmak üzere olduğu belliydi. Dahası, Fransızların XVI. Louis'nin hükümdarlığı altında yaşamaya devam edebileceklerini varsaydıkları da belliydi. Hal böyle olunca, anayasal

monarşiden talep edilebilecek meşruiyet ve kişisel özgürlük güvencelerinin tanımlanması gereği aciliyet kazandı. İngiltere ve Birleşik Devletler örneklerinden Meclis, 27 Ağustos'ta İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'ni benimsedi. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi gibi, Fransız versiyonu On Sekizinci yüzyıl liberalizmi temelinde oluşturduğu hak iddialarını birtakım münferit şikâyetleri giderecek şekilde düzenlemiştir (Alatlı, 2016: 938). Ulusal Konvansiyon hükümeti yetişkin ve belli miktarda vergi veren erkeklerin oy vermesiyle seçildi. Fakat ilerleyen yıllarda Napolyon'un başa geçmesiyle demokrasiden oldukça uzaklaştı.

3.5.4. 20. Yüzyıl

1828'de başlayan birinci demokrasi dalgasını 1922'deki ters dalga, 1943'de başlayan ikinci demokrasi dalgasını 1958'de başlayan ikinci ters dalga izlemiştir. Üçüncü dalga da 1974 de başlamıştır (Huntington, 1995:31). Özellikle 1989 devrimleri sonrası hız kazanmıştır. Bu genişleme bugün de devam etmektedir. Bu gün birkaç istisna dışın da pek çok ülke demokratik olduğunun iddia ediyor. Fakat durum insan hakları ve kişilerin refahı için hiçte böyle gözükmemektedir.

20. yüzyılda demokrasi hızlı bir değişme ve gelişme göstermiştir. Yüzyılın başlarında, I. Dünya Savaşı'nın sonunda Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının yıkılmasıyla birçok yeni devlet ortaya çıktı ve bu yeni ülkelerin devlet yönetimi genellikle, o döneme göre, demokratik sayılabilecek yöntemlere sahipti. 1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhran döneminde Avrupa, Latin Amerika ve Asya'da birçok ülkede diktatörler ortaya çıktı. İspanya, İtalya, Almanya, Portekiz'de Faşist diktatörlükler ortaya çıkmışken, Baltık ve Balkan ülkelerinde, Küba, Brezilya, Japonya ve Sovyet Rusya'da demokratik olmayan yönetimler iktidara geldi. Bu sebeple 1930'lar Diktatörler çağı olarak nitelendirilir. W. Churchill, “demokrasi, bütün diğer idare şekilleri hariç tutulacak olursa, en kötü devlet idare şeklidir” demiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgecilik anlayışı son buldu ve tekrar birçok bağımsız ülke ortaya çıktı. Demokratikleşme hareketleri Batı Avrupa'da yoğunlaştı. Almanya ve Japonya'da diktatörlükler son buldu, silahlanma

politikası yerine, II. Dünya Savaşı sonunda imzalanan anlaşmalarında etkisiyle, refah devleti olma amacını güttüler.

20. yüzyıldaki en büyük çekişmelerden biri de demokratik olmayan Sovyet Bloğu ülkeleriyle Batı demokrasileri arasında gerçekleşen Soğuk Savaş'tı. Komünizmi yaymaya çalışan Sovyet Rusya ile diğer demokrasi çeşitleri arasından sıyrılmış liberal demokrasiyi yaymaya çalışan ABD liderliğindeki batı gurubu arasındaki çekişme 1989 yılında son bulmuştur. Francis Fukayama Tarihın Sonu adlı makalesinde, Soğuk Savaşın bitmesiyle artık liberal demokrasinin tüm dünyada yayılacağı haberini verir. Nitekim bu demokratikleşme süreci, yakın dönemdeki Gürcistan'daki Gül devrimi, Ukrayna'daki Turuncu devrimi ile devam etmektedir.

3.6. Demokrasi Modelleri

3.6.1. Klasik Demokrasi

Eski Yunan şehir-devletlerine dayanır. En iyi uygulayıcısı ve o dönemde en güçlü şehir olan Atina'dan dolayı Atina demokrasisi olarak da adlandırılır. 'Belli başlı tüm kararlar, bütün vatandaşların üye olduğu meclis veya Eklesya tarafından alınıyordu. Bu meclis senede en az kırk defa toplanıyordu. Tam zamanlı çalışacak kamu görevlilerine ihtiyaç duyulduğunda, bütün vatandaşları temsil eden küçük bir örnek olmaları için kura usulü ile veya dönüşümlü olarak seçiliyorlardı ve mümkün olan en geniş katılımın sağlanması için görev süreleri kısa tutuluyorlardı. Meclisin yürütme komitesi olarak faaliyet gösteren ve beş yüz vatandaştan oluşan bir konseyi vardı ve elli kişilik bir komite de bu konseye teklifler hazırlardı. Komite başkanlığı görevi sadece bir günlüktü. Bunun tek istisnası askeri konularla ilgili on generalin tekrar seçilebilme imkânıydı.

Atina demokrasisinin özelliği vatandaşlarının siyasi sorumluluklara geniş çapta katılma isteğinin bulunmasıydı. Tabi bunun en önemli sebebi, demokrasiye zıt bir şekilde uygulanan kölelik sistemiydi. Böylelikle oy verme hakkına sahip Atina doğumlu yirmi yaş üstü tüm erkeklerin günlük hayattaki sorumluluklarının çok büyük bir kısmını kölelerin sırtına yüklemişlerdir.

Bunun dışında Atina demokrasisinde kadınların, metiklerin (şehirli olmayanlar) ve kölelerin oy kullanma hakları yoktu.

Günümüzde İsviçre'nin küçük kantonlarında halk meclisleriyle varlığını sürdürebilen klasik demokrasinin, daha büyük ülkelerde uygulanması teknik nedenlerden ötürü tercih edilmez.

3.6.2. Koruyucu Demokrasi

Orta Çağ yönetimlerinden çıkmaya çalışan Avrupalılar, 18. ve 19. yüzyılda demokrasiyi daha çok kendilerini hükümetin zorbalıklarından korunmanın bir yolu olarak görmekteydiler.

Korumacı demokrasi sınırlı ve dolaylı bir demokrasi modeli sunar. Pratikte, yönetilenlerin rızası düzenli ve rekabetçi seçimlerle sağlanır. Siyasi eşitlik böylelikle eşit oy hakkını ifade eden teknik bir kavrama dönüşür. Dahası, oy hakkı gerçek bir demokrasi için yeterli değildir. Bireysel özgürlükleri korumak için yasama, yürütme ve yargı üzerinden güçler ayrılığına dayalı bir sistemin tesisi şarttır.

3.6.3. Kalkınmacı Demokrasi

Bireyin ve toplumun gelişimini esas saymıştır. Bu tip demokrasilerin en radikal olanı Jean-Jacques Rousseau tarafından dile getirilmiştir. Ona göre bireyler ancak içinde buldukları toplumun kararlarını şekillendirebilmesine doğrudan ve sürekli olarak katılımları halinde “özgür” olabilirler. Bu açıdan bakıldığında, doğrudan demokrasiyi tanımlamakla birlikte bu şekilde oluşturulacak genel iradeye vatandaşların itaat etmesi durumunda özgürlüğe kavuşacakları savıyla ayrılır.

Kalkınmacı demokrasinin, liberal demokrasiye daha ılımlı hali ise John Stuart Mill tarafından dile getirilmiştir. Mill'e göre demokrasinin en büyük yararı, vatandaşların siyasi hayata katılımlarını sağlayarak, onların anlayışlarını ve duyarlılıklarını güçlendirmesidir. Bu yüzden kadın olsun fakir olsun herkesin oy verme hakkının olması gerektiğini savunur. Fakat bu oy hakkını “eşit” olarak savunmamıştır. Örneğin vasıfsız işçinin bir oy vasıflı işçinin iki

oy, donanımlı meslek sahiplerinin ise beş oy hakkına sahip olması gerektiğini, böylelikle demokraside “çoğunluğun tiranlığı” korkusundan kurtulabileceğini savunuyordu. Basitçe herkesin oy hakkının olmasını savunurken çoğunluğun verdiği kararların her zaman doğru olmayabileceğini belirtiyordu.

3.6.4. Liberal Demokrasi

Demokraside önceliğin özgürlüğe mi yoksa eşitliğe mi verilmesi gerektiği tarih boyunca tartışılmış ve tarih, bu ikisini bir arada tutacak sistem teorisini üretme çabalarıyla sıklıkla karşılaşmıştır. Liberal demokrasi sistemi de bunlardan biridir. İçinde barındırdığı liberal kelimesiyle özgürlüğü, demokrasideki siyasi eşitlik kavramıyla da eşitliği temsil etmektedir. Bunu düşünürken ekonomi disiplinindeki liberalizm ile siyaset disiplinindeki liberalizmin birbirinden ayırmamız gerekir.

Basit olarak liberal demokrasi; iktidarı halkın belirlediğini ancak bu iktidarın bireysel özgürlüklerle sınırlandırıldığı bir siyasal sistem olarak belirtebiliriz.

Hoşgörü ve tüm fikirlerin var olabileceği bir rekabet ve siyasi eşitlik prensiplerinde gerçekleştirilen seçimlerle iktidara temsili bireylerin getirilmesi liberal demokrasilerin temel nitelikleridir.

Liberal demokrasinin cazibesi, elit yönetim ile kayda değer derecede halk katılımını harmanlayabilme kapasitesinde yatar. Yönetim profesyonel siyasetçilere bırakılmaktadır; fakat ilk planda halk tarafından oraya getirilen bu siyasetçiler daha sonra oradan alınma ihtimalinden dolayı halkın baskısı karşısında direnmeye zorlanırlar. Joseph Schumpeter *Capitalism, Socialism and Democracy*'de (1942-1976) demokratik yönetimi şu şekilde tanımlar: “Halkın oyunu kazanmak için yapılan mücadele sayesinde bireyler karar alma sürecine katılırlar ve bunun sonucunda siyasi karar alma mekanizmasında bu çerçevede düzenleme yapılır”. Seçkinlerin -uzmanların ve eğitimlilerin- yönetimi halka hesap verilebilir olmakla dengelenmektedir. Bu görüşe göre liberal demokrasilerde siyasi güç, seçim zamanı seçmenler tarafından verilir. Seçmenler ekonomi piyasasındaki tüketicilere benzer bir şekilde siyaset

pazarında güç kullanırlar. Hesap sorma süreci vatandaşlara gönüllü teşekküller ve çıkar grupları organize ederek yönetim üzerinde doğrudan etki edebilme imkanı sunar. Liberal demokrasiler bu nedenle çoğulcu demokrasiler diye tanımlanırlar: Bu yönetim biçimlerinde siyasi güç, her birinin yönetime gelme imkanı olan ve birbirleriyle rekabet halindeki birçok çıkar grubu arasında dağıtılır (Heywood, 2000: 280).

Liberal demokrasi bugün karşı çıkılan iki koyut üzerine kuruluydu: Toplumsal uzlaşma ve genel çıkarların bulunduğu bir siyasal çevrenin varlığı; toplumun özerk özneler olarak oluşturulmasından önce kendilerine özgü enerjileri olan, haklarını kullanan, “güçlerini” gösteren aktörlerin varlığı. Özerk öznelerin yerinde anlık durumlar vardır ve bu amaçla harekete geçirilmiş yetkilerin desteğindeki geçici ittifaklar buna göre kurulur. Kolektif dayanışmanın olduğu yer olan siyasal mekânın yerine sadece temel algılaşlar geçmiştir ve bunlar da onları elinde tutan çıkarlar kadar anlıktır. Aynı anda hem parçalanma hem de türdeşleştirme vardır. Sonsuza dek kesitlere ayrılan; belleksiz, dayanışmasız bir toplum, birliğini sadece medyanın her hafta birbiri ardına kendisiyle ilgili görüntülerde bulan bir toplum. Yurttaş olmayan bir toplum, yani sonuç olarak “olmayan-toplum” (Guihenno, 1998: 34).

3.6.5. Sosyal Demokrasi

Bu kavram komünist rejimlerde gelişmiş demokrasi çeşitlerini kapsamaktadır. Kendi aralarında farklar bulunmasına rağmen liberal demokrasi sistemleriyle kesin olarak karşıt bir çizgidedir. Genel olarak siyasi eşitliğin yanında sosyal demokrasi ile ekonomik eşitliğin de sağlanması gerekliliğini savunmuşlardır.

Karl Marx, kapitalizmin yıkılmasından sonra geçici bir proletaryanın devrimci diktatörlüğünün olacağını sonradan ise proleter demokrasi sistemiyle komünist bir toplumun oluşacağını savunmuştur. Komünist devletlerde görülen demokrasi sisteminin fikir yapısı Marx’tan çok Lenin’e aittir.

Bu ülkelerde, partilerin denetimsiz gücünün demokrasiyi gölgede bıraktığı eleştirisi yaygın olarak yapılmaktadır.

3.7. Demokrasiyle İlişkili Kavramlar

3.7.1. Cumhuriyet

Cumhuriyet bir rejim, demokrasi ise cumhuriyetin uygulanış şekillerinden biridir. Demokratik cumhuriyetin yanında dini cumhuriyet, oligarşik cumhuriyet ve sosyalist cumhuriyet biçimleri vardır. Demokratik cumhuriyetlerde, meclisi ve ülkenin başkanını belli aralıklarla halkın seçmesi temeldir. Bu sistem genellikle Kara Avrupa’ında kabul görmüşken örneğin İngiltere’de ülkenin başında görünüşte halkın seçmediği bir kral ya da kraliçe bulunmasına rağmen yönetim halkın elindedir (oligarşik demokrasi).

Bir cumhuriyetin tam demokratik cumhuriyet olabilmesi için, gönüllü birlikteliklerle bir arada bulunan o ülke halklarının tüm kesimlerinin, çoğulcu özgür iradeleri ile katılımcı olarak yönetim ve denetim süreçlerine doğrudan katıldığı, demokrasiyi tüm sivil kurum, kuruluş ve kadroları ile var ettiği ve çok kimlikli, değişik inançlı ve çeşitli kültürlerin bir mozaik oluşturacak şekilde bir arada yaşamasına olanak veren bir devlet yapılanmasının gerçekleştirilmesi gerekir.

3.7.2. Sekülerizm

Genellikle kilise ile devletin birbirinden ayrılması arzusunda ifadesini bulan, dinin seküler (dünyevi) işlere müdahale etmemesi gerektiği inancına sekülerizm denir (Heywood, 2015: 96)

Kilise ile devletin, din ile siyasetin birbirinden ayrılması siyasetin yüceltilmesini destekledi. Kutsal itaatın partiyle karşılaşması özgürlük savaşını olağanüstü ölçülere taşıdı. Rejim konusunda aşkın bir uzlaşma sağladı, böylece insanlar kendi yasalarını koyabildiler. Geçmişte kökleri derinlere uzanan bu egemenliğin kılık değiştirmesi uzun bir süre daha ülkenin esas özgünlüğünü oluşturacaktır kuşkusuz. Fransa’yı demokrasinin icat edildiği laboratuvar haline getiren de budur (Gauchet, 2000: 10).

Sekülerizm, liberal demokrat düşünürler tarafından ortaya atılan dinin siyasetten ayrılması düşüncesinin genel adı olarak karşımıza çıkar. Liberal

demokratlar, demokrasinin “çoğunluğun tiranlığına” dönüşmesini engellemek için devletin tüm dinlere aynı mesafede kalmasını bir zorunluluk olarak görürler.

Farklı dinlerin din bilginleri ve din bilimciler, çeşitli dinler açısından düşünsel anlamda sekülerizme karşı çıksalar da bu konular genellikle tartışmalıdır. Bununla birlikte dini planda demokrasi genelde kabul görmüştür, hatta sekülerizm karşıtı bazı din adamları demokrasinin sekülerizm olmaksızın var olabileceği görüşünü ileri sürmüştür.

3.7.3. Kuvvetler Ayrılığı

Kuvvetler ayrılığı ilkesi yasama, yürütme ve yargı kurumlarının, devletin farklı organlarında bulundurularak iktidarın tek elde toplanmasını engellemek ve bu üç kurumun birbirlerini denetleyebilmesini sağlamak anlamına gelir. Devlet iktidarının üçe bölünmesi ve bunların ayrı organlara verilmesi gerektiği yolundaki yaklaşım, siyasal rejimlerin sınıflandırılmasında da temel alınmıştır. Buna göre yasama ve yürütme güçlerinin bir elde toplandığı rejimlere “güçler birliği”, bu yetkilerin birbirinden bağımsız ayrı organlara verildiği sistemlere ise “güçler ayrılığı” sistemleri adı verilmektedir.

John Locke ise iktidarın gücünü yasama, yürütme ve federatif olarak ayırır. Burada federatif güç, bütün topluluk, savaş, barış, birlik, ittifak ve devletin kendi dışındaki bütün kişiler ve topluluklarla her türlü işlemi yapma gücü olarak ifade edilir.

İktidarın paylaşımı sayesinde demokratik yollarla iktidara gelen kişiler kendi tiranlıklarının kurmaları engellenmeye çalışılmıştır. Güçler ayrılığı ilkesi ile karşılıklı denetimin önemi, özellikle II. Dünya Savaşı öncesi Adolf Hitler'in demokratik yollarla iktidara gelmesinden sonra artmıştır.

3.8. Demokrasinin Araçları

Demokrasinin oluşmasını sağlayan, demokrasinin gelişmesini amaçlayan kurum ve oluşumlar aslında birçok siyasi sistemde de mevcuttur. Her devletin bir anayasaya sahip olması veya her ülkede siyasi parti

bulunmasına rağmen yönetim şekilleri olarak isimleri değiştirilir. Çünkü önemli olan bu kurumlar arasındaki ilişkilerdir.

3.8.1. Parlamento

Demokraside meclis, rekabet ve eşit oy ilkeleriyle halkın temsilcilerinin oluşturduğu bir kurumdur. Meclis sistemleri hem nitelik hem de nicelik olarak her ülkede farklı gelişmiştir. Tek meclisli sistem, çift meclisli sistem ve başkanlık sistemi olarak genelleyebiliriz. Yine görev olarak, güçler ayrılığı ilkesindeki yasamayı yapan kurum olarak genelleyebiliriz. Meclislerin işlevleri: yasama, temsil, denetleme ve meşruluktur.

3.8.2. Siyasi Partiler

Partiler temsil işlevi için kullanılan araçlardır. Demokratik ülkelerde siyasi parti bireylerin aktif siyaset yapacakları alanlardan biri ve en önemlisidir. Ülkelerdeki seçim sistemlerine göre iki partili sistem ya da çok partili sistem oluşur.

İngiltere'deki gibi iki partinin ağırlıklı olduğu sistemler, seçmenlerin çoğunluğunun bulunduğu "orta alandaki" bir yoğunlaşmaya yol açma ve daha radikal düşünceleri dışlama eğilimindedir. Her bir partinin çok sayıda görüşü temsil ettiği düşünülür.

Çok partili siyasi sistemlerde ise düşünceler daha doğrudan temsil edilir. Dinsel, etnik veya sınıfsal düşünceleri temsil ettiğini düşünen partiler bulunur. Bu halkın egemenliğinin meclise daha fazla yansımını sağlarken, mecliste farklı görüşlerde bulunan birçok parti olduğu için istikrarın sağlanması güçleşir.

3.8.3. Anayasa

Anayasa, bir devletin temel kurumlarının nasıl işleyeceğini belirleyen yazılı belgelerdir. Ayrıca kişisel hak ve özgürlükler bu belgede belirlendiği için çoğunluğun yönettiği bir toplumda iktidarda olanların sınırlarını belirler. Demokrat düşünürler tarafından çoğunluğun tiranlığının kurulmasını engelleyecek bir devlet organı olarak kabul edilir.

3.8.4. Baskı Grupları ve Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum örgütleri demokrasiyle ortaya çıkan bir örgütlenme değildir ama demokrasiyle önem kazanmıştır. Sivil toplum, modern manada anlamını demokrasi ile kazanırken, demokrasi de katılım problemlerinin çözümünü sivil toplum ile sağlamıştır. Birbirleriyle ortak amaçlara sahip insanların oluşturdukları grupların seslerini ve isteklerinin daha fazla duyurabilmenin bir yoludur. Örneğin devletin ekonomideki katılımını azaltmaya çabalayan iş adamları, devletin sosyal hizmetlerinde eşitliğin sağlanmasını amaçlayan örgütler ve işçilerin veya memurların yaşam kalitelerini arttırmaya çalışan sendikalar gibi çeşitli amaçlarla toplanmış ve bunun için demokrasiye katılımı güçlendirmiş ayrıca bir bakıma halkın temsilcilerini kendi amaçları doğrultusunda denetleyebilen ya da kendi amaçlarına ulaşmak için kamuoyu yaratmaya çalışan gruplardır.

Sivil toplum örgütlerinin özelliği çoğulcu bir yapıya sahip olmasıdır. Larry Diamond'a göre sivil toplumun bu çoğulcu yapısı, siyaset alanını kontrol altına almaya çalışan etnik, dinci, devrimci ya da otoriter örgütlenmelerle anlaşamaz hale getirir.

Baskı grupları toplumsal kesim ya da grupların taleplerini örgütlü bir biçimde siyasal alana taşımayı amaçlarlar. Bu yönleriyle tıpkı siyasal partiler gibi devlet ile toplumu birbirine bağlayan ilişkiler ağının bir parçasıdır. Siyasi partilerden farklı olarak baskı gruplarının amacı iktidara gelmek değil, kendilerini ilgilendiren konularda lehlerine kararlar aldıkları için iktidardakileri etkilemeye çalışmaktır. Ancak şekli olarak örgütlenmemiş daha ziyadesiyle klik hüviyetini taşıyan gruplar da vardır. Eğer toplumlar çok farklı siyasi, ekonomik, kültürel çıkarları bünyelerinde barındırıyorsa bu farklı çıkarların da temsil edilmeleri özlenilir. Siyasi partiler bu temsil için çoğu zaman yeterli olmazlar. Burada devreye baskı grupları girer. Baskı grupları için bazen menfaat ya da çıkar grupları ya da örgütlü baskı grupları da denilir. Bir grup ya da kesimin ağırlıklı olarak maddi çıkarlarını korumak ve genişletmek isteyen gruplara örnek olarak işçi ve işveren örgütleri verilebilir. Bu türlü örgütler üyelerinin çoğu zaman maddi menfaatlerini öne çıkarırlar. Bir ideali, bir fikri yaymak için kurulan baskı gruplarına örnek olarak ise çevre ya da

hayvanları koruma grupları ile beraber, herhangi bir dinî ya da inancı yaymak için kurulan gruplar verilebilir. Kürtaj karşıtı gruplar, hemşehri dernekleri, kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi ya da yoksullara yardım etme amacı güden dayanışma ağlarını güçlendirmeye yönelik gruplar da bu ikinci gruba girerler. Kurumsal gruplar altbaşlığı altında bürokrasinin de baskı grubu olarak nitelendirilebileceği ifade edilmektedir. Bu anlamda ordu ve üniversiteler de kurumsal baskı grubu olarak görülmektedirler. Biz bu sınıflandırmanın baskı grubu kategorisini çok genişleteceği gerekçesiyle yerinde olmadığını düşünüyoruz. Ordu, sivil bürokrasi veya üniversitelerin güç odakları oldukları açıktır. Ancak her güç odağına baskı grubu denilirse gönüllülük temeline dayalı baskı gruplarıyla gücünü devlet içindeki belli pozisyonlardan alan güç odaklarını aynı kefeye koymak gibi hatalı bir yaklaşıma gidilmiş olur (Dursun, Altunoğlu, tarihsiz: 188).

Üyelerinin maddi menfaatlerini temsil etmeye yönelik örgütlü grupların ilk temsilcilerinin loncalar olduğunu söyleyebiliriz. Orta Çağlarda meslek grupları örgütlenmesi olarak loncalar, bir mesleğe kimlerin gireceğini, mesleğe girmek için hangi özelliklere sahip olunması gerektiğini belirleyen, kıtlık ve siyasal istikrarsızlık durumlarında dayanışma fonksiyonlarını öne çıkaran kurumlardı. Para ekonomisinin gelişmediği bu dönemde loncalar, hammadde ihtiyaçları ile birlikte, hangi malların ne kadar üretileceği konusunda da söz sahibi olabiliyorlardı. Lonca üyelerinin hareketlerinden lonca liderlerini sorumlu tutan hükümdarlar, loncalar aracılığıyla sosyal kontrolü güçlendirmeyi de deniyorlardı.

Sanayi Devrimi ve işçi sınıfının sayısının artmasıyla beraber, sendikalar gelişti. Sendikalar, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile beraber, siyasal haklar taleplerini de dile getirdiler. İşçi sınıfının siyasal sisteme eklenmesinde önemli roller oynayan sendikaların güçlenmesi, önceleri hükümdarlar ve meclis üyeleri aracılığıyla etkili olmaya çalışan tüccar ve işverenlerin de örgütlenmelerinin önünü açtı (Dursun, Altunoğlu, tarihsiz: 189).

Güçlü baskı grubu örgütlenmelerinin ortaya çıkışı, siyasal rejimleri de bu talepleri dikkate almak zorunda bıraktı. Diğer taraftan, devletler baskı grubu örgütlenmeleri aracılığıyla toplum üzerindeki nüfuz ve kontrollerini

artırabileceklerini de keşfettiler. İşçi ve işverenin -ve diğer tüm sınıfların- birbirlerine muhtaç oldukları, arada çatışma değil uyum olması gerektiğini ve bunun da devletin önderliğinde yapılmasını savunan otoriter korporatist rejimlerde devlet hem işçi hem de işveren sendikalarını mutlak kontrolü altında tutmayı arzuladı. İki Dünya Savaşı arasındaki İtalya ve Nazi Almanya'sı otoriter korporatizmin en önde gelen örnekleri oldular.

Demokratik korporatizmde ise devlet zorlayıcı olmadan işçi ve işveren örgütlerini önemli iktisadi karar alma süreçlerine dâhil etmeyi amaçlar. İşçi ve işveren örgütleri bir araya getirilir, her iki tarafın da çatışma yerine diyalog yoluyla ortak çıkarlarını daha iyi savunabilecekleri belirtilir. Devlet bu noktada kolaylaştırıcı, yol gösterici, koordinasyonu sağlayan, aşırı talepleri törpüleyici bir aracı konumundadır. Daha çok tavandan tabana doğru bir etkilenme söz konusudur. İsveç, Almanya, Norveç gibi demokratik korporatizmin güçlü olduğu ülkelerde bir ya da iki sendika, ücretli kesimin çok büyük çoğunluğunu temsil edecek kadar büyüktür. Bu şart gerçekleşmediğinde demokratik korporatizmden bahsetmek kolay değildir.

Plüralist ya da çoğulcu baskı grupları siyaset modelinde ise ülke çapında büyük bir temsil gücüne sahip büyük örgütler yerine, daha küçük örgütler söz konusudur. Korporatizmin tersine, tabandan tavana doğru bir etkilenme amaçlanır. Örgütlerin sayısının yüksek olmasının geniş bir temsili sağladığı düşünülür. Örgütler hem kendi aralarında rekabet ederler hem de asli işlevleri olan siyasi iktidarı etkilemeye çalışırlar. Bu yaklaşıma göre, serbestçe örgütlenmeyi başaran grupların hiçbirisi bir diğeri üzerinde hakim olamayacağı gibi hiçbir önemli grup da dışarıda kalmayacaktır. Hükümetler de farklı görüşleri dinleyip kararları ona göre vereceklerdir. Amerika Birleşik Devletleri plüralist baskı grubu örgütlenmesi modelinin en önde gelen örneğidir (Dursun, Altunoğlu, tarihsiz: 189).

Küreselleşme süreciyle beraber, sendikaların zayıflaması neticesinde, demokratik korporatizmin beşiği olarak görülen ülkelerde bile dengenin işverenler lehine bozulduğundan şikayet edilmektedir. Sendikal hareketin güçlü olmadığı ABD ve Thatcher sonrası İngiltere'si için de aynı durum geçerlidir. Sendikal hareketin zayıflamasından önce de baskı gruplarının etkilerinin üç

aşağı beş yukarı eşit olduğu tezi kabul görmemekteydi. Zira baskı gruplarının sahip olduğu kaynaklar ve ulaşabildikleri insanların gücü ve sayıları asla eşit değildi.

Baskı gruplarından bahsettiğimizde formel şekli/hukuki olarak örgütlenmiş yapılardan bahsediyoruz. Ancak bu, türlü yapıların çok zayıf olduğu geleneksel köylü toplumlarında iktidar üzerinde baskı yapan gruplar olmadığı anlamına gelmemektedir. Böyle toplumlarda, örgütlü yapılar yerine, siyasi iktidar ile sıradan yurttaş arasında aracılığa soyunan yerel aristokratlar da diyebileceğimiz eşraf, tüccar, toprak sahibi ya da güçlü siyasi bağlantılara sahip kişiler ortaya çıkmakta ve iktidarlar üzerinde etkili olmaya çalışmaktadırlar. Bu ilişki ağlarına himayecilik/klientelizm de denilir. Himayecilik örgütlenme düzeyi düşük toplumlarda öne çıkan kendine has bir çıkar temsili metodudur.

Siyaset bilimi literatüründe, baskı grupları yerine sivil toplum kuruluşları kavramının giderek daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları devletten bağımsız olarak kamusal alanı etkilemek isteyen bireyler tarafından oluşturulmuş, gönüllülük esasına dayalı örgütlenmeler olarak tanımlanabilirler. Her baskı grubu aynı zamanda bir sivil toplum kuruluşudur ya da, baskı grupları sivil toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır. Ancak sivil toplum kuruluşları denildiği zaman çok daha geniş bir yelpazeyi kapsayan örgütlenme ağları akla gelir. Örneğin cami yaptırma derneklerini ya da Anarşist Düşünce Topluluğu'nu siyasi iktidarı etkilemeye yönelik ve ücretli çalışan nüfusun büyük bir kısmını bünyesinde barındıran büyük işçi sendikaları ile aynı kefeye koyarak baskı grubu olarak nitelendirmek yerinde olmayabilir. Ancak her ikisinin de sivil toplum kuruluşu oldukları tartışma götürmez.

Baskı gruplarının faaliyetleri, bürokrasi, parlamento, siyasi partiler ya da yargı üzerinde yoğunlaşabilir. Örneğin parti disiplininin kuvvetli olmadığı Amerika Birleşik Devletleri'nde baskı grupları yasama organı üyeleri ve yargı üzerinde etkili olmaya öncelik verirler. İngiltere ve Fransa'da ise siyasal partileri ve yürütme organını etkileme hedefi öne çıkar. Doğaldır ki bütün ülkelerde bürokrasi baskı gruplarının etkilemeye çalıştıkları temel kurumlardan biridir. Bürokrasi, baskı gruplarının taleplerini meselenin ayrıntılarına vakıf

olması çok zor olan siyasetçilere gerek kalmadan da yerine getirebilir. Siyasetçilerin daha az önemseydiği bir mesele, baskı grubu için çok hayati olabilir.

Baskı grupları etkileme faaliyetlerinde bulunurken sahip oldukları tüm gücü kullanmaya gayret gösterirler. Özellikle de eski bürokratlar ve politikacıların işadamları örgütlerinde görevler alması, keza işçi liderleriyle sol partiler arasındaki yakın ilişkiler hükümetlerle baskı grupları arasındaki ilişki ağlarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin tek yönlü olduğu düşünülmemelidir. Güçlü baskı gruplarının temsilci ve liderlerinin daha sonra siyasal hayatta yer almaları da sıklıkla rastlanılan bir durumdur.

Bütün baskı grupları aynı zamanda kamuoyu yaratma faaliyetinin bir parçası olarak medyada da etkili olmaya çalışırlar. Özellikle de bir düşünce ve fikri yaymayı hedefleyen baskı grupları için medya temel bir araçtır. Zira, baskı gruplarının olmasını istedikleri şeylerin kamunun da yararına olduğunun savunulacağı asli platformlardan biri de medyadır. Baskı gruplarının taleplerine soğuk bakan hükümetler, aynı talepler güçlü bir kamuoyu baskısı ile yeniden karşılama geldiklerinde bir kez daha düşünmek zorunda hissederler. Bazen de medya ile iyi ilişkiler kurmak baskı grubuna sağlanan ayrıcalıkların dile getirilmemesi, ortaya çıkmaması için gerekli olabilir. Yine birçok baskı grubunun hükümete baskı yapabilecek uluslararası örgütler ve uluslararası kamuoyu üzerinde de etkili olmaya çalıştığı bir vakıadır. Keza Avrupa Adalet Divanı (European Court of Justice), Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki baskı gruplarının hükümetler ya da komisyonların kararlarına karşı başvurdukları temel örgütlerden biridir.

Baskı gruplarının zaman zaman protestolar, grevler ve yol kapatmalar gibi yasallığı tartışılacak eylemleri de kullanabildikleri bir vakıadır. Başta Fransa olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde çiftçi örgütlerinin sıklıkla yol kapatma gibi eylemlere başvurdukları görülmektedir.

Baskı grupları ve sivil toplum kuruluşları, devletin ezici gücü ile kıyaslandığında çok zayıf kalan bireylerin sadece kendi çıkarlarını savunmalarına değil, kendilerini de devlete karşı daha iyi korumalarına da

yardımlar ederler. Örgütlenme düzeyi yüksek bir toplumda, devlet kaynaklı hak ve hürriyet ihlallerine karşı tepki göstermek daha kolaydır. Sendikacı bir işçi, işsizlik ihtimalinden daha az çekinir. İşveren sendikasına üye bir işveren, kendi işletmesine yönelebilecek çeşitli siyasi baskılara karşı daha güçlü bir biçimde mücadele edebilir. Örnekler çoğaltılabilir. Keza, baskı gruplarının genel olarak üyelerinin siyasete olan ilgilerini canlı tutarak siyasal katılımı da teşvik ettikleri bir vakiydir. Bir ülkede sivil toplum kuruluşlarının sayısının ya da genel olarak örgütlenme düzeyinin yüksek olmasının, yurttaşlık değerlerinin de gelişimine olumlu katkıda bulunduğu genellikle kabul edilir. İnsanlar, örgütler yoluyla siyasete katıldıkça tahammül, başkalarını anlama, sorunları diyalog yoluyla çözüme gibi demokratik değerleri içselleştirme ihtimalleri de artar.

Diğer taraftan, baskı gruplarının kendi içlerinde ne kadar demokratik ve şeffaf oldukları tartışmalıdır. Örgütler, temsiline soyundukları kitlelerden ziyade, o kitlelerin kendilerine üye olan kesimlerine fayda sağlamak isteyebilirler. Mancur Olson'a göre (1965) ancak kendi üyelerine özel menfaat sağlama potansiyeline sahip olan gruplar örgütlenme şansına sahip olabilecekler, işsizleri, ev hanımlarını ya da emeklileri temsil etmeye çalışan gruplar, üyelerine özel menfaatler sunamayacakları için örgütlenemeyebileceklerdir. Ayrıca, örgütlü ve çok kuvvetli baskı gruplarının zayıf siyasi iktidarları etkileri altına alarak kendi lehlerine ve fakat kamusal çıkarlar aleyhine kararlar almaya zorlayabildikleri de bir vakiydir.

Lobicilik de denilen ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde çok yaygın olan bir baskı grubu faaliyetinden burada bahsetmek gerekir. Lobi faaliyetleri, alanlarında uzmanlaşmış şirketler tarafından yürütülür. Çoğu zaman başkent Washington'da yoğunlaşan bu şirketler, kendi çıkarlarını daha iyi savunmak isteyen güçler tarafından kiralanırlar. Kongre üyeleri ve yargıçlar lobi şirketlerinin asıl hedefleridir. Parası bol olan bir grup, güçlü lobi şirketlerini kiralayarak siyasi kararlar üzerinde etkili olabilir. Ülkelerin de ABD'de kampanya yapmaları için lobi şirketleriyle anlaşmaları görülmektedir. Lobicilik, faaliyetlerinin çoğu zaman kapalı kapılar ardında cereyan ettiği de bilinir. Böylece, kaynaklara sahip küçük gruplar sahip oldukları ayrıcalıkları koruyabilmekte ve yeni ayrıcalıklar sahibi olabilmektedirler.

Çok sayıda etkili baskı grubunun siyasi iktidarlar üzerinde etkili olabildiği ülkelerde, hükümetlerin ekonomik ve sosyal meselelere ilişkin tutarlı politikalar geliştirmelerinin zor olduğu da söylenmiştir. Buna göre, her baskı grubu kendisini ilgilendiren konularda ayrıcalık isteyecek ve eğer hükümetler bu taleplere direnebilecek kadar güçlü değillerse uygulanmaya çalışılan politikalarda tutarlılık kalmayabilecektir.

Bütün bu eleştirilerde gerçeklik payı olduğu inkar edilemez. Ancak baskı grupları ve sivil toplum kuruluşlarının demokratik rejim için vazgeçilemez olduğunu bir kez daha belirtmemiz gerekir. Sadece siyasal partiler vatandaşların taleplerini siyasal alana taşımada yeterli değillerdir. Bu eksikliği giderme noktasında gönüllülük esasına dayalı kuruluşların alternatifleri bulunamamıştır.

3.8.5. Kolluk Kuvvetleri

Ordu ve polis güçlerinin demokraside ne kadar bulunduğu, ne kadar bulunması gerektiği her zaman tartışma konusu olmuştur. Dış tehlikelere karşı ordunun iç düzen içinde polisin silah tekellerinin bulunması onları demokrasi için gerekli kılmakla birlikte demokrasiyi kaldırma veya kesintiye uğratma güçleriyle de tartışma konusu yapmıştır.

Gelişmiş demokratik ülkelerde sivil siyasetçiler, hem hukuken hem de fiilen ordunun üstündedir ve ordu siyasi karar alma mekanizmasının içine olabildiğince az katılır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası sivil siyasetçinin üstünlüğü giderek artmaktadır.

Demokratik olarak yeterince gelişmemiş ülkelerde ise askerler, danışma kurullarıyla doğrudan ya da dolaylı olarak karar alma mekanizmasının içinde bulunur. Bu tip ülkelerdeki ortak özellik; ordunun ülke içindeki kurumlar arasında en ileri teknolojiye sahip ve modern dünyaya en yakın olan kurum olmasıdır. Ordu genellikle ekonomik gerilik, iç karışıklıkların artması, sivil yönetimin meşruluğunu kaybetmesi, ordu ve hükümet arasındaki ihtilaf veya uluslararası kamuoyunun darbe yönündeki olumlu yaklaşımı gibi sebeplerle siyasete müdahale eder.

Polis ise “yönetici sınıfın çıkarlarında hareket etmeye başlarsa ne olur?” sorusuyla düşünürlerin üzerinde durduğu bir konudur. Aristo'nun “muhafızlardan kim muhafaza edecek?” sorusu bu kaygının çok eskilere dayandığını gösterir. Polis gücünün demokrasinin sağladığı hak ve özgürlükleri kısıtlamaması ve gerektiği zaman yargıya hesap verebilmesi gerekliliği demokratik düşünürlerin ortak tavrı olmasına rağmen bunun nasıl ve ne kadar yapılması gerektiği konusunda görüş ayrılıkları yaşanır.

3.9. Uygulamada Farklı Görüşler

3.9.1. Çoğulculuk Görüşü (Plüralist Görüş)

Çoğulcu bakış açısı Montesquieu ve Locke'a dayandırılır. James Madison'ın “Federalist Yazılar”da yazdığı makalelerde sistemleşmiştir. Madison'a göre denetimden uzak demokratik sistemin bireysel hakların ihlal edileceği bir "çoğunlukçu" (Majoritarianism) sisteme dönüşebilirdi. Bunu engellemek için güçler ayrılığı ilkesi, federalizm ve iki meclisli bir hükümet biçimi önermiştir. Bu sistem, toplumdaki farklılığın ve "çokluluğun" varlığını tanıdığından ve bu tür birçoğluluk halini istenir gördüğünden dolayı, Madison'ın modeli çoğulcu demokrasinin ilk gelişmiş ifadesidir.

Noam Chomsky, Madison modelini eleştirerek, “1787'de ABD Anayasa Konferansı'nda James Madison'ın vurguladığı şekilde, hükümetin başlıca görevinin zengin azınlığı çoğuluktan korumak olduğu ilkesi üzerine kurulmuştur. Bu nedenle, o dönemin tek yarı-demokratik ülkesi olan İngiltere'yi örnek vererek toplumun geneline kamusal işlerde söz hakkı verilirse, halkın eşitliğe yönelik reformları veya başka canavarlıkları gerçekleştirebileceği konusunda uyarıyor ve Amerikan sisteminin, savunulması (aslında hakim olması) gereken mülkiyet haklarına yönelik saldırılar karşısında uyanık olması gerektiğini söylüyordu” der.

Amerikalı siyaset bilimcisi Robert Dahl çoğulcu teorinin önde gelen temsilcisidir. O tüm vatandaşların yönetiminden farklı olarak çoklu yönetim anlamında “poliarşi” terimini kullanarak modern demokratik sistem ile Antik Yunan'ın klasik demokrasi modelini karşılaştırır. Onun deneye dayalı araştırmaları şu sonucu ortaya çıkarmıştır: Rekabetçi seçim sistemi, siyasi

süreci kuşatıcı bir şekilde devamlı kontrol edecek elit bir grubun ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Son dönem yazılarında demokrasi ile büyük kapitalist şirketlerin gücü arasındaki gerilime dikkat çeker (Heywood, 2000: 276).

3.9.2. Seçkinlik Görüş (Elitizm)

Bu görüşün en tipik temsilcisi filozof kralların iktidarda olmasını isteyen Platon'dur (M.Ö 427-347). Klasik elitizm, bir reçete sunmaktan ziyade bir olguyu tespit iddiasıyla elit yönetiminin toplumsal hayatın kaçınılmaz ve değiştirilemez bir gerçeği olduğunu ileri sürer. Vilfredo Pareto (1848-1923) ve Gaetano Mosca (1857-1941) klasik elitizmin belli başlı teorisyenleridir.

Mosca toplumu “yöneten” ve “yönetilen” olarak iki sınıfa ayırırken Pareto, yönetenin iki özelliğini anlatırken Machiavelli'nin “tilkiler (kurnazlık) ve aslanlar (zor kullanma)” benzetmesine atıfta bulunur.

Modern dönem seçkinlik görüşte, rekabetçi seçkinlik (demokratik elitizm) diğer seçkinlik görüşlere göre daha yaygındır. Buna göre seçmenler gene oy verirler ama bu, sadece hangi elitin kendilerini yöneteceklerini seçmek içindir. Demokratik hakların bir kısmını içinde barındırmasından dolayı rekabetçi seçkinlik, demokrasinin zayıf bir görüntüsü olarak tasvir edilir.

Max Weber'in siyasal yazılarının ve egemenlik sosyolojisinin demokrasi kuramına katkısının kısa bir nitelemesi yapılmak istendiğinde, öncelikle “seçkinlik demokrasi kuramı” etiketi gündeme gelir. Çünkü Weber'in asıl ilgisi, egemen (ya da egemenler) ile egemenlik altındaki (veya egemenlik altındakiler) arasındaki ilişkiler konusuna, siyasal görevler için rekabet mücadelesine ve siyasal seçkinlerin ya da bir siyasal önderin yapıp ettiklerine yöneliktir. Ünlü Fransız siyaset bilimci M. Duverger'nin bir keresinde söylediği gibi, seçkinlik öğretide demokrasi, halkın yönetimi olarak ele alınmaz, aksine “halkın, halkın arasından çıkan bir elit aracılığıyla yönetimi” olarak ele alınır (Duverger 1959: 431 aktaran Schmidt, 2002: 116).

3.9.3. Marksist Görüş

Marksizm toplumu sınıf tabanlı düşünür ve gerçek demokrasinin ancak sınıf farklılıkları kaldırıldığı zaman olabildiğini iddia eder. Yani; demokrasi, için siyasi eşitliğin yeterli olmadığını bunun yanında sosyal eşitliğin de sağlanması gerektiği savunur. Marksist yaklaşım görüşleri itibarı ile halk demokrasisine yakındır. Daha çok liberal demokrasiyi eleştirir ve eleştirilerini liberal demokrasinin siyasi eşitlik vaadi ile kapitalist sistemin oluşturduğu sosyal eşitsizlik çelişmesine dayandırır.

Neo-marksist Jürgen Habermas ve Claus Offe'ye göre bir yandan, demokratik süreç hükümeti ekonomik ve sosyal hayattaki sorumluluklarını yerine getirecek kamusal talepleri karşılamaya zorlamakta; öte yandan, yol açabileceği mali krizler sistemi tehdit etmektedir. Yani kapitalist bir demokrasi için meşruiyet krizi riski sürekli olarak mevcuttur. Ayrıca bu görüş uluslararası ilişkiler alanında da kullanılmaktadır.

Bununla birlikte Mao Zedong, Yeni Demokrasi adıyla bir görüş öne sürmüştür, demokrasinin feodalizm ya da onun uzantısı feodal sosyalizmi devirmek ve sömürgecilikten bağımsızlık elde etmeyi amaçlaması gerektiğini ifade etmiştir. Mao'ya göre; bunların gerçekleşebilmesi için ise Karl Marx ve Vladimir Lenin'in belirttiği burjuva sınıfıyla mücadele etme önerisini daha geniş bir paydaya bölüştürmek gereklidir. Marksist-Leninist teoriler barındıran bu düşünceye göre; sosyalizme doğrudan varmak için eski egemen düzenle mücadele eden "işçi sınıfı", "köylü sınıfı", "şehir küçük-burjuvazisi" ve "milli burjuvazi"nin koalisyonuna ihtiyaç vardır ve bu yolla eski kapitalist düzene karşı mücadele edilmelidir. Bu koalisyon, işçi sınıfının ve onun öncü partisi olan komünist parti rehberliğinde olacaktır.

John Stuart Mill gibi Karl Marx'da (1818-1883) İngiltere'de burjuva sanayi toplumunun yükselmesinden derinden etkilenmiştir. Bununla birlikte onun siyasal konumu, onu Mill'den köklü biçimde ayırır (Duncan, 1973 aktaran Schmidt, 2002: 104) Mill, liberal ve demokrat; buna karşın Marx komünisttir. Mill için ılımlı temsili demokrasi burjuva toplumuna yakışan devlet şeklidir. Buna karşın Marx için demokrasi ya burjuvazinin sınıfsal

egemenliğinin bir aracı ya da devrimci işçi hareketinin siyasal hükümlerini elde etmesinin yararlı aracıdır ve tarihin kurtuluş tarihi olarak yorumlanmasının sonu ile eş anlamlıdır. Marx bunu özellikle insanın siyasal olarak kendini gerçekleştirmesiyle eşit görüyor. Daha sonra bunun yerine komünist temele dayanan “özgürlük devleti”nin siyasal-ekonomik öğretisine geçer. Demokrasi “gerçek devlet” olabilir, diyor Marx, 1843’de yayınlanan “Kritik des Hegelschen Staats-rechts”de (Hegel’in Devlet Kuramının Eleştirisi) Hegel’in anayasalı-monarşi ideal devletine karşı çıkararak. Bu kitapta Marx, Hegel’in reddettiği demokrasiyi 1789 Fransız devriminin cumhuriyetçi safhası anlamında savunur. Ona göre orada demokrasi, halkın kendini gerçekleştirmesi olarak, “ilke ve form” olarak ve yönetim “insanın özgür üretimi” olarak gerçekleşir (Marx 1972a: 231 aktaran Schmidt, 2002: 105). Demokraside ilk kez “özelin ve genelin gerçek bütünlüğü” (a.g.e.:231) sağlanıyordu ve bundan hareketle “siyasal devletin ortadan kalktığı” (a.g.e.: 232) da söylenebilirdi.

Bazı yazarlar Marx’ı “demokrasinin ateşli savunucusu” olarak nitelendirir (Springborg 1984: 538). Ancak, Marx’ın ilgi duyduğu demokrasi, Tocqueville’in veya Mill’in ilgi duydukları demokrasi değildir. Onun dikkati burjuva toplumunu ortadan kaldıracak bir demokrasiye yönelikti. Yani Marx’ın erken dönem eserinde ve daha sonraki çalışma döneminde demokrasi öncelikli bir konumu veya bir kurumlar düzeninin sürecini ifade etmez. Aksine esas itibarıyla bir kurtuluş olarak yorumlanan, bir geçiş veya nihai durumu, öncelikle devlet ve toplum ayrımının kalkması anlamında, Komünist Manifesto’daki ifadeyle “proletaryanın egemen sınıf konumuna yükselmesi” (Marx/Engels 1970: 44) anlamında ve daha sonra gerçek özgürlük ve gerçek eşitlik anlamında ve bu ikisinin Marx’ın anlayışına göre ancak kapitalizmin aşılmasından sonra komünizmde gerçekleştirileceğini ifade eder. Bu bakımdan Marx’ın demokrasi taraftarlığı, proleter demokrasi için parti hareketi olarak ortaya çıkmaktadır ve ondan insanın kendini gerçekleştirmesini ve kurtuluşu beklemektedir. “Demokrasi bugün komünizmdir (...) Demokrasi proleter ilkedir” -Friedrich Engels’in denklemi düşüncüyü bu noktaya getirdi (Engels 1959: 612).

3.9.4. Korporatist Görüş

Toplumda temel birim olarak birey ya da sınıfı alan görüşlere karşıt olarak, insanları işbölümü içinde oldukları yere göre ve sahip oldukları mesleğin bütün üyeleriyle birlikte örgütleyen korporasyonların toplumun örgütlenmesinde temel olmasını, bu örgütlerin bireysel ve sınıfsal çıkar çatışmalarının yerine bireyler ve bireyle devlet arasında bir çıkar uyumu ve dayanışma sağlayacağını savunan siyasal öğretilerdir.

Mussolini, korporatist devlet yapısı için şunları söylemiştir: “Korporatist devlet liberal kapitalizmin -ki bu ekonomik sistem, bireysel kâr'ı vurgulamaktadır- sonu demek olup kolektif çıkarları öne çıkaran yeni bir ekonominin başlangıcını işaret etmektedir. Bu kolektif çıkarlar üreticilerin kendilerinin hazırladığı üretim regülasyonlarına dayanan bir korporatist sistem vasıtasıyla elde edilecektir. Üreticiler derken sadece işverenleri kastetmiyorum, işçiler de bunun içindedir.”

Korporatist düşünürler, bireylerin bağlı bulunduğu örgütlerin siyasi karar alma sürecinde etkinliği arttığı için demokraside temsil özelliğinin arttığını söylerken karşıt düşüncedekiler; güçlü ve etkin örgütlenmelerin karar alma sürecinde kendi çıkarlarında hareket edeceğinden siyasi eşitliği bozabileceğini veya hükümetin kendine yakın örgütlere ayrıcalık tanıyabileceğinden dolayı demokrasiyi geliştirici bir sistem olmadığını savunurlar.

3.10. Uluslararası İlişkilerde Demokrasi

Demokrasiyi uluslararası ilişkiler disiplinde özellikle cumhuriyetçi liberal düşünürler dile getirmişlerdir. Genel olarak “demokratik, liberal cumhuriyetler birbiriyle savaşımazlar” cümlesiyle açıklanabilir. Demokratik cumhuriyetçi hükümetlerin karşılıklı saygı ve uzlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne daha fazla önem verdikleri iddia edilerek liberal demokratik devletlerin artması, uluslararası barışın yaygınlaştırılmasının garantisi olarak görülmektedir.

BÖLÜM 4

DOĞRUDAN DEMOKRASİ

4. Doğrudan Demokrasi

4.1. Doğrudan Demokrasinin Tanımı

Demokrasiye ismini veren, kısaca halkın aracısız olarak kendi kendini yönetmesini ifade eden kavrama verilen addır.

4.2. Doğrudan Demokrasinin Gerekliliği

Kendini ifade etmek ve saygı görmek insanoğlunun temel ihtiyaçlarındandır. Teknoloji ve iletişim çağına kadar kendini ifade etme lüksü belli bir zümrenin tekelindeydi. Bu saygı görmelerini sağladığı gibi onlara toplumsal güç de sağlıyordu. Elbette sıradan vatandaşın da fikirleri vardı ancak dinleyeni ya yoktu ya çok sınırlıydı. Örneğin bir kahvede bir arada maç izleyen her futbolseverin kendini teknik direktörün yerine koyması ve taktikler yağdırması son derece normaldir. Bu bireylerin kendi yaşamlarını da etkileyen devlet sistemi hakkında fikirleri, arzuları, şikayetleri olacaktır ancak bunları milyonlara duyurma şansları olmayacaktır. Büyük bir şans eseri ülke çapında izlenen bir TV kanalının vatandaşın bulunduğu yere gelmesi, üstelik vatandaşa mikrofon uzatarak sesini tüm ülkeye duyurma şansı vermesi de beklenen sonucu vermeyecek, aslında söyleyecek çok şeyi olan vatandaşın o anın heyecanı ile her şeyi unutmasıyla sonuçlanacaktır. Sesini duyurmaktan ümidi olmayan bir toplumun bireylerinin merak etmekten, olan bitenleri düşünmekten, fikir üretmekten uzaklaşmaları beklenen sonuç olacak ancak ülkenin geleceği açısından yararlı olmayacaktır. Her ne kadar sıradan vatandaşın 4-5 senede bir oy vermesine izin verdiği için adına demokrasi denen bir idare varsa da bu aslında az sayıdaki elit'in ülkeyi idare ettiği en iyimser tanımlamayla "aristokrasi" olacaktır. Bu da vatandaşın ülke sorunları bir yana, kendisini ilgilendiren sorunlarla bile ilgili düşünmemesine, apartman toplantılarına bile katılmayıp sorunları çözmek yerine sorunlarla birlikte yaşama bıkkınlığına düşmelerine neden olur.

Genelde teknoloji, özelde bilgisayar ve internet bu zinciri kırmaya başlamış, sade vatandaşa daha önce hayal bile edemeyeceği yepyeni ufuklar açmaya başlamıştır. Yeni bilişim ve iletişim teknolojisinin temsil zorunluluğun kesin olarak ortadan kaldıracığı söylenebilir. Sade vatandaşların interneti kullanarak seslerini çok uzaklardaki insanlara duyurabilmeleri, çok uzaklarda yaşanan sorunlara da duyarlı olmalarının yolunu açmakta. İnsanların bu duruma alışık olmadıkları için ne yapacaklarını şaşdırdıklarına, aşırı etki ve tepkilerde bulunabildiklerine şahit olunuyor zira çok uzun süre dolmuş olmalarına karşın kendilerini ifade fırsatı bulamayan bir toplumun, bu fırsatı bulduğunda ölçüyü tutturamamaları da beklenir. Zamanla bu yeni iletişim kaynağı kendi kültürünü oluşturup iletişimde belli bir kalite standardı oluşturmaya da namzettir. Ancak bu elbette halkın tümüyle cahil, budala ya da onulmaz derecede çıkarıcı olmadıkları bir ortamda mümkündür.

Yurttaşlar elektronik iletişim ağıyla kamusal konular ve politikalar hakkında bilgi alabilir, elektronik ortamda bir araya gelerek kendilerini ve toplumu ilgilendiren konuları özgürce tartışıp uzlaşmaya çalışabilir, yine bu ortamda bütün seçimler için oylarını kullanabilir ve sürekli siyasal katılımında bulunabilirler. Bu ortamlar sayesinde siyasetin gündemindeki konularda doğrudan halkoylamasına gitmenin, siyasi karar alma işini bir avuç temsilciye bırakmaktan çok daha etkin bir yöntem olduğu bir gerçektir. Ancak bu yöntem, sıradan insanlara daha büyük bir sorumluluk yükleyerek, daha sorumlu davranmaya teşvik ettiği gibi, onlara daha büyük bir güç vererek iktidarın nasıl kullanılacağını öğrenmelerini de sağlar. Böylelikle onları daha iyi birer vatandaş ve daha iyi birer insan kılar.

Demokratik katılımın elektronik sistemler aracılığı ile sağlanması, günümüzde doğrudan demokrasinin önündeki zaman, mekan ve benzeri engelleri ortadan kaldıracak ve demokratik katılımın maliyetini düşürecektir. Bu nedenle yakın bir gelecekte alt gelir seviyesine sahip yurttaşların siyasal katılımı artabilecek ve paranın siyaset üzerindeki etkisi azalacaktır.

Bu sistem borsalarda kullanılan bilgisayar sisteminden yararlanılarak da uygulamaya konabilir. Yurttaşlar, tıpkı evlerindeki bilgisayardan borsadaki bilgilere ulaşıyor gibi kamusal konularda bilgi alacaklar, borsa uzmanlarının

görüşlerine başvurduğu gibi uygulanacak politika hakkında uzman görüşlerini dinleyebilecek ve hisse senedi alıp satar gibi “oy” kullanabilecektir.

Son zamanlara kadar kısa bir sürede milyonlarca oyu hesaplamak mümkün değildi; ama artık durum böyle değildir. Zira bugün milyonlarca insan bankalardaki otomatik para çekme makineleri (ATM) vasıtasıyla milyonlarca kararı kısa bir zamanda alabilmektedirler. Şimdilik bu kararlar onların finansal faaliyetleriyle ilgilidir. Çoğu insan ATM’ler vasıtasıyla bir dokunuşta işlem yapacaklarına inanmazdı. Bu program sadece finansal işlemler için değil aynı şekilde siyasal kararlar için de kullanılabilir. Böylece her vatandaşın mevcut ATM’ler vasıtasıyla bütün siyasal konularda doğrudan oy kullanması olanaklı hale gelebilir. Gerçekten bütün vatandaşlar, temsilciler olmaksızın, bütün siyasal kararları doğrudan oylamak için ATM’leri kullanabilir. İnsanlar bütün siyasal kararları doğrudan vererek nasıl yaşayacaklarına kendileri karar verebilirler. Bu onları kendileri adına bütün siyasal kararların temsilcileri tarafından alındığı Parlamenter Demokraside olduğundan daha özgür yapar.

Temsili demokrasi, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk yarısında kaçınılmaz görülebilirse de günümüz bilgi ve teknoloji çağında hala aynı argümanlarla doğrudan demokrasiye karşı çıkmak veya onun gerçekleşmesini engellemeye çalışmak olanaklı değildir. Aslında temsili demokrasinin temelleri, yıllar önce sarsılabilecekken bunu Soğuk Savaş engellemiştir. Komünizme karşı mücadelenin gerektirdiği disiplin, demokrasilerin siyasi sistemlerini değiştirme konusu üzerinde düşüncelerini önlemiştir. Böylelikle 19. yüzyılda inşa edilen eksik demokrasi türü, beklenildiğinden çok daha uzun süre ayakta kalmıştır. Ancak, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle, değişim başladı ve zaten bilgi çağının, daha önceki varsayımlara dayalı olan bir siyasi sistemin temellerini sarsmaması düşünülemezdi.

Son zamanlarda gelişen bilişim teknolojileri ve özellikle internet, pek çok demokrasi aşığına, “doğrudan demokrasi” umudu vermiş bulunmaktadır. Pek çok yerde internet gibi teknolojik araçlarla çeşitli boyutlarda yapılan oylamalar, eğilim belirleme deneyleri bu konuda ümit veren uygulamalardır. Bu uygulamalar nedeniyle bazı yazarlar doğrudan demokrasiyi, gelecek yüzyılın barışçıl siyasal rejimi olarak görmekteyiz. Karşıt görüşte olan

yazarlara göre ise, dünyadaki genel eğilim temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçmeye yöneliktir. Zira doğrudan demokrasi için henüz teknik, ekonomik ve kültürel altyapı yeterli değildir.

Bazıları ortaya çıkabilecek zorlukları nedeniyle doğrudan demokrasiye ilke olarak karşı çıkacaklardır. Bunlar elbette seçkinlerdir. Onlar bütün vatandaşların doğrudan yönetimini “popülist” ve “avam tabakasının yönetimi” olarak suçlandırarak hor görürler.

4.3. Doğrudan Demokrasinin Yaygınlığı

Doğrudan Demokrasinin M.Ö. 500 civarında görüldüğünü, sonradan kaybolduğunu bilim adamlarının bulgularından biliyoruz. Ancak yazılı kaynakların o döneme ait olduğunu, o dönemin öncesinde hatta sonrasındaki bazı uzun dönemlerde bulunmadığını göz önüne almak gerek. Bunun ötesinde, batı medeniyetinin kendi medeniyetlerinin beşiği olarak Grek medeniyetini görüyor olması, onların dışındaki tüm diğer toplumları “barbar” kabul ettiklerini de hesaba katmalıyız. Antik Atina’da da önce doğrudan demokrasi tecrübelerinin olduğunu anlamak için tarihi kaynaklar bulunmasa da insan doğasına dair bilgilerimiz bize daha pek çok toplumun bu tecrübeyi dönemin öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşamış olduğunu söyler. Hiç rastlanmıyor dediğimiz dönemlerde bile yerel düzeylerde oturmuş doğrudan demokrasi tecrübeleri olduğunu görebiliyoruz. Geçmişe bakarak geleceği görebileceğimiz gibi, bugüne bakarak geçmişini tahmin etmemiz zor olmasa gerek. Doğrudan demokrasi, ahlak gibi toplumsal bir anlayışın tezahürüdür. Resmi adı farklı olan yönetim sistemleriyle yönetilen toplumlarda, yerel düzeylerde her zaman işler, toplumun emniyet valfi görevi görür.

Tarihte değişik toplumlarda (ör. Türklerde, Vikinglerde) hep bir “güçlü lider yönetimi altında birlik” olsa da bu güçlü liderler bile genele uyumlu kararlar almasalar, iktidarları uzun ömürlü olamazdı ki bu günümüzde de geçerli. Kraliyetlerde halka baskın çıkmanın yolu arkasına Tanrı desteğini almaktan geçer. Tanrının tekliği kavramı kralın o tek tanrının yeryüzündeki gölgesi dolayısıyla tek adam olmasını meşru kılar. Doğada olduğu gibi sürünün liderliği için dövüşen erkeklerden birinin doğanın kendine verdiği güçle diğerlerini yenmesi, sürünün aslında kazananın öte onun kazanmasını sağlayan

doğanın gücüne saygı da kazanmasına sebep olur. İnsanlar hayvanlardan uzun süre önce ayrılmış olsa da grup liderliği için dövüşme kavramı uzun süreler devam etmiş, doğanın bahsettiği gücün meşruiyeti lideri tahta çıkarmış orada tutmuştur. Bu dönemde dinlerin de paganizm, Şamanizm gibi Tanrıları doğa güçlerinde aradıkları dönemdir. Tek Tanrılı dinlerin ortaya çıkışı, toplumların nezdinde demokrasilerin yükselişi, tek adam yönetimlerinin düşüşe geçişi dönemlerine rastlar ki Antik Atina demokrasisinin doğuşu bu döneme işaret eder. Antik demokrasinin yıkılışından sonra bir daha ortada görünmeyişini, artık tüm Dünya’da etkisini gösterip ilkel tip “güçlü hatta Tanrısal liderler” döneminin yeniden başlamasına bağlayabiliriz.

Ahlak, toplumun ortak kararıyla spontane oluşan, toplumu bir arada tutan kurallar bütünüdür. Temelinde eşitlik vardır. Toplumu idare etmek üzere yine eşitlik temeli üzerinde, spontane bir şekilde ortaya çıkan ve toplumun ortak kararıyla oluşan yönetim sistemi de (doğrudan) demokrasidir. Eşitliği, dolayısıyla ahlakı ve demokrasiyi yaralayıp yok olmaya götüren kavram ise özel mülkiyettir. Bu da doğası gereği eşitlikçi, ahlakçı, demokratik olan avcı-toplayıcı insan topluluklarının yerlerini tarım toplumlarına bıraktıklarını, bu toplumlarda ada eşitliğin bozulmasıyla beraber ahlakın, empatinin, ve sonunda demokrasinin yok oluşunu açıklar.

İdeal demokratik sistem olan doğrudan demokrasi, halkın egemenliğini doğrudan doğruya kendisi tarafından kullanmasıdır. Bu sistemde bütün siyasal kararlar, temsilciye gerek olmaksızın halk tarafından alınır. Kısaca doğrudan demokrasi, “halkın, halk için, doğrudan halkı yönetmesi” olarak ifade edilebilir. Bu anlamda bugüne kadar doğrudan demokrasinin tam manasıyla uygulama alanı bulamadığını belirtmekte yarar var. Bununla beraber tarihten günümüze kadar doğrudan demokrasi, çeşitli ülkelerde kısmen de olsa uygulama olanağı bulmuştur.

Tocqueville’den (onun 1830’lardaki göz alıcı eseri Democracy in America’dan) bu yana, siyaset bilimciler, demokrasinin püf noktasının, sivil toplumun özerkliği olduğunu savunmuşlardır. Bağımsız girişimler, kiliseler, dernekler, kulüpler, eğitim kurumları ve medya, demokrasiyi üretmek üzere

birbirleriyle ve devletle etkileşirler. Çoğulculuk yoksa demokrasi de yoktur (Roskin, 2014: 363).

“Yakınlarda Louisville’de yapılan bölgesel bir yerel birim konferansında kızgın bir kadın bana, “Demokrasinin erdemlerinden söz etmek sizin için çok kolay, ama ben ev sahipleri derneği, PTA cemaat hizmeti alt komisyonunda, kilise pazar fonu aşevinde (evsizlerimiz için), kütüphanenin ‘Ulusal Sorunlar Forumu’nda (bu yıl yine başkanım) çalışıyorum ve bu arada son on sekiz aydır bir jüride görevliydim; yani kısaca siyaset için zamanım olmadığını söylemek istiyorum” dedi. Şimdi eğer siyasetten, oturup televizyonda siyasetçilerin ne yaptığını seyretmeyi kastediyorsak, o zaman bu kadın haklıdır; katılımcı sayılamayacak halinden memnun insanlardan biridir, yıllardır Kongre üyesinin adını oy pusulasına yazmamıştır, Cumhuriyetçi partinin valilik kampanyası için zarf yapıştırmaz ve hatta ilkbahardaki son adaylık seçimlerinde oy vermemiş olabilir. Fakat eğer siyasetten Alexis de Tocqueville’nin kastettiğini, yani yerel cemaat içinde ve onun yararına sürekli ve gürlülü eylemlilik olarak açığa vurulan yerel özgürlük ruhuna bir bağlılığı kastediyorsak o zaman bu kadın, örnek bir yurttaş ve gayretkeş bir yöre yaşamı sürdüren sayısız Amerikalıdan yalnızca birisidir” (Barber, 1995: 13).

Yukarıdaki gibi örnekler, doğrudan demokrasinin ABD başta olmak üzere Dünyanın pek çok yerinde, yerel düzeyde de olsa yaşadığını gösteriyor. Anadolu’da tarlalarını ekip biçmekten köye su getirmeye kadar her işi “imece” usulü birlikte yapan, köyleri hakkındaki kararları köy evlerinde tartışıp alan bir toplumdaki, oturduğu dairenin bulunduğu apartman toplantılarına bile gitmeye üşenen, bir yönetici seçip bütün sorumluluğu ve kararları üstünden atan ancak aidat ödemekten bile kaçtığı halde sadece hesap soran bir toplum olduk. Bunun da ötesinde, apartman yönetimi için “profesyonel” yönetim şirketleriyle anlaşıp “yönetmek ve çalışmak”tan kaçabilmek için büyük ücretler ödemeyi göze alan bir topluma “doğrudan demokrasi”den bahsetmek pek mümkün görünmüyor. Oysa “apartman” örneğinde her daire sakini kendi dairesinin önü ve dairesine

inen/çıkan merdivenleri temizleyerek bütün apartmanın temiz kalmasını sağlayabilir, masrafları azaltmaktan komşularıyla kaynaşmaya kadar pek çok maddi ve manevi kazanç sağlayabilir.

4.3.1. İsviçre

Günümüz dünyasında doğrudan demokrasi dendiğinde ilk akla gelen örnek İsviçre olduğu için bir İsviçre başlığı açmak gereklidir. İsviçre'nin doğrudan demokrasi tecrübesi M.S. 800 yılına kadar uzanmaktadır.

Alpler'deki yüksek dağların vadileri, çobanlık yapmakta olan özgür halk için bir korunma ve özerklik sağlıyordu. Modern bir yazar MS 800 yıllarında Raetia'yı (sonraki adıyla İsviçre kantonu Graubünden) şöyle tarif ediyor (Dahl, 2015: 28): "Özgür köylüler... kendilerini eşsiz bir eşitlikçi durumda buldular. Ortak konumlarıyla... ve [dağlardaki çayırların] ortak kullanım haklarıyla bir araya geldiler ve hiyerarşik, statüye önem veren Ortaçağ feodalizmine tamamen ters düşecek şekilde bir eşitlik duygusu geliştirdiler. Bu belirgin duygu daha sonraları Raetia Cumhuriyeti'nde demokrasinin ortaya çıkmasında önemli bir etken oldu" (Barber, 1974: 115).

İsviçre'deki politikacıların isimleri uluslar arası arena bir yana İsviçre'li tarafından dahi bilinmez zira İsviçre'de bireyler değil, sistem önemlidir (Cormon, 2014: 6). İsviçre'deki sistem Guinness Rekorlar kitabına girmeyi hak edecek kadar istikrarlıdır. 1959'dan 2003'e kadar ülkeyi aynı 4 ana partinin oluşturduğu, tam olarak aynı sayıda verdiği bakanlıklarla oluşturulan aynı koalisyon hükümeti yönetmiştir.

Ancak bu her zaman böyle değildi. Tarih kitapları geçmiş yüzyıllarda İsviçre'lilerin kendi aralarında büyük kanlı savaflara tutuştuklarını yazar. Bunda şaşılacak bir durum yoktur zira İsviçre'li çok farklı insanlardan oluşmaktadır. Bazıları Katoliktir bazıları Protestan. Bir kısmı Fransızca konuşurken diğer bir kısmı Almanca veya İtalyanca konuşur. Bir kısmı büyük şehir kültürüyle yetişmişken diğer bir kısmı dağ köylerinde yaşar.

19. yüzyılın ortalarında bütün bu iç savaflardan yıpranmış olan İsviçre'li, farklılıklarının üstesinden gelip bir arada yaşamalarını sağlayacak yeni siyasi kurumlar oluşturdular. Başka ülkelerin kurumlarından uygun

örnekler aldılar ki federal sistem büyük oranda ABD’den esinlenilerek yerleştirilmiştir. Diğer kurumları da farklı ülkelerden kopyaladılar. Referandum ve bireysel haklar da ABD tarafından 19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyıl başlarında doğrudan İsviçre’den alınmıştır. James H. Houston, “Kız kardeş Cumhuriyetler” adlı eserinde ABD ve İsviçre arasındaki bu karşılıklı esinlenmelerden bahseder. Bazı çözümler bilinçli olarak, bazıları güç dengeleri gereği oluşturuldu. Bunlardan bazıları anayasaya konurken bazıları yasalara eklendi, bazılarıysa sadece uygulamalarda yer verildi. Bu yüzden İsviçre’de neler olduğunu gerçekten anlamak için bilinen internet sitelerindeki bazı notları okumak yeterli olmayacaktır. Yazılmış olguların ötesinde daha fazla sayıda yazılmamış olanlar vardır ki çoğunlukla onlar daha önemli olanlardır.

İsviçre anayasasında veya kanunlarında ne yazdığını incelemek yerine, İsviçre modelini oluşturan kavramları sıralamak daha mantıklı olacaktır. Bu özelliklerin hiçbirisi İsviçre’ye özgü değildir ancak bunların bir araya gelerek oluşturduğu kombinasyon kesinlikle İsviçre’ye özgüdür:

- Federalizm
- Doğrudan demokrasi
- Çok dillilik
- Orantılı ve çoğunluk seçimlerinin birleşimi
- Koalisyonlar
- Yarı zamanlı politikacılar
- Sosyal ortaklık.

İsviçre’nin geleneği ile ilgilenenler “Landsgemeinde” adı verilen resimler görmüşlerdir. Bu geleneğe göre oy hakkı olan tüm vatandaşlar açık hava toplantılarında bir araya gelerek toplanır, tartışır ve oylama yaparlar. Bu gelenek hala Appenzell Innerrhoden ve Glarus kantonlarında tüm kanton çapında ve diğer bölgelerde yerel düzeyde devam ettirilmekte (Cormon, 2014: 11). Bu, gravyer peyniri, Alpler ve Heidi kadar İsviçre portresinin bir parçası olmasına rağmen, İsviçre siyasetinin baskın bir özelliği değildir zira çoğu kanton doğrudan demokrasinin bu şeklini hiç bilmedi, 6 kanton bir defa denedi ve 4 tanesi de bu geleneği terk etti.

İsviçre siyasetinin çok önemli parçası popüler oylardır. Bu, köy meydanında el kaldırarak değil, oy sandığına oy atarak gerçekleşiyor (ki son zamanlarda çoğu vatandaş sandığa da gitmeden oyunu postayla gönderiyor). Bu yüzden İsviçre sistemine “yarı-doğrudan demokrasi” deniyor. Ancak temsili demokrasi organı (mesela parlamento) ancak doğrudan demokrasi ile var olabiliyor, kararları vermek vatandaşın doğal hakkı (Cormon, 2014: 12).

Doğrudan demokrasinin pek çok yönü vardır ancak biz bunların çoğunu unutup sadece en önemli ikisine odaklanabiliriz ki bunlar isteğe bağlı referandumlar ve popüler inisiyatiflerdir. Avrupa’daki referandumlardan farklı olarak referandumun ne zaman yapılacağına halk karar verir, yöneticiler beğenseler de beğenmeseler de bu karara engel olamazlar. Federal düzeyde, parlamentoda oylanan her kanun vatandaşlar tarafından sorgulanabilir. Oy hakkı bulunan herhangi bir İsviçre vatandaşı bu süreci başlatabilir, kanunun yayınlanmasından itibaren 100 gün içerisinde 50.000 imza toplayarak ilgili kanunun referanduma açılmasını isteyebilir, referandumda kanuna karşı %50’yi aşan oy çıkarsa kanun iptal edilir.

Vatandaşların kanun önerme yetkileri de vardır. Örneğin bir vatandaş mesleki eğitim politikasının genel ilkeleriyle ilgili bir değişiklik isterse kanun tasarısını referanduma götürmek için 18 ay içerisinde 100.000 oy toplaması gerekir. Bazen yönetim bu tasarı için imza toplanma ihtimalini yüksek gördüğünde karşı teklif sunabilir. Bu konuda inisiyatif alan vatandaşlar karşı teklifin kendi tekliflerinden daha iyi olduğunu düşünürlerse girişimlerinden vazgeçebilirler.

Bunu kabul etmez, referanduma giderlerse önerilerinin kabulü için çifte çoğunluk şartı aranır. Yani referandumda halkın oylarının yarısından fazlasının oylarını almaları yetmez, kantonların yarısından fazlasının da oylarını almaları gerekir ki bu 23 kantondan 12’sinin oyunu almak demektir. Bu durum gerçekleşirse teklif anayasaya girer ve meclis teklifi kanunlaştırıp oylamak zorundadır.

Çifte çoğunluk sistemi küçük kantonlara büyük bir güç verir. Bunu bilen bazı taraflar girişimlerini başlatmadan önce küçük kantonlara yoğunlaşmayı tercih ederler.

Girişimler ve referandumlar kantonal ve toplumsal seviyelerde mevcuttur. Sıradan bir yılda vatandaşlar federal, kantonal veya toplumsal seviyede, 2 ila 10 değişik konuda 3 veya 4 defa oylamalara katılırlar. Bunlar çoğunlukla sağlık, vergi (evet ne kadar vergi vereceklerine de kendileri karar veriyorlar), refah, uyuşturucu politikası, dış politika, toplu taşıma, göç politikası, sığınma, eğitim gibi konularda olur. Bunlardan bazıları AB ile ilişkiler gibi önemli konularda olabilir. Bazılarıysa çok küçük, örneğin küçük vivaryumları (hayvan barmakları) desteklemek ya da tehlikeli köpekler hakkında olabilir. Son zamanlarda kantonların müzik eğitimini destekleyip desteklemeyecekleri gibi konular da bu kapsamda değerlendiriliyor.

Vatandaşlar hemen her konuda girişimde bulunmakta özgürdür. Örneğin 2009 Kasımında İsviçre’de minareleri yasaklayan bir kanun çıktı. Pek çok insan İsviçre hükümetinin böyle bir yasa çıkarmaya neden ihtiyaç duyduğunu merak etmişti. Aslında bunu onlar istememişti, siyasi partilerin ve medyanın çoğunluğu gibi hükümet ve parlamento da bu yasağa karşıydı. Ancak vatandaşın biri öyle olmasını istemiş ve bunu destekleyen 100.000 geçerli imzayı toplamayı da başarmıştı.

Girişimlere iki türlü kısıtlama getirilebilir. Öncelikle şekli kısıt var, her seferinde sadece bir konuda girişimde bulunulabilir. İkincisi de işkencenin yasallaşması gibi temel insan haklarına aykırı girişimlerdir ki bunlar teknik olarak geçersiz sayılır. Bu İsviçre tarihinde sadece bir kere oldu. Girişimciler 1996 yılında ülkeye yasa dışı giren sığınmacıların da sığınma talebi geçersiz olanlara yapıldığı gibi otomatik olarak sınır dışı edilmelerini talep ettiler ancak parlamentoda yapılan görüşmeler sonucunda bu talebin temel insan haklarına aykırı olduğuna karar verilerek geçersiz sayıldı.

Ancak, doğrudan demokrasinin önemi oylamanın çok ötesindedir. Siyasi süreçleri etkilemenin çok değişik yolları vardır. Siyasi partiler muhaliflerin sistematik referandumlarla sistemi bloke etmesini engelleme risklerini azaltabilmek için koalisyon hükümetleri kurmaya yöneliyorlar. Bu onlara oyların çoğunu aldıkları için yüksek seviyede meşruluk sağlıyor. Muhalif olanlarsa çoğunlukla sessiz kalır zira halk ülkenin üst otoritesidir

(İsviçre siyasi jargonu halkı “the sovereign: egemen güç, hükümdar” ifadesiyle tanımlar) ve bu yetkilileri toplumun tüm kesimlerini dinlemeye zorlar.

Bunu daha iyi anlamak için kendimizi hükümetin yerine koyalım. Diyelim ki, iş kanununu değiştiren bir yasa tasarısı yapmak istiyoruz. Eğer bu yasa teklifinin bir referandumla çöpe gitmesi riskini azaltmak istiyorsak, parlamentoya sunmadan önce ticaret birliklerini veya daha önemlisi çalışanları kızdırmayacağından emin olmamız gerekiyor. İsviçre de kanun çıkarmak demek, sonu gelmez çalışma, pazarlık, tartışma ve danışma turları demek. Bir tasarı daha parlamentoya gelmeden çok sayıda değişikliğe uğrayabilir. Bazen hükümet teklife çok fazla muhalefet edildiğini görüp geri de çekebilir.

Bu çalışma şeklinde lobiler büyük rol oynar. Bunlar hayır kuruluşları, sendikalar, işveren kuruluşları, çevre STK’ları, tüketici haklarını savunanlar, büyük şirketler, etkili akademisyenler v.b. olabilir. Bunların tamamı siyasal süreçleri istişarelerle, açık referandum tehditleriyle düzenli olarak dolaylı veya dolaysız yollardan etkilemeye çalışırlar. Bir politikacının bir sigorta firmasından aldığı sağlık sigortasında çok fazla avantaj sağlamış olduğu gibi bir suçlama bile normal ve yasal sayılabilir. İsviçreli siyasetçilerin mütevazı olmalarının sebeplerinden biri de budur. Kararlar, uzun kolektif süreç içerir ve sonuç, kimseyi tamamen tatmin etmeyen, ancak çok az karşı çıkmış birer uzlaşmadır. Bu, referandumda yenilen bir federal bakanın neden istifa etmediğini de açıklar zira ilgili kanun bakanın şahsi arzusu değil, ortak bir karardır.

Bu nedenle federal hükümete seçilen siyasetçiler genellikle büyük bir vizyona sahip, ilham veren liderler değildirler. Yarı-doğrudan demokrasinin karışıklıkların gidermek için, gerektiğinde gururlarını yutabilecek kadar pragmatist olmaya eğilimli olurlar. Parlamentonun seleflerinin boşalttığı koltuklardan değil geride bıraktıkları, tamamlanmayı bekleyen projelerden, haleflerinin de kendilerinin başlattıkları projeleri tamamlamak için o sıralara oturacak insanlardan oluştuğunun bilincindedirler.

Öte yandan bu sistemin zorlukları da vardır (Cormon, 2014: 32-36):

Dezavantajlar:

- Sistem çok yavaş ve karmaşıktır. Bir konuda net bir çoğunluk elde etmek için hemen herkese danışılması gerektiğinden, diğer ülkelerde birkaç ayda çözülebilecek sorunlar İsviçre’de yıllarca sürebilmekte.
- İsviçre uluslar arası alanda pazarlıklar yürütmek için çok zor bir ortak. Parlamento bir anlaşma yapıp onaylayabilir ancak bunun daima referanduma gitme riski vardır, AB’de bunu bilir.
- Gücün dağılmış olması liderlik eksikliğine neden olmakta. Siyasetçilerin mesleklerinde olduğu gibi hükümette de sadece kendi alanlarıyla sınırlı kalmaları, başka alanlara ilgi duymamaları bir problem yaratmakta. Bu durum, esprili bir şekilde Henry Kissinger tarafından şöyle ifade edilmiş: “İsviçreyi aramam gerektiğinde kimi aramam gerekiyor?”. Ülke banka gizliliği ve vergi politikası konusunda yıllardır komşularıyla, ABD, AB ve OECD ile çatışma halindedir.
- Günümüzün tecrübeli ve bilgili politikacıları için bile içinden çıkılmaz hale gelen meselelerin olduğu bir dünyada, halkın kendileri hakkında bilinçli kararlar alma becerilerini sorgulamak gerekir. Çoğu vatandaş, bazen konuyu ve seçimlerinin muhtemel sonuçlarını anlamaksızın oy kullandığını itiraf edecektir.
- Girişim yoluyla referandum sistemi çok riskli olabilir. Yasalarla çatışan veya ciddi diplomatik sorunlar yaratabilecek, tamamen uygulanamaz bir girişim başlatılabilir ve kabul edilebilir.

Avantajlar:

- Sistemin yavaş ve karmaşık oluşu avantaja da dönüşebilir. Bir takım anlık durumlara verilebilecek acele tepkilerin önüne geçeceği ortadadır. İsviçre’yi mükemmel şaraplar ve peynirler yapan komşularıyla karşılaştıralım. Bu ülkelerdeki sistem her yeni bakanı genç işsizlikle mücadele, ekonomik gelişimi arttırma, yerel işletmeleri koruma, yabancıları durdurma gibi faaliyetlere girişmeye mecbur hissettirmekte, bunları sağlamak için peş peşe kararlar

almaya zorlamakta ve bu kararların hiçbirinin sonucunu alamadan yeni kararlara başvurmak zorunda kalmakta.

- Sistem otoriteye kanun yaparken çok kişiye danışarak çok yönlü bakış açısı kazanmaları, konuya tamamen hakim olma fırsatı yaratıyor.
- Sistem gücün belli merkezlerde toplanmasını engelleyerek çok çeşitli kökenlere sahip insanların bir arada, huzur ve barış içinde yaşamalarını garanti ediyor.
- Federalizm sayesinde yerel düzeydeki kararlar son derece hızlı bir şekilde alınabiliyor. Yerel kararların ülke çapına genişletilmesi, federal ölçekte alınan kararların sonuçlarının daha önce yerel düzeyde test edilmiş olması sebebiyle sürpriz sonuçlar yaratmayacağını öngörmeyi sağlar.
- Doğrudan demokrasi sayesinde halkın siyasete olan ilgisi hep yüksek seviyelerde kalır.
- Herhangi bir kanunu sorgulayan bir girişim başlatma ihtimali, siyasi kararların daima yüksek düzeyinde olmalarını sağlar.
- İsviçre halkı ortak bir dili, kültürü, ülküyü paylaşmaz. Örneğin İsviçreli Fransız, İsviçreli Alman bir ünlüyü tanımaz, İsviçreli Almanın devletin rolüyle alakalı görüşleri İsviçreli İtalyan'dan çok farklı olabilir. Onların ortak kimliği İsviçre siyasi sistemidir. İsviçreli olmak belli bir dili konuşmak, belli bir yiyeceği sevmek değil, belli hassasiyetleri paylaşmaktır.
- İsviçreli olmanın ödülü, siyasi bir rol oynamaktır ki bu bireyleri olgunlaştıran bir etkidir.

4.4. Doğrudan Demokrasiye Geçiş

Doğrudan Demokrasi insani bir ihtiyaç olduğuna göre, ihtiyaçlar yoğunlaşıp imkanlar da oluştuğunda insanlığın doğal süreci içerisinde gerçekleşmeye başlayacaktır. Halihazırda zaten devletler mevcut olduğuna göre bu süreç var olan devletlerin yönetim biçimlerinin doğrudan demokrasiye evrilmesiyle gerçekleşecektir ve bu sürecin ilk adımı olan “e-devlet” pek çok

devlette zaten gerçekleştirmeye başlamıştır. Bunun sonraki adımı olan “e-demokrasi”, doğrudan demokrasiye geçişte ara süreç olacaktır.

Devletin ve demokrasinin başına “elektronik” anlamını ifade eden bir “e-“ öneki getirerek önerilen model, genellikle sanıldığı gibi “teknik” bir icattan, gerçekleşen bir “bilim-kurgu”dan ya da “yeni ekonomi” olarak adlandırılan bilgi ekonomisi modellerinin kamusal alana uyarlanmasından ibaret değildir. Tersine, bu model öncelikle siyasi, sonra da sosyo-ekonomik bir bağlamın zoruyla geliştirilmiştir. Bu modelin öncelikleri, yine genellikle sanıldığı gibi devletin “ekonomik verimlilik” hedefinden çok, yurttaşların katılım ve denetim talepleri doğrultusunda belirlenmiştir.

Doğrudan demokrasiyi gerçekleştirmek için atılması gereken ilk adım tüm insanları teknoloji ve internet konusunda yeterince bilgilendirmektir. İkinci adım, insanların teknoloji ve değişim konusundaki korkularını yenmesine yardımcı olmaktır. Üçüncü adım, seçilmiş temsilcilerin konumlarını açıklığa kavuşturmadır. Acaba temsilciler gerçekten halkı mı temsil etmektedirler? Dördüncü adım ise, mevcut seçim sistemini değiştirmek ve doğrudan demokrasiyi kurumsallaştıracak anayasal değişiklikleri talep etmektir.

4.4.1. E-devlet

Son yıllarda, ulusal ve yerel düzeylerde olmak üzere, kamu sektöründe e-devlet uygulamaları büyük önem kazanmıştır. Dünya genelinde hükümetler, gelişmiş bilgi ve iletişim teknolojilerinin ortaya çıkardığı olanaklardan yararlanarak kamu hizmetlerini daha “etkin” ve daha “katılımcı” hale getirebilmek için politika belgeleri oluşturmakta, inisiyatifler geliştirmekte ve projeler hayata geçirmektedirler. Bu süreçte ulusal hükümetlerin söz konusu çabaları uluslararası örgütler tarafından da desteklenmektedir. Hem ulusal hem de uluslararası örgütler tarafından konuya bu denli önem verilmesi, e-devlet hizmetlerinin hem teknolojik altyapısına dair bir dizi ölçütün, hem de politika belirleme süreçlerini yönlendiren çeşitli ölçüm tekniklerinin geliştirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak özellikle kamu yönetimi alanında e-devlet konusu hem kavramsal olarak hem de uygulamalar açısından sıklıkla ele alınan bir konu haline gelmiş ve kısa sürede geniş bir literatür oluşmuştur.

İlk olarak Eylül 1993 yılında A.B.D.’deki ‘Ulusal Performans Araştırması’nda kullanılan e-devlet kavramının, literatürde farklı tanımlarının yapıldığı görülmektedir (Misra, 2007: 23). Öneğin Baştan ve Gökbnar’ın tanımı şöyledir: Hükümet içerisinde, hükümet ile yerel düzeydeki kuruluşlar, vatandaşlar ve işletmeler arasındaki bilgi alışverişinde, işlemlerde belli bir kalite düzeyinde herkese eşit dağıtım, hızlığı, verimliliği, etkinliği, saydamlığı, hesap verebilirliği sağlamayı, vatandaşları bilgiye erişim ve kullanım vastasıyla yetkilendirmeyi ve 7 gün 24 saat kamu hizmetinin sunulmasını temel alan yönetim sistemidir (Baştan ve Gökbnar, 2004: 72). Fang şöyle tanımlıyor: Hükümetlerin, web tabanlı internet uygulamaları başta olmak üzere en yeni iletişim ve bilgi teknolojilerinin kullanılması, vatandaş ve iş dünyasının kamu bilgi ve hizmetlerine daha kolay ulaşımının sağlanması, hizmet kalitesinin geliştirilmesi ve demokratik kurum ve süreçlere katılabilmesi için daha büyük fırsatlar sağlanması için kullandıkları bir yöntemdir (Fang 2002: 1). Şahin’in tanımı ise şöyledir: Kamu hizmetlerinin bilgi ve iletişim teknolojileri temelinde yeniden biçimlendirilmesini, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasını ve bu yolla vatandaşlar ve özel sektör kuruluşları ile diğer kamu kurumları arasında iletişim becerilerinin artırılması yoluyla bürokratik süreçlerin otomasyona geçişini ele alan modeldir (Şahin 2008: 45). Bütün bu tanımlamalara bakıldığında, e-devletin olduğundan daha geniş bir anlam ifade ettiği ve adeta tüm sorunları çözen ‘sihirli bir değnek’ olarak görüldüğü anlaşılmaktadır (Al ve Alodalı, 2008: 1206).

Sanayi toplumunda maddi ürünlerin üretimi ön planda tutulurken, bilgi toplumunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı sonucunda bilgi üretimi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda içinde bulunduğumuz çağda, bilgi teknolojileri, örgütlerin yapısını, işleyişini, performans ve değişimini etkileyen temel faktör olup; özel sektör ve kamu sektörü bilgi teknolojilerinden derin bir şekilde etkilenmektedir. Dolayısıyla devletler, bu süreçte e-devlete dönüşerek hizmet kalitesini iyileştirip performanslarını artırmaya çalışmakta ve geleneksel devlet anlayışından uzaklaşmaktadırlar (Demirel, 2006: 83).

Tablo 1: Sanayi Çağı Devleti ile İnternet Üzerindeki Devletin Karşılaştırılması

SANAYİ ÇAĞI DEVLET ANLAYIŞI	İNTERNET ÜZERİNDEKİ DEVLET ANLAYIŞI
Bürokratik kontroller	Bireye hizmet ve toplumun güçlendirilmesi
İzole edilmiş idari fonksiyonlar	Entegre kaynak hizmetleri, açık ve şeffaf devlet
Kağıt işi ve dosyalama	Elektronik hizmet teslimatı
Zaman tüketen süreçler	Hızlı seri iş süreçleri
Elle düzenlenen finansal sözleşmeler	Elektronik fon transferi
Garip raporlama sistemleri	Bilgiye esnek erişim
Bağılantısız, birbirinden kopuk bilgi teknolojileri	Bütünleşmiş ağ çözümü
Her dönem idareci seçimi	Gerçek, katılımcı ve sürekli demokrasi
Devlet – vatandaş anlayışı	Devlet – müşteri anlayışı

Kaynak: Ali Şahin; Handan Temizel ve Metehan Temizel; (2004), “Türkiye’de Demokrasiden E-Demokrasiye Geçiş Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar”, 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, s. 347.

E-devlet, genel olarak kamu hizmetlerinin bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla vatandaşlara sunulması olarak tanımlanmaktadır. Ancak bunun yerine getirilebilmesi aynı zamanda devlet iş süreçlerinin de bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu noktada devletin üç farklı hizmet ve iş sürecinden söz edilmektedir. Bunlar, devletin kendi kurumları arasındaki iş ve hizmet süreçleri, devlet ve vatandaş arasındaki iş ve hizmet süreçleri ve devlet ve iş dünyası arasındaki iş ve hizmet süreçleridir.

İlk bakışta e-devlet düzenlemelerinin var olan iş ve hizmet süreçlerini elektronik ortama aktarmaktan ibaret olduğu düşünülse de, konu hakkında hazırlanan raporlar ve bu konuda oluşan literatür, bu süreçlerin doğrudan ve mevcut işleyiş biçimleri ile elektronik ortama aktarılmasının yararlı olmayacağını vurgulamaktadır. Hatta bu biçimde bir aktarım yararlı olmaktan çok, var olan yapının daha karmaşık ve verimsiz hale gelmesine neden olmaktadır. Bu nedenle e-devlet kamu hizmetlerinin sunulmasında bir yeniden yapılanmayı, tüm hizmet ve iş süreçlerinin değişip yeniden tanımlanmasını öngörmektedir.

Bu yeniden yapılanmanın temel kavramları ise, yönetim ve e-demokrasidir. Kısaca halkın yönetime katılımı olarak tanımlanan ve uygulamada pek çok sorunu olan demokrasi kavramı ile ilişkili olan e-demokrasi kamu kurum ve kuruluşları, seçilmişler (parlamento, hükümet ve muhalefet) ve seçmenler (vatandaşlar) arasındaki tüm elektronik biçimlerde etkileşim şekillerini kapsayan süreç ve yapılardan oluşmaktadır. İnternet, bu noktada en önemli altyapıyı oluşturmaktadır. İnternet aracılığı ile siyasi süreç ve kamu hizmetleri hakkındaki bilgilere vatandaşların erişiminin sağlanması ve bilgilere kolayca erişimin sağlanmasının sonucu olarak bireylerin siyasi süreçlere etkin katılımı varsayılmaktadır. E-demokrasi kavramı demokrasinin işlememesinin temelinde iletişim sorununun yer aldığı varsayımına dayanmaktadır. İletişim sorunu derken aslında iki boyuta vurgu yapılmaktadır. Hem devletin farklı birimleri arasındaki iletişimde bir sorun olduğu, hem de devlet ile vatandaşlar arasındaki iletişimde bir sorun olduğu varsayılmaktadır. Vatandaşların siyasi süreçlere katılımının sınırlılığı, oy kullanma oranlarının giderek düşmesi gibi olgular bilgi eksikliği ve bu bilgiye ulaşma mekanizmalarının yokluğu ile ilişkilendirilmektedir. Diğer taraftan devletin farklı birimleri arasındaki iletişim sorunu ise bürokratikleşme ve merkezileşmede somutlaşmaktadır. İnternet ise, yarattığı yatay iletişim ortamı ve etkileşimi olanaklı kılması sayesinde, bilgiye erişimi kolaylaştıracak, devleti demokratikleştirecek, yerinden yönetimi olanaklı kılacak, daha saydam ve açık hale getirecek, bürokrasiyi zayıflatacaktır (DPT, 2007: 52-67).

Yönetişim ise herhangi bir kurum veya sistem içerisinde yer alan tüm birey ve unsurların karar mekanizmalarına katılmalarını ifade etmektedir.

Yönetişim doğrudan gelişen iletişim teknolojilerine atıfta bulunmamaktadır. Ancak bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesinin bireylerin bilgi edinme ve iletişim yeteneklerini de zenginleştirerek yönetimsel süreçlere katılım açısından yepyeni imkânlar sunan bir süreci hızlandırdığı, böylece yönetişimi eskisinden daha etkin ve uygulanabilir hale getirdiği ileri sürülmektedir.

E-demokrasi ve yönetim kavramları, devletin e-devlet olarak yeniden yapılanması sürecinde katılımcılığın artışı, bireylerin bilgi edinebilme olanaklarının artışı, böylece karar alma süreçlerinde söz sahibi olması ve gerektiğinde hesap sorabilme özgürlüğünü ifade etmektedir.

Bu kavramlar aracılığı ile bakıldığında e-devlet sayesinde:

- İş süreçlerinin daha hızlı, daha verimli, saydam ve adaletli bir şekilde gerçekleşmesi sağlanacaktır.
- Devletin sunacağı bilgiler tek kaynaktan ve tüm ülkede aynı içerikte olacaktır ve isteyen herkes ulaşacaktır.
- Vatandaşın yönetime katılma oranı artacaktır.
- Kurumlar arası iş ve veri yinelenmesi önlenecek, hızlı ve doğru karar alma süreçleri oluşturulacaktır.

Tüm bunlar toplumsal ve bireysel refahın artışı anlamına gelecektir (Demirel, 2006: 87-88).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yarattığı olanakların kullanılması ve e-devlet yapılanmasının sağlanması ile olanaklı hale gelecek olan hizmet türleri ise aşağıda sıralanmıştır:

- Bilgi alma ve bilgi verme hizmetleri: Kamu bilgileri, istatistiki bilgiler, mevzuat-kanun bilgileri.
- Sorgulama ve yanıt alma: Yargı işlemleri, askerlik, kurumlara dilekçe verme, yerel yönetimlere dair işlemler, ehliyet, pasaport başvurusu vb.
- Çevrim içi hizmetler: Kamu alımları, bankacılık, okullara başvuru, vergi beyannamesi vb.

E-devletin de içinde bulunduğu bilgi ve iletişim teknolojileri temelli uygulamalar, uluslararası örgütlerin ve ülkelerin küresel ve ulusal düzeyde belirledikleri bilgi toplumu politikaları temelinde hayata geçirilmekte ve yaygınlaşmaktadır. E-Devlet'e geçişte bir dizi gereksinim olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu gereksinimler genel olarak üçe ayrılmaktadır:

- Teknik altyapının kurulması
- E-devlet mevzuatının tanımlanması
- E-kültürün yaygınlaştırılması

4.4.1.1. Teknik Altyapının Kurulması

E-devlet hizmetlerinin temel şartının enformasyon ve iletişim altyapısı olduğu konusunda herkes hemfikirdir. Altyapı dendiğinde gelişmiş ülkelerin bütünsel, geniş bantlı fiziksel ağları yanında bilgisayar donanım ve yazılımından da söz edilmektedir. Son yıllarda teknolojik alanda yaşanan gelişmeler, gelişmekte olan ülkelerin altyapılarını eskisi ile karşılaştırıldığında daha ucuza iyileştirmesini mümkün kılmıştır. Ancak teknolojik gelişmelerin sunduğu bu şans, aynı zamanda bir dizi dezavantajı da içinde barındırmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri sayısal teknolojilerdir. İletişim ağlarının, yeni teknolojileri kullanarak tamamen sayısallaştırılması pek çok işletme kolaylığı ve uygulama esnekliği sağlamasına rağmen, altyapıyı da son derece karmaşık hale getirmektedir. Bu durum, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler açısından dışardan teknoloji ve uzmanlık satın alınması gereksinimini artırmıştır. Teknoloji transferi olarak ele alınan bu süreç, gelişmekte olan ülkeler açısından zorunludur. Ancak teknoloji transferi ile ilgili gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı temel sorun, teknolojiyi özümseme ve etkin bir biçimde kullanabilme noktasında yaşanmaktadır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin büyük bölümü iletişim teknolojileri alanında ulus ötesi şirketlere bağımlı durumdadır. Enformasyon toplumuna geçişin altyapısını oluşturan gelişmiş enformasyon ve iletişim ağları ile bilgisayar yazılım ve donanımları ithalinin ortaya çıkardığı bu sorunlar ancak uygun bir teknoloji ve sanayi politikası ile aşılabilir durumda olmasına rağmen, tüm dünyada uygulanan ve aynı zamanda da küresel yayıncılık ve telekomünikasyon rejiminin temelini oluşturan devletin ekonomik hayattaki etkinliğinin ve rolünün azaltılarak, küçültülmesi

politikaları gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin manevra alanlarını sınırlandırmaktadır.

Diğer yandan kurulan iletişim ağına vatandaşların erişimi de e-devlet uygulamalarının amaçları açısından önem taşımaktadır. Tüm dünyada iletişim ağını yeniden yapılandırın zelleştirme, serbestleştirme ve kuralsızlaştırma uygulamaları sonrasında, ağa erişimi düzenlemek üzere evrensel hizmet ilkesi gündeme gelmiştir. denebilirlik, erişilebilirlik ve servis kalitesi olmak üzere üç temel öncülü bulunan evrensel hizmet, iletişim ağlarında yeniden yapılandırma öncesi dönemde geçerli olan kamu hizmeti ilkesi yerine ikame edilmiştir. Serbestleştirilmiş iletişim piyasasında, ticaret kuralları içerisinde mümkün olamayan bazı ekonomik ve toplumsal hedeflere ulaşabilmek için alana düzenleyici müdahaleler de bulunulması çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Teknik altyapı açısından nc bir unsur ise e-devlet işlemlerine ulaşılabilecek portalların ve protokollerin oluşturulmasıdır. Bu portal ve protokollerin sağlayacağı kullanım kolaylığı, uyumluluğu ve güvenilirliği vatandaş-devlet etkileşimini doğrudan etkileyen bir unsur olarak önem taşımaktadır.

4.4.1.2. E-devlet mevzuatının tanımlanması

E-devlet'e geçilebilmesi için toplumsal düzeyde kapsamlı ve düzenleyici bir yaklaşımın olması gerekmektedir. Bunun anlamı toplumsal olarak ortaklaşılmış bir politika hedefinin varlığı ve uzun dönemli strateji hedeflerinin belirlenmesidir. Diğer taraftan, bu politika ve strateji hedefleri çerçevesinde e-devlet mevzuatının oluşturulması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, en başından itibaren, tam ve bütünleşik bir politika temelinde e-devlet uygulamalarını düzenleyen ayrıntılı bir düzenlemenin hazırlanması ve devlet kurumları arasındaki, devletle vatandaş arasındaki ve devletle iş çevreleri arasındaki ilişkileri düzenleyen mevzuatın yenilenmesi gerekmektedir.

E-devlet mevzuatının bilgi güvenliği, kişisel hakların korunması gibi temel unsurlar yanında, e-noter, e-imza, sayısal kimlik gibi uygulamaya dair

düzenlemeleri ve bunların yanında oluşabilecek sorun/uyuşmazlık durumları ile ilgili düzenlemeleri kapsamı beklenmektedir.

4.4.1.3. E-kültürün yaygınlaştırılması

E-devlet'e geçildikten sonra amaçların gerçekleştirilmesi ise e-kültürün yaygınlaştırılmasıyla yakından ilintilidir. E-kültür e-devlet hizmetlerinin kullanılabilmesi için temel önemdedir. E-kültürün yaygınlaştırılmasının unsurları toplumun tüm kesimlerinde bilgisayar okuryazarlığının artırılması, bunun sağlanabilmesi ve tüm kuşaklara yayılması için eğitim müfredatlarına e-kültürü artıracak derslerin eklenmesi ve erişimin düzenlenebilmesi için kamusal internet erişim noktalarının oluşturulması yanında, erişim açısından var olan eşitsizlik sorununun giderilmesini de içermektedir.

Tüm bu gereklilikleri göz önünde bulundurarak e-devletin hizmetlerin vatandaşlara ulaşmasında hız, etkinlik ve rahatlık sağlayacağı, bürokrasiyi azaltacağı, bilgiye erişimi artıracığı ve devletin yeniden yapılanması ve demokratikleşmeyi artıracığı düşünülse de, bir dizi sorunu içerdiği göz ardı edilemez. İnternet erişiminde sayısal eşitsizlik olarak somutlaşan toplumsal eşitsizlikler, sistemin siber saldırılar karşısındaki kırılganlığı, gözetim olanaklarını maksimum düzeyde artırıyor oluşu ve e-devlet için teknik yeterlilikleri sağlamanın yüksek maliyetleri bu sorun alanlarını oluşturmaktadır. Bununla birlikte mevzuat (hukuki alt yapı), koordinasyon eksikliği, bütçe, internet erişimi, telekomünikasyon altyapısı, BİT (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) yetenekleri, bilgi güvenliği gibi bir dizi konu başlığı e-devletin yaygınlık kazanmasında temel engelleri oluşturmaktadır. Örneğin bu türden engellerin sonucu olarak Türkiye e-devlete yönelik karşılaştırmalarda genellikle orta sıralarda yer almaktadır. Birleşmiş Milletler'in (BM) 2010 verilerine göre Türkiye 184 ülke arasında 69. Sıradadır (<http://www2.unpan.org/egovkb/datacenter/CountryView.aspx>).

Bu sorun alanlarından yola çıkarak e-devlete ilişkin aşağıdaki eleştiriler gündeme gelmektedir:

- E-devlet kavramı gelişmekte olan ülkelere ihraç edilirken sosyo-ekonomik boyut geri plana atılmaktadır.

- E-devlet neo-liberalizmin bütün “devleti küçültme” söylemlerine rağmen, devletin enformasyon ve iletişim teknolojilerini yaygınlaştıracak altyapıyı kurması ve bu teknolojilere dair hizmetlerin müşterisi olması ilkesine dayanmaktadır.
- İthal e-devlet projeleri, gelişmekte olan ülkelerin kaynakların paylaşımı noktasında yaşadığı eşitsizlikleri göz ardı ettiğinden çarpık bir işleyiş göstermektedir.
- Hem ekonomik, hem de sayısal eşitsizlikler ortadan kaldırılmaksızın bu projeler gelişmekte olan ülke devletlerinin kendisinin müşteri yapılması ve bu yolla uluslararası sermaye için yeni kâr alanları yaratılması ötesinde bir anlam taşımayacaktır.

Bu eleştiriler dışında kişisel verilerin güvenliği, mahremiyet ve toplumsal denetim konularında da e-devlet uygulamaları ciddi tedirginliklere neden olmaktadır. Devletler her dönemde kamu düzeni, kamu güvenliği, kamu sağlığı gibi pek çok nedenle vatandaşları hakkında bilgiyi toplamışlardır. Ancak bu bilgilerin e-devlet uygulamaları çerçevesinde sayısal ortama aktarılması verilerin bir araya getirilmesi, bu veriler arasında bağlantı kurulması, verilerin analizine ilişkin etkin yöntemlerin kullanılmaya başlanması, ilişkin teknolojik açıklarla birlikte düşünüldüğünde bilgi güvenliğini sorunlu hale getirmektedir. Bu kişisel veriler doğrudan suç amacıyla kullanılabileceği gibi reklam ya da pazarlama gibi ticari amaçlarla da kullanılabilir durumdadır. Suç amacıyla ya da ticari amaçlarla bu verilere ulaşılması ve bunların kullanımı her koşulda kişisel hakların ihlali anlamına gelecektir.

Diğer taraftan e-devlet uygulamaları, hizmet alacak bireylerden kimlik bilgileri başta olmak üzere kişisel bilgilerini vermelerini şart olarak dayatan yazılımlar aracılığı ile işlemektedir. Temel insan hakları kapsamında anılan mahremiyetin pek çok boyutu olsa da, devlet-birey ilişkileri boyutunda bireyin bazı davranışlarının devlet veya diğer kişilerin ilgisine kapalı kalmasını tercih etme hakkı bulunmaktadır. Devlete karşı mahremiyet hakkı, devletin gücü nedeniyle önemlidir. Birey kendisini ve kişisel bilgilerini devlete karşı koruyabilme açısından güçsüzdür. Bu nedenle kişinin mahremiyet hakkının devlet modern demokrasilerde devlet tarafından korunması gerekmektedir.

Oysa bir yandan e-devlet uygulamaları aracılığı ile toplanan kişisel veriler ve bu verilerin birleştirilmesi ve analizinin teknoloji aracılığı ile kolaylaşması, diğer yandan ulusal güvenlik ve savunma gibi son yıllarda artan istisna hallerinin varlığı, vatandaşın devlete karşı mahremiyet hakkını ortadan kaldırmaktadır.

Her iki sorun alanı birlikte değerlendirildiğinde internet ve bağlı teknolojiler üzerinde toplanan verilerin büyüklüğü ve işlenmesinin kolaylığı, toplumsal denetim olanaklarını son derece artırmakta ve kara ütopyalarda yer alan gözetim toplumunu olanaklı hale getirmektedir.

4.4.2. E-demokrasi

E-demokrasi en basit tanımıyla demokrasinin bilgi teknolojileri ile bütünleşmiş biçimde kullanılarak demokrasinin daha şeffaf bir şekilde uygulanmasıdır. Buradan yola çıkarak her vatandaşın devlet yönetimine katkı sağlaması ve yönetimde daha etkin olması amaçlanmaktadır. Devletin sağlamış olduğu e-devlet uygulamaları, elektronik oylama, e-imza gibi kolaylıklarla birlikte demokrasinin insanların her bir hücresine nüfuz etmesi demokrasinin gereklerini yerine getirecektir. E-demokrasi ile birlikte insanlar araya aracı kurumları sokmadan demokrasiyi daha fazla içselleştirecektir.

E-demokrasi kavramı, hükümetlerin ve politikacıların şeffaf ve hesap verebilir olmalarına ilişkin kamusal tartışmaların arttığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda e-demokrasinin sağlanması, yeni bilgi teknolojilerinin kamusal alanda uygulanması ve mevzuata göre politika belirlenmesi için gerekli olan temel araçlardan birisidir (Perez vd., 2007: 382). E-demokrasi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokratik karar alma süreçlerinin desteklenmesine ve devlet, iş dünyası ve vatandaş arasında daha etkin ve daha şeffaf ilişkilerin oluşturulmasına odaklanmaktadır. Bu kapsamda e-demokrasi, vatandaşların demokratik sürece katılımlarını sağladığı için oldukça önemli ve büyük bir alandır (Löfstedt, 2005: 45).

E-demokrasi, vatandaşların, politikacıları hareketlerinden ötürü hesap verebilir kılmasını güçlendiren ve siyasi temsilciler ile vatandaşlar arasındaki iletişimini kolaylaştırarak temsilcilerin sorumluluklarını artıran bilgi ve iletişim

teknolojilerinin kullanılmasıdır. Bu bağlamda e-demokrasinin üç temel amacı bulunmaktadır. Bu amaçlardan ilki; politik süreçlerin şeffaflığının artırılması ve bilgi açıklığının sağlanmasıdır. İkinci amaç; vatandaşlık eğitiminin güçlendirilmesi ve tartışılmasına yönelik yeni alanlar açarak düşünce yapısının geliştirilmesidir. E-demokrasinin son amacı ise; vatandaşların demokratik sürece doğrudan katılımının artırılmasıdır (Moreira vd., 2009: 25).

Halkın katılımı ve şeffaflık e-demokrasi ile yakından ilgilidir. Bu bağlamda gerçekte e-demokrasi girişimleri, sadece e-oynamayı değil; aynı zamanda, seçilmişlerle vatandaşlar arasında bir iletişim akışını da içermektedir (Yıldırım, 2010: 33). E-oylama, demokrasinin artırılması ya da yeniden canlandırılması anlamına gelmemektedir ve bir araç olarak tanımlanmaktadır (Löfstedt, 2005: 45).

Bu doğrultuda, e-demokrasinin en temel hedefi olarak nitelendirilen e-oylama; vatandaşların bölgesel, yerel, ulusal ve uluslararası ölçeklerde ve farklı konularda, internete bağlı olan kamu sitelerine evlerinden ya da bu amaç için geliştirilmiş olan kiosk tarzı terminallerden bağlanarak oy kullanılmasıdır. Bu uygulamadaki amaç, vatandaşların karar alma mekanizmaları üzerindeki etkinliklerinin artırılması ve siyasal hayata doğrudan katılmalarının sağlanmasıdır. Aynı zamanda e-oylama, klasik oylama sistemine göre oylama işlemlerinin maliyetini düşürmekte ve seçmen davranışlarına yönelik araştırmaların daha etkili ve daha kolay şekilde değerlendirilebilmesini ve analiz yapılabilmesini sağlamaktadır (Ersöz, 2005: 124).

Elektronik oylar aracılığı ile halkın belirli konularda görüşü alınmakta, sanal çıkar grupları ve sanal lobiler oluşturularak projeler geliştirilmekte ve bunlar da sosyal gelişim ve kalkınmaya katkı sağlayacak hale getirilmektedir. Dolayısıyla, internet tabanlı devlet sayesinde bireyler, bilgisayar aracılığı ile yönetime katılım olgusunun aktif bir ögesi durumuna gelmektedir (Demirel, 2006: 93).

E-demokrasi en basit haliyle; kamusal karar verme sürecine vatandaş katılımının sağlanabilmesi için elektronik bağlantıların kullanılması olarak tanımlanmaktadır. E-demokrasi, kamu hizmetinin bir bütün olarak toplum yerine bireyin kendine özgü ihtiyaçlarına göre yeniden biçimlendirildiği, devlet

ve vatandaşlar arasındaki bir etkileşim çerçevesi olmaktadır. Ayrıca e-demokrasi, sadece internet aracılığıyla artan bilgi erişimine odaklanmamakta, aynı zamanda politikaların belirlenmesi sürecinde daha önceden eşit görülmemiş düzeylerde vatandaşların yer alması ve devlet-vatandaş işbirliği üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte e-demokrasi, vatandaşların devletin politika yapımına katılmasını sağlaması suretiyle, bilgi, oylama ya da tartışma gibi devlet ve vatandaşlar arasındaki bütün elektronik iletişim formlarını kuşatan süreç ve yapıları belirtmektedir (Yıldırım, 2010: 30–33).

E-demokrasi aynı zamanda; yerel, ulusal ya da uluslararası düzeyde siyasal sürece katılan siyasi partiler, vatandaşlar, seçilmiş makamlar gibi demokratik aktörlerce, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasıdır. Bu bağlamda e-demokrasinin olmazsa olmaz iki önemli koşulu bulunmaktadır. Bu koşullardan ilki; ülkede yaygın bir internet erişiminin sağlanmış olmasıdır. İkinci koşul ise; gerek vatandaşların gerekse seçilmişlerin demokratik katılıma önem veren bir kültüre sahip olmasıdır. Katılım kültürü ise bilişim kültürünü de gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle, vatandaşların bilişim teknolojilerini kullanma ve bundan yararlanma kültürünün oluşması gerekmektedir (Şahin vd., 2004: 257-258).

E-demokrasi, yönetilenler ile yönetenler arasında doğrudan iletişimin oluşması ve akışında önemli bir potansiyele sahip olması nedeniyle demokrasinin güvencesi olarak nitelendirilmekte; elektronik oy kullanma ve elektronik katılım yoluyla demokratik süreci genişletmede önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Kısaca e-demokrasi; siyasal katılımın önündeki engelleri kaldıracak, bilginin vatandaşlara eşit olarak yayılmasını, erişim kolaylığını, ulusal ve uluslararası yeni kamusal alanların ortaya çıkmasını, ifade özgürlüğünü ve öz yönetimi sağlayarak katılımcı ve böylece doğrudan demokrasiyi gerçekleştirecek önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda e-demokrasi, temsili sistemin iki önemli çıkmazına kesin çözüm olarak düşünülmektedir. Bu çıkmazlardan ilki; temsili sistemin özel çıkarlar tarafından tahakküm edilmesi, ikincisi ise; söz konusu çıkarların istikrarsızlık yaratan kavga ve çekişmelere yol açmasıdır. Bu durumda ancak, doğrudan demokrasi işletilebildiği zaman, yorucu ve zaman alıcı siyasi çekişmeler

ortadan kalkabilecek ve daha etkili kanunlar yapılabilecektir (Gökçe ve Örselli, 2008: 63–68).

E-Demokrasiye geçiş için çeşitli modeller üretilmiştir. Bunlardan en önemli üç tanesi şunlardır: Aström'e (2001) göre e-demokrasi yaklaşımları, Caldwell'un (2004) E-demokrasi modeli ve Nair'in (2007) dijital demokrasi modeli. Nair (2007), gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde, e-demokrasinin dört aşamadan oluştuğunu ileri süren dijital demokrasi modelini geliştirmiştir. Modele göre e-demokrasi; bilginin açıklandığı en düşük seviyeden, politik kararların online olarak alındığı en yüksek seviyeye doğru gelişmektedir. Bu bağlamda aşamalar, vatandaşın internet vasıtasıyla demokratik sürece katılımına göre sıralanmaktadır. Bu doğrultuda, Nair'in (2007) modeline göre e-demokrasi aşamaları şu şekilde sıralanmaktadır (Nair, 2007: 151):

- Birinci aşama – Bilginin açıklanması: Kamu birimleri politik konularla ilgili gerekli bilgiyi internet üzerinden açıklarlar. Böylelikle, vatandaşlar bu bilgileri okuyarak düşünebilirler.
- İkinci aşama – Konsültasyon: Bu aşamada kamu birimleri, kamusal web siteleri vasıtasıyla vatandaşların düşüncelerine ulaşabilirler.
- Üçüncü aşama – Online Müzakere: Bu aşama ile birlikte, kamu birimleri ile vatandaşlar internet üzerinden politik konularda tartışabilirler.
- Dördüncü aşama – Online Karar Alınması: Vatandaşlar bu aşamada, internet üzerinden karar alma süreçlerine tam anlamıyla demokratik bir şekilde katılmış olurlar.

E-demokrasinin birçok olumlu özelliği olduğu kadar, bazı noktalarda da eleştirilebilmektedir. Bu eleştiriler şu şekilde özetlenebilmektedir (Ersöz, 2005: 124-126; Gökçe ve Örselli, 2008: 69-73):

- E-demokrasinin aracı olan elektronik oylama yönteminin uygulanması bazı teknik ve politik sorunları da beraberinde getirmektedir. Örneğin; seçimlerin güvenliğini sağlayacak olan ve tüm dünyada geçerli olacak olan bir dijital imza uygulaması oldukça yüksek maliyetli süreçleri içermektedir.

- E-oylama uygulamasına yönelik bir diğer eleştiri ise; vatandaşların seçime katılımını artıracığı düşünülse de, vatandaşların internetten yapılan bir seçime ne kadar güvenebileceği sorusunun cevaplanabilmesinin oldukça zor olmasıdır.
- Henüz kullanımı tam olarak yaygınlaşmayan tüm ülkelerde nüfusun tümü tarafından kullanılmaması, bu teknolojinin elit kesime ait bir iletişim aracı olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Bu bağlamda, toplumun her kesimine eşit bir şekilde ulaşmayan internet, katılımcı demokrasiyi tam anlamıyla sağlayamayacaktır.
- İnternet kullanıcıları arasında, bu teknolojiden yararlanan ve tartışma gruplarına katılıp fikir alışverişinde bulunan ve düşüncelerini açıklayan gerçek anlamda bilgisayar okuryazarı olanların oranlarının, interneti diğer amaçlarla kullananların oranına göre daha düşük olduğu düşünüldüğünde, gerçek anlamda bir adaletsizlikten bahsedilebilmektedir.
- Teknik bazı araçlar sayesinde internette dolaşanların bilgisayarlarına gönderilen ve internet kullanıcıları hakkında bazı bilgilerin ele geçirilmesini sağlayan tanımlama bilgileri güven sorunu yaratmaktadır. Bu durumda, internet kullanıcılarının ziyaret ettikleri sitelerden politik görüşleri belirlenebilmektedir. Böylelikle internet, vatandaşlar için daha şeffaf bir hükümetin oluşturulması yerine bir ispiyon aracı olarak, denetim altında yaşayan bir toplumun oluşmasına katkıda bulunabilmektedir.
- Bilgiye erişebilenler ile erişemeyenler arasında ulusal ve uluslararası ölçekte giderek derinleşen uçurum olarak tanımlanan dijital bölünme, bilişim ve iletişim teknolojilerinin demokratik imkanlarını ciddi ölçüde sınırlandırmaktadır.
- Vatandaşların çoğu, temsilcilerine çok az ilgi göstermektedirler ve siyasi olarak az sayıda aktif kişi, kendi sayılarıyla orantılı olmayan bir şekilde karar alma sürecine etki etme çabası içindedir. Bu kapsamda karar alma sürecine ilişkin ilgi eksikliğinin, bütün ülkelerde oy kullanma oranının düşmesine, özel görevlere olan ilginin azalmasına ve buna karşılık ilginin karar alma gücü üzerine yoğunlaşmasına yol açtığı görülmektedir.

Esas itibariyle e-devlet; demokrasi, katılımcı yönetim, halkın daha iyi yönetilmeye ve daha etkin hizmet almaya ilişkin taleplerinin karşılanması gibi kavramların ilk olarak ortaya çıktığı M.Ö.3. Yüzyıl Atina şehir devletinden beri, bütün gelişmiş ülkelerin hayal ettikleri yönetim tarzına bugüne kadar bulunan en etkin çözüm yolu olarak görülmektedir. Dolayısıyla da incelenmeyi, geliştirilmeyi ve hayata geçirilmeyi hak etmektedir (İnce, 2001: 3).

E-devlet ile e-demokrasi benzer kavramlar gibi görülmesine rağmen, e-demokrasi gerçekte tamamen farklıdır. E-devlet; hem merkezi hem de yerel yönetimden etkilenebildiği gibi, internet ve web'in toplumun yönetimini kolaylaştırması durumunu belirtirken, e-demokrasi siyasal süreçlerin kolaylaştırılması kapsamında düşünülmektedir. E-devlet, ilgili kamusal bilgi ve kamu hizmetlerini yurttaşlara sağlamak için internet ve uygun teknolojilerin kullanılmasıdır. E-demokrasi ise, özel kamu politikası konularıyla ilgili kamusal söyleme dâhil olma fırsatını vatandaşlara sunmaktadır. Bazı durumlarda e-demokrasi; ya bir oylama yerinde ya da evinde, bir referandumda ya da genel bir seçimde, oylarını elektronik ortamda vermeleri için vatandaşlara fırsat sağlanması anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda e-demokrasi, demokrasiyi daha fazla güçlendirme hedefiyle e-devlete ilişkin daha uzun vadeli bir bakış açısı taşımaktadır (Yıldırım, 2010: 29–31).

Bir yönetim modeli olarak e-devletin temel hedefi; e-demokrasi olarak konumlanmaktadır. E-devletin e-demokrasi hedefinin tam anlamıyla gerçekleşmesi, öncelikle bilişim ve iletişim teknolojilerinin demokratik bir toplum için zorunlu teslimiyet ölçütlerini karşılayacak bir şekilde, bütün topluma eşit ve adaletli bir biçimde yayılmasına bağlıdır. Dijital bölünme ya da dijital uçurum olarak adlandırılan, bilişim ve iletişim teknolojilerine erişimde adil olmayan bir dağılım, e-demokrasi idealinin hayata geçirilmesinin olduğu kadar, e-devlet mekanizmalarının tam anlamıyla işlev göstermesinin de önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu soruna etkili çözümler geliştirilemezse, hem e-devlet ile amaçlanan kamu yönetiminin hem de e-demokrasi idealinin adaletsiz bir durum yaratacağı ve demokrasi krizini derinleştireceği açıktır (Uçkan, 2003: 4).

4.4.2.1. Dünya'dan E-devlet ve E-demokrasi Uygulama Örnekleri

ABD, 1990'ların başında internetin devlet ve toplum arasındaki ilişkilerde büyük bir değişime yol açacağını kavrayan ilk ülkedir. ABD'de 1994 yılında hükümet ve siyasi partilerden bağımsız olarak bir grup vatandaş tarafından oluşturulan "Minnesota E-demokrasi Deneyimi", başlangıçta bilgi ve iletişim ağlarından yararlanarak Minnesota'da katılımcı demokrasiyi iyileştirmeyi ve özellikle vatandaşların seçimlere bilinçli katılımını arttırmayı amaçlayan bir sivil toplum faaliyeti olarak oluşmuş, sonrasında hareket eyalet çevresindeki faaliyetlerini çeşitlendirmekle kalmamış, federal politikalar konularına da el atmış bulunmaktadır (Jaeger, 2003: 389-394). ABD'nin New York, South Bristol şehrinde meclis üyeleri, yeni bir itfaiye evi yapımını isteyip istemediklerini vatandaşlara sorarak araştırmışlardır. %30'un üzerindeki bir cevap oranı mükemmel olarak kabul edilmiştir (Şahin vd., 2004: 257-258). Ayrıca Yeni Zelanda, İngiltere ve Amerika dâhilinde 17 topluluk ve 50 yerel konu başlığına sahip olan e-democracy.org, çevrimiçi katılım konusunda önemli bir yere sahiptir (E-Democracy Forum).

Kanada'da 2012 yılında başlatılan e-dilekçe uygulaması ile dilekçe için 5000 imza toplandığı takdirde, dilekçe konusunun parlamentoda tartışılmasının garanti altına alınması amaçlanmıştır. Ayrıca Kanada'da elektronik oylama çalışmaları yerel ve ulusal düzeyde sürmektedir (Baron, 2012).

İngiltere'de Aralık 1997'de internet aracılığıyla konferans tekniği ve e-posta yolu kullanılarak oluşturulan Görüşünü Bildir (Have Your Say) kampanyası katılımcılığın en iyi örneklerinden birisini oluşturmuştur. Ayrıca 1998'de Özgür Bilgilenme Yasasının (Freedom of Information Act) ön hazırlığı için yapılan beyaz kitap çalışmasında geri bildirim yoluyla www.democracy.org kanalıyla önemli ölçüde katkıda bulunulmuştur (Şahin vd. 2004: 257-258).

Japonya'nın Kyushu adasında bulunan Takeo şehri valisi Keisuke Hiwatashi, valilik sitesini tamamen Facebook'a taşıyarak radikal bir karar almıştır (Özen, 2016: 3). Avustralya'da ise günümüzde artık mahkeme salonlarından, adliye saraylarından vazgeçilmekte, taraflar mahkeme binasına

gelmeden haklarında karar verilebilmektedir. Telefon ya da video konferans biçiminde tahkikat yürütülmektedir (Metin E, Tanoğlu İ., 2005: 2-3).

Estonya'da rahvaalgatus.ee sitesi aracılığıyla uygulanan e-dilekçe uygulaması ile dilekçe için en az 1000 dijital imza toplamak şartıyla vatandaşların Estonya Parlamentosu'na öneride bulunmalarına imkan tanınmıştır. Estonya'da ayrıca dünyanın her yerinden Estonya vatandaşlarının oy kullanmalarına imkân tanıyan bir internet oylaması sistemi de uygulanmaktadır (www.ega.ee/domains/e-democracy/).

Nova Scotia-Kanada, Oregon, Texas - ABD, v.b. pek çok yerde internet gibi teknolojik araçlarla çeşitli boyutlarda yapılan oylamalar, eğilim belirleme deneyleri bu konuda ümit veren uygulamalardır. Avustralya, İtalya, Danimarka ve Yeni Zelanda'da bazı örnekleri görülmekte ancak bu konuda en iyi örnek İsviçre'dir. İsviçre'de bir bölgedeki kayıtlı seçmenlerin % 1'nin imzasıyla bir politika ve yasama işlemine itiraz edilebilir. Ayrıca kayıtlı seçmenler, yeni bir yasanın gerekliliğine ihtiyaç hissedersen, kayıtlı seçmenlerin % 2'sinin imzalarıyla, yeni bir yasa çıkarılmasını önerebilirler. Bu olgular hükümetleri daha demokratik işleyişe zorlar niteliktedir.

Yasal olarak bağlayıcılığı olan ilk online oylama kısa bir süre önce İsviçre'nin bir kantonunda gerçekleşmiştir. Seçmenler Cenevre devlet web sitesinde hazırlanan özel bir sayfa sayesinde evlerindeki bilgisayarları kullanarak online oy vermişlerdir. Yasal olarak ilk kez hukuki bağlayıcılığı olan bu seçim, küçük çaplı da olsa doğrudan demokrasi ve internet teknolojilerinin ilk resmi buluşması niteliğini taşımaktadır. İsviçre'nin en zengin bölgelerinden Cenevre yakınlarında bulunan bir köy, toplanan vergilerin hangi amaçla kullanılacağı konusunda köy halkının fikrini internet üzerinden oylamıştır. 323 kişinin internet üzerinden oy verdiği referandumda, 370 kişi kararını postayla ulaştırırken, sandık başına sadece 48 kişi gitmiştir. Ödenen vergilerle oluşturulan bir fondaki paranın mülkiyeti belediyeye ait bir restoranın yenilenmesi için kullanılıp kullanılmaması yönündeki oylamada, köy halkının yüzde 61.3'ü lehte karar verdi.

4.4.2.1.1. Change.org

Change.org Dünya'nın her yerinden insanların herhangi bir konuda değişiklik taleplerine veya sosyal sorumluluk projelerine dair çevrimiçi imza kampanyaları düzenlemelerine ve mevcut kampanyaları imzalamalarına olanak tanıyan bir web portalıdır. Kampanyalar portal üzerinde hazırlanır, web'de ve sosyal medyada paylaşılır, destekçiler ad, soyad ve e-posta gibi bilgilerini bırakarak kampanyayı "imzalar". Önceden belirlenen imza yeter sayısına ulaşıldığında da kampanya sahibi, kampanyayı ilgili kurumlara iletir.

Diğer yandan, change.org tamamen sivil bir inisiyatiftir. Hiçbir ülke veya uluslararası organizasyon tarafından tanınmamaktadır. Dolayısıyla buradaki kampanyaların hukuki bir dayanağı ve resmi olarak bağlayıcılığı yoktur. Ayrıca, kullanılan imza mekanizması da kriptografik nitelikte kişiselleştirilmiş dijital imzalar içermediğinden, atılan imzaların gerçek kişiler tarafından veya kişilerin kendileri tarafından atılıp atılmadığının tespiti mümkün değildir. Çevrimiçi imzalara ve oylamalara dayanan bir e-demokrasi modeli için bundan çok daha gelişmiş bir sistemin tasarlanması gerekliliği açıktır.

4.4.2.1.2. Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya

İnsanlık tarihinin her döneminde yaşananlara, hayatın gidişine, yönetime ve yöneticilere itiraz eden, muhalif insanlar daima olmuştur. Ancak sosyal bilimler literatüründen adı geçen "toplumsal hareketler" kavramı daha çok modern dönemle alakalıdır. Modern dönemin koşulları, bu dönemin toplumsal hareketlerinin yapısını da değiştirmiştir. Bu anlamda toplumsal hareketler kendilerini çevreleyen toplumdaki derin ve köklü değişimlerin sonucu olarak modern yaşamın artırdığı rasyonelleşmeye tepki olarak ortaya çıkmıştır (Foweraker 1995: 9).

Batı Avrupa'da meydana gelen siyasi, iktisadi, kültürel ve sosyal değişimler sonucunda özellikle 19. Yüzyılda ortaya çıkan ve toplumsal hareketler dönemin 'iktidar' güçleri tarafından "korku verici patlamalar olarak algılanmışlardır (Foucault 2005). Oysa bu hareketlere üstün körü bir bakış bile bunların bugün bizim için veri olan bir takım haklar için sokaklara dökülmüş

insanlar olduklarını ortaya koyar. Sıradan insanlar, aşağıdakiler, ezilenler genel oy hakkı için, kadınların siyasal hakları için, insani çalışma saatleri için, çocukların çalışmaması için çok büyük acılar çekerek mücadele etmek zorunda kalmışlardır” (Çetinkaya 2008: 12).

19. yüzyılda başlayan ve gelişerek devam eden toplumsal hareketler, modernitenin açmazları ve meşruiyet problemleri karşısında etkinliğini artırarak devam ettirmiştir. Bu anlamda 20. yüzyılda yine Avrupa’da olmak üzere, diğer modernleşme serüvenini yaşamakta olan toplumlarda daha çok sınıf merkezli toplumsal hareketlerin varlığına yerini bırakmıştır. Literatürde 1960’lardaki toplumsal hareketler, siyasal iktidarı hedefleyen, ekonomik çıkar yörengeli sınıfsal yapısı olan hareketlerdir (işçi hareketi gibi). Bu hareketler, “eski toplumsal hareketler” olarak adlandırılmışlardır. “Yeni toplumsal hareketler” kavramı ise, 1970’lerden itibaren ortaya çıkmış olan ekoloji hareketini, feminist hareketi, barış hareketini nükleer karşıtı hareketleri, azınlık hareketlerini ve yerel özerklik hareketlerini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Önder 2003: 34-35).

Günümüzde yaygın olan anlayış “yeni” toplumsal hareketlerin, “eski” olanlarının yerini almakta olduğudur. Bu anlayışa göre eski toplumsal hareketlerin temel özelliklerinin altı boşalmıştır. Daha çok dar iktisadi hedeflerin peşinde koşan, devrimi ve iktidarın fethini amaçlayan toplumsal hareketler ortadan kalkmaktadır (Çetinkaya 2008: 16).

Touraine’e (2004) göre günümüzde devlet iktidarı toplumsal hareketler için bir önem taşımamakta, onlar daha çok sivil topluma yönelmektedirler. Yine eski sınıf ilişkilerinin pozisyonları temelden değişmiştir. Eski olarak adlandırılan toplumsal hareketlerin hedefledikleri iktidar talebi, yeni toplumsal hareketlerde daha çok mikro alanda kimlikler üzerinden yürütülen bir tarza evrilmiştir. Söz konusu temel ontolojik fark, toplumsal hareketlerin eski veya yeniliği arasında en belirgin ayırım olarak anlamlandırılmaktadır. Habermas’ın, yeni çatışmaların bölüşüm sorunlarından değil, yaşam biçimlerinin grameri sorunlarından doğduğunu ifade etmesi, yeni toplumsal hareketlerin ilgi alanları ile örtüşmektedir. Yenilenen toplumsal hareketler ‘iktisadi ve sosyal, iç işlere ve askeri güvenlik’ sorunlarından farklı olarak, “yaşam kalitesi, eşit haklar,

bireysel kendini gerçekleştirme, katılım ve insan hakları” konularına odaklanmaktadır (Habermas 2001: 849, akt. Karagöz 2013: 135).

Yeni toplumsal hareketler teorisyenleri için, içinde yaşadığımız çağda artık sınıf mücadeleleri sona ermiştir. Karşı karşıya olunan yeni hareketler daha zengin içerik ve taleplere sahip, dar iktisadi çıkarlardan bağımsızlaşmış ve hatta daha demokratik ve katılıma açık hareketlerdir. Bu yeni hareketlerin özgün yanları ise formel kurumsal-siyasi kanalların dışında çalışmaları, hayat tarzı, etik ve kimlik duyarlılıkları üzerine vurgu yapmalarıdır. Yeni toplumsal hareketlerin en önemli özelliklerinden birinin otonomi ve kimlik üzerinde durmaları olduğu iddia edilebilir. Yine bu hareketler iktidar mücadelesi vermekten çok, savunma nitelikli hareketlerdir. Bir diğer iddia veya atfedilmiş özellikse gündelik hayatın politizasyonudur. Dar sınıfsal-iktisadi çıkarlara dayanmamak, kısmi vaatlerde, taleplerde bulunmak ve farklı toplumsal katmanları harekete geçirebilmek yeteneği de “yeni” toplumsal hareketlerin belirgin özelliklerindedir (Çetinkaya 2008). Bu anlamda yeni sosyal hareketlerin aktivistlerinin yapısal karakteristiği; yüksek eğitilmiş ve ekonomik güvene sahip kişiler, orta sınıf üniversite öğrencileri oluşlarıdır (Offe 1999: 60).

Etkileşimli çoklu ortam siteleri ve sosyal ağların hızla popülerleşmesi interneti hayatın her alanına sokmuş ve özgün amacının ötesinde yeni kullanım amaçları kazandırmıştır. Sosyal medya, e-demokrasi fikrine de temel oluşturmuştur. Çünkü sosyal medya sayesinde her bir birey kamuya hitap etme, fikrini söyleme, içerik üretme ve hatta gündem oluşturma imkânına kavuşmuştur. Bu yönüyle internet, “bireylerin ve sahip oldukları bilgisayarların etkileşimi sayesinde, büyük miktardaki verinin sanal düzeyde ama dünya ölçeğinde yayılımını sağlamıştır” (Aydoğan, 2010: 4).

İnternet süreciyle başlayan küresel ölçekte enformasyon akışının son noktalarından biri olan sosyal medya, zaman ve mekân kavramlarını bir kere daha yapı bozumuna uğratarak bireysel ve toplumsal hayatın yeniden yorumlanmasını sağlamışlardır. Bu nedenle küresel bir ağ döngüsü içerisinde gerçekleşen bu yeni sürecin tanımlanması ve anlaşılmasına denk düşen en anlamlı toplum tanımlaması “ağ toplumu”dur. Manuel Castells’in deyişi ile,

“bireyler artık küresel ve yerel olarak örölmüş, birbiriyle bağ(ıntılı) ağ toplumu içinde yaşamaktadır” (Toprak ve d., 2009: 25).

Sosyal medyanın toplumsal hareketler bağlamında yoğun biçimde gündeme gelişi, 2011 yılının ilk aylarında başta Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da başlayan halk hareketlerinin örgütlenme ve iletişim aracı olarak sosyal medya araçlarından yararlanılmasının ardından, yaşanan halk hareketlerine “sosyal medya devrimi” vb. tanımlamaların yapılmasıyla, sosyal medyanın önemi ve etkisi tartışması artarak devam etmektedir. Dünyada “Arap Baharı, Wall Street’i İşgal et”, Türkiye’de “Gezi Parkı Olayları” gibi toplumsal hareketlerin sosyal medyayı kullanarak örgütlenen bireyler tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir.

Facebook.com, twitter.com, instagram.com gibi platformları kullanan milyarlarca insan artık klasik medyadan daha fazla bu kaynaklardan beslenir oldu zira bu platformlarda iletişim klasik medyadaki gibi tek yön ile sınırlı değildir. Klasik medya döneminde okuyucunun/izleyicinin yayınlanan haberlere nasıl tepki verdiğini öğrenmek için uzun dönemli tiraj/izlenme raporlarına bağımlı olan medya çok da sağlıklı olmayan bir takım geri bildirimlerle yetinmek zorunda kalırdı. Oysa elektronik (internet) ortamını kullanan sosyal medya sayesinde bu geri dönüşleri anlık olarak takip etmek mümkündür. Ancak bu ortam artık küreselleşmiş olan bireyselliğin vücut bulmuş hali olduğu için çok daha etkilidir. Her bireyin bu kanalla kendisine gelen etkiye anında tepki vermesi, bu tepkiyi önce tanıdıklarından oluşan dar çembere, ama sonunda bütün Dünyayı kapsayan bir ölçeye iletmesi mümkün hale gelmiştir. Tanınmış kişiler bir yana artık sade vatandaşların bile kendi siteleri, yazılı yayın yapabildikleri blogları, görüntülü yayın yapabildikleri vlogları olabiliyor ve milyonlarca kişiye ulaşabiliyorlar. Günümüzde devlet başkanlarının bile fikirlerini hatta talimatlarını bile twitter üzerinden paylaştıklarına, Dünyada olup bitenlere karşı olan tepkilerini sıradan vatandaşların yaptıkları gibi bu ortamda gösterdiklerine şahit oluyoruz.

Sosyal ağlarda yapılan paylaşımlar, sorunların çözülmesi, haksızlıkların giderilmesi ve mağdurlara yardım edilmesi taleplerinin devletin yetkili kurumlarına ve idarecilerine ulaştırılması konusunda son derece etkilidir. Bu

nedenle halkın yönetime daha çok katıldığı kapsayıcı ve çoğulcu bir demokrasi modeli içindeki yeri çok önemlidir. Ancak bireylerin kimliklerini gizleyip sanal bir karakter yaratıp bunun arkasına saklanarak yalan haberler yayabildikleri, iftira kampanyaları başatabildikleri, bilgi kirliliği yaratabildikleri, interneti amacı dışında kullanabildikleri de unutulmamalıdır. Bundan daha kötüsü, internet üzerinden dolandırıcılık başta olmak üzere cinayet işlemek için silah satın almaya, tetikçi kiralamaya kadar uzanan ve gerçek hayattan bile daha çok çeşitli suları işleyenleri takip ve tespit etmek gittikçe zorlaşmakta ve önem kazanmakta. İnternetin evlere hatta akıllı telefonlar yoluyla ceplere kadar girmesi ve vazgeçilmez olması, kötü niyetli kişilere bu kapıları ardına kadar açmıştır. Bu sebepten sanal ortamın güvenliğini sağlama konusu, henüz hükümetlerin üstesinden gelemediği ciddi problemler arasındaki yerini korumaktadır.

4.4.2.2. Türkiye’den E-devlet ve E-demokrasi Uygulama rnekleri

Türkiye, geride bıraktığımız on yılda kamu hizmetlerinin internet üzerinden verilmesi hususunda önemli yol kat etmiştir. Özellikle E-Devlet adıyla da bilinen turkiye.gov.tr portalının hizmete girmesi ve bu hizmete bağlı mobil (Android, iOS) uygulamaların geliştirilmesi ile kurumlara bizzat gitmeden pek çok işlem yapılabilmekte ve ilgili belgelere ulaşılabilmektedir (www.turkiye.gov.tr). ıplı yeni kimlik kartlarının yaygınlaştırılması ile sunulan servislerin artacağı da öngörülmektedir. Diğer yandan halkı yönetime dâhil ederek demokrasiyi kuvvetlendirmek adına seçim ve oylamaların internet üzerinden yapılması hususunda girişimler çok azdır.

Bu hususta en belirgin örnekler belediyelerin metro, vapur ve istasyonlar için düzenledikleri tasarım ve renk anketleridir. İzmır Büyükşehir Belediyesi yeni metro vagonlarının adı ve tasarımı için önceden belirlenen seçenekler üzerinden oylama yapmış, yeni vapurlarının adını ise hiç seçenek belirlemeden doğrudan halka sormuş, en çok tekrar eden seçenekler üzerinden oylama açmıştır (www.izdeniz.com.tr).

Benzer şekilde İstanbül Büyükşehir Belediyesi de yeni otobüs ve deniz otobüslerinin renk temalarını internet anketiyle belirlemiştir (www.iETT.istanbul). Bursa Büyükşehir Belediyesi de bir anketle tramvay

duraklarının tasarımı halka sormuştur (www.bursa.bel.tr). Bu çalışmalar oldukça iyi niyetli olsa da halkın çevrimiçi oylamalar ile yönetime katıldığı bir e-demokrasi modeli için çok yetersizdir. Yine de e-devlet uygulamaları açısından sevindirici gelişmeler de olduğunu gözden kaçırmamak gerek.

4.4.2.2.1. E-Devlet Sitesi (turkiye.gov.tr)

31.12.2017 Tarihi itibariyle bu sistemi 35.5 milyon kayıtlı kullanıcı, 396 adet kurum tarafından sağlanan 1015 mobil, 2799 adet hizmetten yararlanmak için kullanıyor (<https://www.turkiye.gov.tr/>).

4.4.2.2.2. Beyaz Masa (<http://alo153.ibb.gov.tr/>)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve diğer ilçe belediyelerince uygulanmakta oluna bu sistemle vatandaşların belediye ilgili talep ve şikayetleri çeşitli mecralar kullanılarak alınıp sonuç üretilmektedir.

4.4.2.2.3. Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER)

2006/3 Sayılı Başbakanlık Genelgesiyle yürürlüğe giren bir Halkla İlişkiler uygulamasıdır. Bu uygulama 2006 yılından günümüze, çağın gereksinimleri de göz önünde bulundurulmak suretiyle sürekli gelişmekte ve vatandaşlara hizmet vermektedir.

Devlet ile vatandaş arasındaki iletişim kanallarının tümü (elektronik, mektup, faks, telefon ve şahsen) açık tutularak, vatandaşların kendileri ve kamuyla ilgili, talep, şikayet, ihbar, görüş ve önerileri ile bilgi edinme haklarına ilişkin idari makamlara yapacakları müracaatlara cevapların hızlı ve etkin bir şekilde verilmesi, iş ve işlemlerin merkezden kamu nezdinde takip ve denetimi hedeflenmiştir.

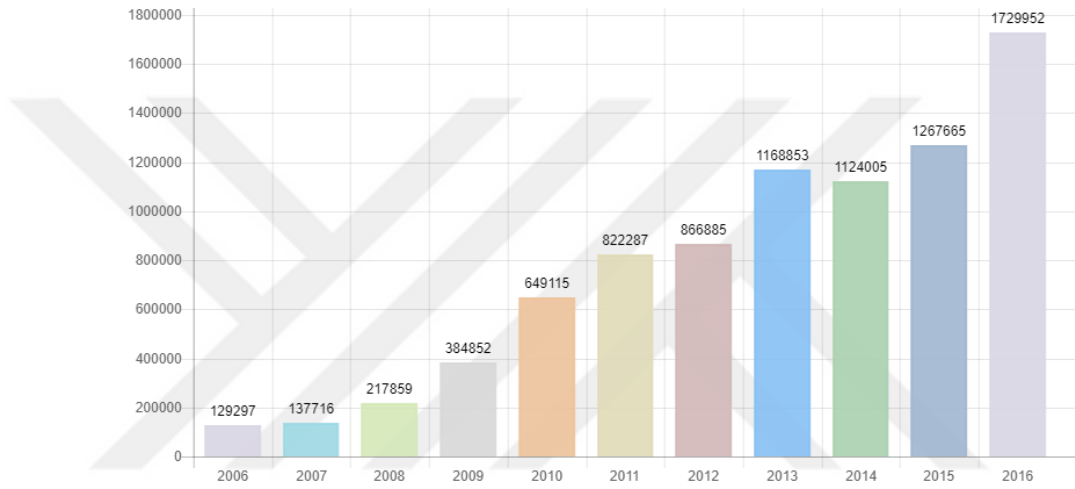
Vatandaşlara tanınan ve Anayasal haklar arasında yer alan dilekçe ve bilgi edinme hakları, Anayasanın 74 üncü maddesinde tanımlanmıştır. İlgili Anayasa hükmünün uygulanması amacıyla ilk olarak çıkarılan 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, Başkanlığın temel görevlerinin yasal dayanağını teşkil etmektedir. Daha sonra ise toplumsal denetim, kamu yönetimine vatandaş katılımının sağlanması ve kamu yönetiminde şeffaflığı tesis etme işlevi ile 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve bahse konu

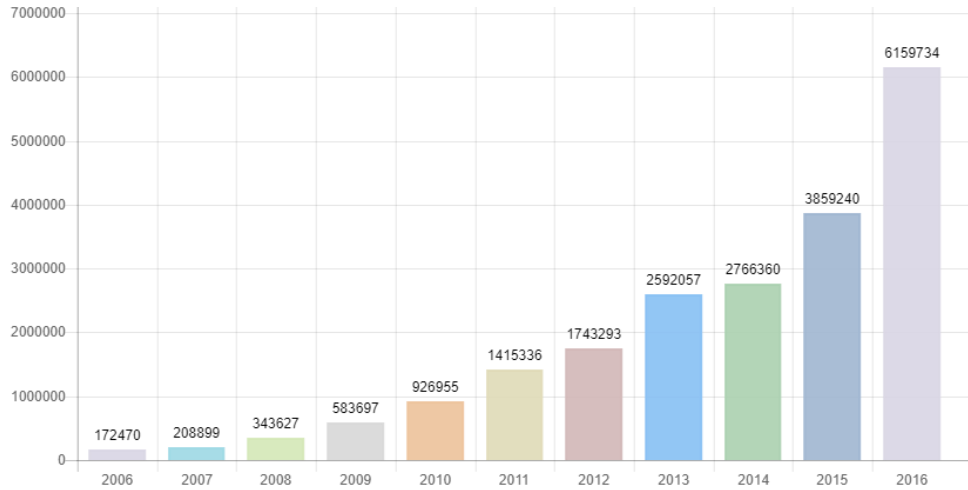
Kanunun uygulanmasına dair esas ve usulleri düzenleyen 2004/7189 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik ve 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi yürürlüğe konularak kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde vatandaş odaklı yaklaşıma etkinlik ve işlerlik kazandırılmış ve halkla ilişkiler alanında önemli adımların atılmasının önü açılmıştır (<https://www.bimer.gov.tr/bimer-hakkinda>).

4.4.2.2.4. BİMER Sayısal Veriler

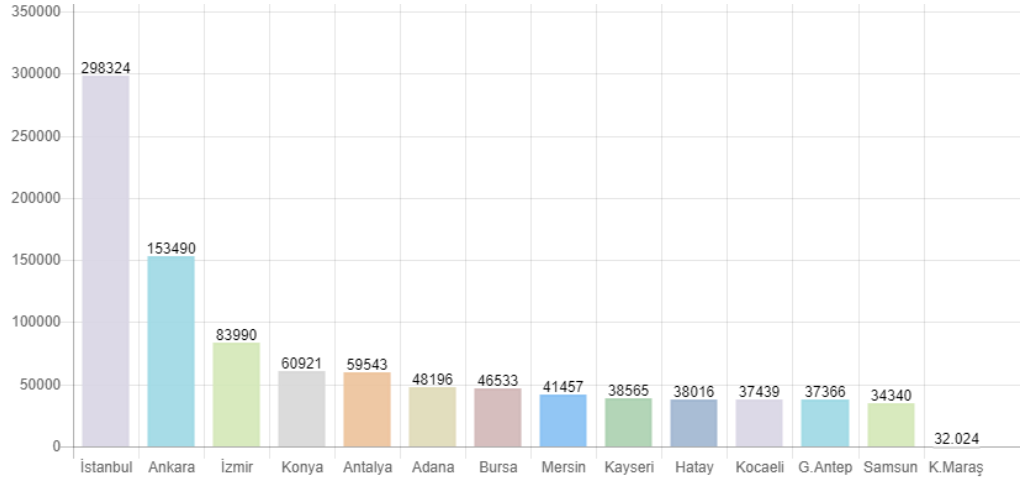
Grafik 1.1. BİMER Yıllara Göre Başvuru Sayıları

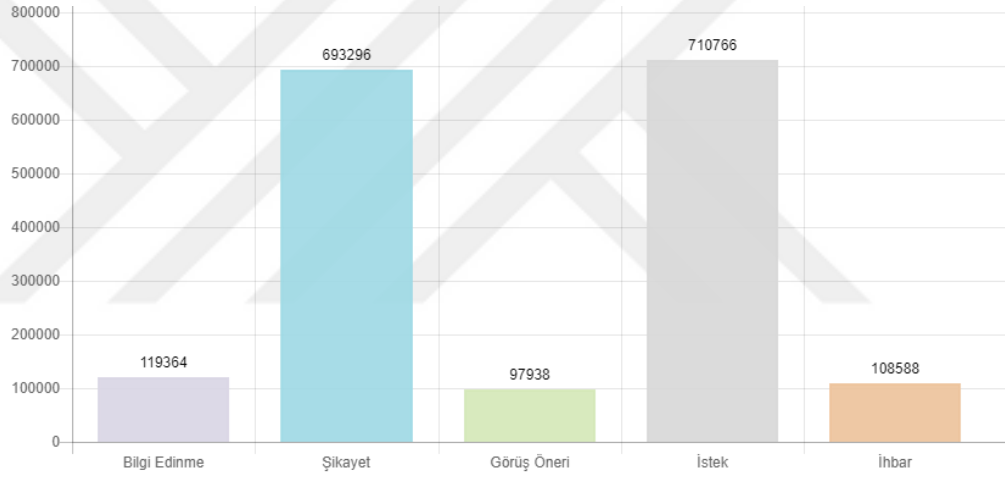
Grafik 1.2. BİMER Yıllara Göre İşlem Sayıları

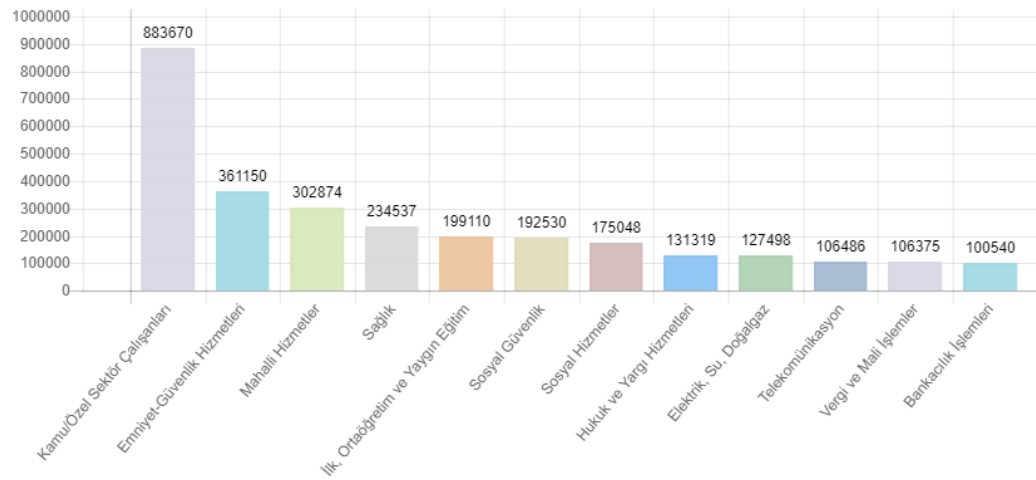
Grafik 1.3. BİMER İllere Göre Başvuru Sayıları

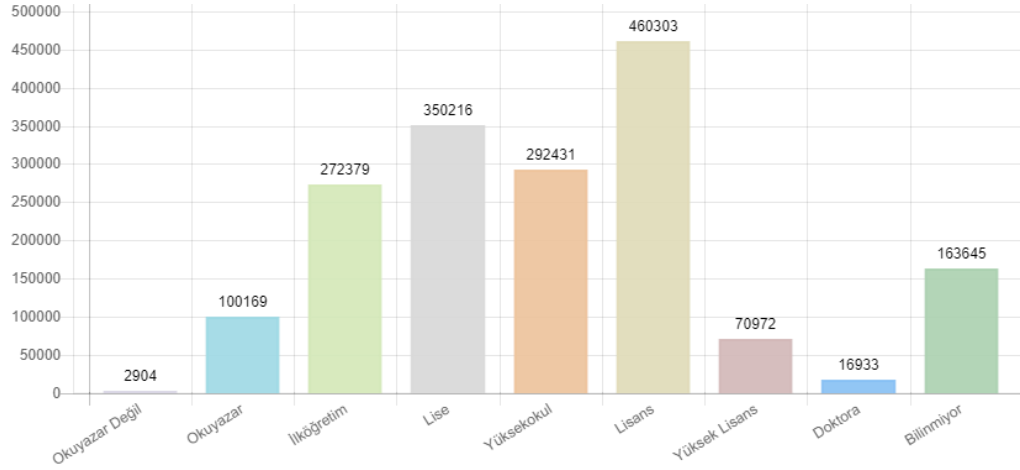
Grafik 1.4. BİMER Başvuru Türlerine Göre Dağılım

Grafik 1.5. BİMER Başvuru Konularına Göre Dağılım

Grafik 1.6. BİMER Eğitim Durumuna Göre Başvuru Dağılımı

Kaynak: <https://www.bimer.gov.tr/bimer-sayisal-verileri> 01.01.2018

4.4.2.2.5. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER)

BİMER uygulamasının başarılı sonuçlar almış, benzer bir uygulama da Cumhurbaşkanlığı bünyesinde başlatılmıştır.

<https://basvuru.tccb.gov.tr/Forms/pgDefault.aspx> adresinden ve turkiye.gov.tr üzerinden başvuru yapılabilmektedir.

4.4.2.3. Doğrudan Demokrasiye Giden Teknolojik Yol Haritası

4.4.2.3.1. E-İmza

Kağıtlarda kullanılan “ıslak imza” ile aynı değere ve bağlayıcılığa sahip elektronik imza türüdür. Elektronik ortamda güvenliği dijital sertifikalara dayanan, kişiye özel oluşturulan “kriptografik” imzadır. E-imza dağıtımı devlet veya yetkilendirdiği özel kuruluşlarca yapılır. Türkiye.gov.tr e-devlet sitesine giriş için kabul edilen yöntemlerden biri de e-imzadır. Diğer yöntemler; e-devlet şifresi, mobil imza, T.C. kimlik kartı, internet bankacılığı kanallarıdır. Bu sitede e-imza ile ilgili sunulan açıklayıcı bilgiler şöyledir:

Elektronik İmza Nedir, Nasıl Alınır?

Elektronik İmza Nedir?

Elektronik imza, elektronik ortamda bulunan bir belgeye eklenerek imzalayanın kim olduğunu belirlemeye yarayan veridir. 5070 Sayılı Kanun uyarınca e-imza, ıslak imza ile eşdeğerdedir. E-imza sertifikası dağıtmaya yetkilendirilmiş

kuruluşlar tarafından dağıtılan sertifikalar kullanılarak imzalama işlemi yapılır.

Elektronik imzanız bir akıllı kart üzerinde size ulaştırılmaktadır. İmza kartınızı standart bir akıllı kart okuyucusuna takarak sisteme giriş yapılabilmektedir.

Elektronik İmza Nasıl Alınır?

Elektronik imza, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından onaylı Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcılar tarafından sunulmaktadır. Bu firmaların listesi ve diğer bilgilere www.btk.gov.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

Elektronik imzanızı çalıştırabilmeniz için öncelikle kart sürücü yazılımını kurmanız gerekmektedir. Bu yazılım elektronik imza ile beraber gönderilen CD veya diğer medyalar içerisinde bulunabilir veya e-imzanızı aldığınız firmanın internet sitesinden edinilebilir.

Bilgisayarınıza kurulan program ile elektronik sertifikanıza giriş gerçekleştirebiliyorsanız sertifikanız kullanıma hazırdır.

Kaynak: <https://giris.turkiye.gov.tr/Giris/Elektronik-Imza#> 01.01.2018

Benzer şekilde, GSM operatörleri tarafından sağlanan mobil imza sistemleri de kullanılabilir. Türkiye.gov.tr sitesinde mobil imza ile ilgili sunulan açıklayıcı bilgiler şöyledir:

Mobil İmza Nedir?

Mobil İmza, cep telefonu ve GSM SIM kart kullanılarak 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu ve ilgili yasal mevzuata uygun olarak ıslak imza niteliğinde güvenli bir biçimde elektronik imza işlemi yapılmasına imkân sağlayan uygulamadır.

e-Devlet Kapısında mobil imza kullanımı için e-Devlet Kapısı'nca herhangi bir ücret talep edilmezken, GSM operatörleri tarafından bir ücretlendirme mevcuttur. Mobil İmza ücretlendirmesi hakkında Turkcell, Türk Telekom ya da Vodafone'dan bilgi edinebilirsiniz.

Mobil İmza Nasıl Alınır?

Mobil elektronik imza GSM işletmecileri tarafından sunulan bir hizmettir. Mobil imza aboneliği üç aşamadan oluşur. Ön başvuru, Başvuru ve Aktivasyon. Bu hizmeti sunan Turkcell, Türk Telekom ya da Vodafone'a başvurarak ayrıntılı bilgi alabilir ve başvuru yaparak bir mobil imza edinebilirsiniz.

Kaynak: <https://giris.turkiye.gov.tr/Giris/Mobil-Imza#> 01.01.2018

E-imza, doğrudan demokrasiye giden yolun iki aşaması olan e-devlet ve e-demokrasi açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Günümüzde bankacılık işlemlerinin bile bankaya gitmeden, internet ve mobil bankacılık yoluyla rahatlıkla ve güvenle yapılabildiğini, alışverişlerin artan oranlarda internet üzerinden yapılmaya başlandığını düşündüğümüzde, oy verme işlemi gibi e-demokrasi işlemlerinin de yapılabileceği kolaylıkla öngörülebilir.

4.4.2.3.2. Çevrimiçi Oylama

İnternete bağlı elektronik cihazlarla yapılan canlı (gecikmesiz, anlık) oylamadır. Geleneksel oylamada olduğu gibi bu tür oylamada da oyun ilgili kişi tarafından ve sadece tek bir defa verilmesini, verilen oyların güvenliğinin sağlanmasını temin etmek gereklidir. Kavramsal olarak doğrudan demokrasiye karşılık gelen E-demokrasiyi yönetsel olarak uygulamaya geçirmenin yolu çevrimiçi bir sayısal sistemdir

4.4.2.3.3. Çevrimiçi Demokrasinin Kavramsal Gereklileri

Herhangi bir bireyin herhangi bir konuda yerel ve genel yönetimlere kanun, kural, yönetmelik veya yöntem önerisinde bulunabilmesi için öncelikle imza kampanyası başlatmasına imkan sağlanmalı, bunun için resmi kurumlarca tanınan yüksek güvenilirliğe sahip çevrimiçi bir sistem kullanıma sunulmalıdır. Bu sistem üzerinden imza kampanyaları yoluyla yeterli sayıda imza toplayan dilekçelerin istem kapsamına göre yerel yönetimlerin genel meclislerinde, eyalet sistemi olan ülkelerde eyalet meclislerinde veya ülke meclislerinde (Türkiye için TBMM’de) tartışılmaya açılması yasal olarak garanti altına alınmalıdır.

Yerel meclislerde veya ülke meclislerinde tartışılmaya açılan konular üyeler/vekiller tarafından kabul edilebilir, gerekçesi açıklanmak kaydıyla reddedilebilir yahut çevrimiçi sistem üzerinden halk oylamasına (referandum) sunulabilir. Halk oylamasına sunulacak konunun, yerel veya genel ölçekte olmasına yahut konusuna göre oylama tüm seçmenlere ya da sadece ilgili kişilere açık olmalıdır. Ayrıca bu çevrimiçi sistem sayesinde dünyanın her bir tarafından ülke vatandaşlarının oy kullanabilmesine imkân sağlayabilir. Bu

sayede her bir vatandaşın ülke politikasında ve ülke yönetiminde söz sahibi olduğu bir katılımcı doğrudan demokrasi modeli hayata geçirilmiş olur.

4.4.2.3.4. Çevrimiçi Demokrasinin Teknik Gereklere

4.4.2.3.5. Web Sistemi

Web arayüzü yeni imza kampanyaları başlatmaya, mevcut aktif kampanyaları görüntülemeye, bu kampanyalara imza atmaya, atılmış imzaları geri çekmeye, halk oylamalarını görüntülemeye, bu oylamalara katılmaya ve oylamalar tamamlandıktan sonra sonuçları görüntülemeye imkân verecek şekilde tasarlanmalıdır. Türkiye örneğinde halen başarıyla hizmet vermekte olan e-devlet uygulaması turkiye.gov.tr ile e-demokrasi uygulaması change.org sistemlerinin entegre edilmiş halinin temel alındığı bir sistem tarife uygun olabilir.

4.4.2.3.6. Oylamanın Güvenlik ve Gizliliği

Halen uygulanmakta olan, seçmenin fiziksel olarak sandık başına giderek oy kullandığı sistemde olduğu gibi çevrimiçi oylamada da oylama başlangıcından seçimin sonuçlanmasına kadar geçen süreçlerde oy gizliliği ve güvenliğinin sağlanması, oylamanın hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak, en yüksek güvenlik standartlarında yapılması olmazsa olmaz gerekliliktir.

4.4.2.3.7. Altyapının Güvenliği

Fiziksel oylamalarda oylamanın yapılacağı binanın, insanların, sandıkların, oy kullanma malzemelerinin, kullanılmış oy pusulalarının, oyları nakletme araçları ile depolama ve sayım merkezlerinin, sandık görevlilerinin v.b. güvenliğini sağlamak şarttır. Bu sistemin ve süreçlere karşılık gelen dijital (sayısal) sistem de yine aynı yöntemle yapılacak saldırılara karşı hassastır. Ancak halihazırda kullanılmakta olan e-devlet ve e-demokrasi sistemleri zaten bu tehditlere aşınadır ve zaten alınmakta olan önlemler ve kullanılan yöntemler yeterli seviyededir. Kanunlarda da bu alandaki tehditleri bertaraf etmek üzere suç ve ceza tanımları yapılmakta, dijital ortam güvenliği için polis birimleri oluşturulmakta ve yaygınlaşmaktadır.

4.4.2.3.8. Kimlik Doğrulama ve Yetkilendirme

Oy kullanacak kişilerin kimliklerinin doğrulanması fiziksel oylamada kimlik kartına, kartındaki fotoğrafa, şahsın fotoğrafla benzerliğine dayanan basit bir sistemle yürürken bireylerin hiç yüz yüze gelmeden oy kullanmalarını sağlayacak olan e-oylamada kimlik doğrulama süreci daha karmaşıktır. Ancak yine de mobil cihazlarla kişisel bilgilerimize ulaşabildiğimiz e-devlet sistemini, hatta banka hesaplarımıza erişebildiğimiz çevrimiçi bankacılık hizmetlerini güvenle kullanabiliyoruz. Bu sistemin daha da güvenli kılınması gerektiğinde, bunu da sağlayacak ek kimlik doğrulama ve yetkilendirme sistemler zaten mevcut ve kullanıma hazırdır. E-imza başlığı altında incelediğimiz, GSM operatörleri tarafından sağlanan mobil imza ve devlet tarafından yetkilendirilmiş kuruluşların sağladığı, dongle türü cihazlarla işleyen elektronik imza. Bunlara ek olarak Türkiye örneğinde olduğu gibi çipli kimlik kartları ve bunlarda yüklü bilgileri okuyacak kart okuyucuları ihtiyaç olduğunda derhal hizmete sokulabilecek durumdadır.

4.4.2.3.9. Suiistimallerin Önlenmesi

Bütün sistem seçmenlerin kanunlaşmasını istedikleri konularda imza kampanyaları başlatmaları esasına dayandığında göre uygulamada kaçınılmaz olarak sorunlarla karşılaşılacaktır. Örneğin sistemin sayısız imza kampanyalarıyla içinden çıkılmaz hale gelmesi muhtemeldir. Bu kampanya kirliliğinin önüne geçebilmek için alınabilecek önlemleri peşinen belirlemek gereklidir. Temelde, kullanıcıların kampanya başlatmalarına sayı ve süre kısıtı getirilebilir.

Seçmenin başlatmak istediği kampanya zaten başka bir seçmen tarafından başlatılmış olabilir. Mükerrer kampanyaların önlenmesi için bütün kampanyaların taranmasına, bunun için de uzmanların kontrolüne ihtiyaç vardır. Mükerrer kampanya ihtimali kadar önemli olan uzman denetimi gerektiren durumlar ortaya çıkabilir. Bir kampanya şekil veya içerik olarak ahlaka, akla ve mantığa, kamu düzenine aykırı olabilir. Uzman personelin böyle kampanyaları süzgeçten geçirip elemeleri, kampanya sahibine gerekçeleriyle birlikte kararı iletmeleri gerekir. Bütün kampanyalar ülke ölçeğinde olmayabilir, sadece belli bir bölge sakinlerini, belli yaş, meslek,

cinsiyet v.b. gruplarını ilgilendiren sınırlı kampanyalar da olabilir. İlk bakışta çok büyük maddi kaynak gerektiren bir personel ihtiyacından bahsedildiği düşünülse de aslında Türkiye örneğinde Yüksek Seçim Kurumu, il ve ilçe kurulları zaten mevcuttur, bunlara ek eğitimler verilerek e-oylama konusunda uzman olmaları sağlanabilir. Süreç, devamlılığı sebebiyle sadece seçim zamanlarında ihtiyaç duyulan geçici personellerden çok sürekli ve daimi personele ihtiyaç duymaktadır. Ancak bu personelin klasik seçimlerde olduğu gibi bir yerden başka bir yere intikalini gerektirmediği için de büyük bir taşıma ve eğitim masrafından tasarruf anlamına da gelecektir. Türkiye ölçeğinde de büyük adetlerde istihdam sağlayan “çağrı merkezi” iş modellerinin başarısını bu alanda da değerlendirme ihtimali olduğu göz ardı edilmemeli.

4.4.2.3.10. Avantajlar

Geleneksel sistemde bireyin fiziksel efor sarf edip çoğunlukla bir yerden başka bir yere gitmek zorunda kalması, uzun zaman harcaması yapmak istediğinden vazgeçmesiyle veya araya zaman girince unutmasıyla bile sonuçlanabilir. Günümüzün en büyük problemi olan zaman yetersizliği, insanların alışverişlerini bile internet mağazalarından yapmalarına sebep olmaktadır. Kaldı ki birçok mağaza dolaşp aradığını bulamayan ve harcadığı zamanı boşa giden insanların çevrimiçi alışverişe yönelmesi, aradığı ürünü aradığı fiyata bulmakla kalmayıp ayağına kadar gelmesiyle bağlantılıdır. Sosyal görüşmelerin bile ulaşım zorlukları, zaman kısıtları yüzünden çevrimiçi sesli/görüntülü görüşmelerle yapıldığı, kıtalararası telekonferanslarla uluslararası ilişkilerin yürütüldüğü günümüz Dünyasında çevrimiçi oylama sistemine internet bağlantısı olan herhangi bir bilgisayar hatta mobil telefon yoluyla katılma fırsatı yakalamak son derece cezalı olacaktır.

Bireylerin buldukları evden mahalleye, alışveriş yaptıkları marketin raf düzeninden çocuğunu götürdüğü parkın oyuncaklarına kadar her konuda fikirleri, istekleri, şikayetleri vardır ancak parçası olduğu ülke bir yana bu yerel konularda bile fikri sorulmamaktadır. Ancak uzun aralıklarla (çoğunlukla 4-5 yıl) önceden belirlenmiş, hiç bilmediği bir takım adayların arasından, hangi görevlere gelip nelerden sorumlu olacaklarını dahi bilmeden seçim yapmaları için kendisine ayırmayı tercih edeceği bir zaman diliminde yaz-kış demeden bir

oy verme merkezine davet edilirler. Bu da vatandaşın manavdan domates alırken gösterdiği özeni kendini temsil edeceği söylenen vekili seçerken göstermemeleri sonucunu doğurmakta, vatandaşı devletiyle kaynaştırmak bir yana arada bir soğukluk olmasına yol açmakta. Hemen tüm ülkelerde seçimlere katılım oranının son derece düşük olduğu şikayetleri seslendirilmekte ancak bunun nedenleri de ortada olmasına rağmen herhangi bir iyileştirici önlem alınmamakta, alınmamakta.

E-demokrasi, vatandaşın aidiyet hissini arttırıp ülkesine olan sevgisini ve ilgisini, devletine olan bağlılığını arttırmasına sebep olacaktır. İnsanlar içinde yaşadıkları ortam hakkında fikir üretip karar verebildikleri oranda ülke yönetimine aktif olarak katılarak ülkelerinin bugünü ve geleceği ile daha çok ilgili olacaklardır. Kendisine kararı sorulduğu için daha iyi kararlar verebilmek, kendisine, ailesine, mahallesine, sonuçta ülkesine daha da faydalı olabilmek için daha çok okuyacak, öğrenecek, düşünecek ve çalışacaktır.

Aslında doğrudan demokrasiye geçişin mümkün olduğu anlaşıldığında zorunluluklar sebebiyle sürdürülmek için çabalanan temsili demokrasinin artık sürdürülemez olduğu su götürmez bir gerçek olarak ortaya çıkacak, doğrudan demokrasi insanın doğası gereği kaçınılmaz olarak nihai sonuç olacaktır. Şu halde şimdilik avantajlarını/dezavantajlarını tartışmak mümkünse de ilerleyen zamanlarda bu tartışma suyun canlılar için ne kadar avantajlı/dezavantajlı olduğunu tartışmaya benzeyecektir.

4.4.2.3.11. Dezavantajlar

Bütün sistem son derece sağlam ve kararlı bir internet ve bilgisayar altyapısı gerektirdiği için yapılacak ilk yatırım tutarı caydırıcı miktarlarda olabilir. Ayrıca bu sistemi kalp gibi sürekli, güçlü, sağlıklı çalışır vaziyette tutmanın da ciddi bir maliyeti olacaktır. Ancak vatandaşların ilk yatırım maliyetinin bile şu anki geleneksel seçim masraflarının altında kaldığını, bakım masrafları dahil edilse bile maliyetin daha düşük olacağını öğrenmeleri bu bakışı değiştirebilir.

Bunlar sağlandığı halde bile uygulamada zorluklarla karşılaşılacaktır zira sistem mükemmel olsa da insanların böylesi köklü bir yeniliğe karşı

geliştirecekleri eski sistemi savunma refleksi, sistemin güvenilirliğine karşı beslenen önyargı hesaba katılmalıdır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde internet kullanımının düşük olması ve temel hizmetleri almak için internetten faydalanmada çekimser davranılması ilk başlarda katılımın zayıf kalmasına ve katılım oranının artışının uzun zaman almasına sebep olabilir.

Sistem güvenliği konusunda her geçen gün yeni önlemler alınıyor olsa da saldırganlar de sürekli olarak yeni yöntemler deniyorlar. İnternet üzerinden tüm Dünyaya açık sistemlerin güvenliklerinin kusursuz olduğunu söylemek mümkün değildir. İnsanların bu güvenlik açıklarını olduğundan kat be kat fazlaymış gibi değerlendirip sisteme karşı çıkmaları da baş edilmesi gereken ciddi sorunlardan biridir.

4.4.3. Doğrudan Demokrasiye Geçiş Sürecinde Karşılaşılabilecek Problemler

E-demokrasi yoluyla ulaşılabilecek doğrudan demokrasi, ancak her bir bireyin internet veya diğer teknolojik olanaklarla siyasal karar alma sürecine katılımıyla gerçekleşebilecektir. “Dijital bölünme” (ya da “dijital uçurum”) olarak adlandırılan, bilişim ve iletişim teknolojilerine erişimde eşitsiz dağılım, e-demokrasi idealinin hayata geçirilmesinin önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu soruna etkili çözümler geliştirilmezse e-demokrasi idealinin, bir avuç “bilişim seçkin”nden başka kimseye faydası olmayacak adaletsiz bir durum yaratacağı ve demokrasi krizini derinleştireceği açıktır.

Hükümetlerin ve hükümetler arası kuruluşların, e-demokrasinin gelişimi konusunda yaptıkları çalışmaların büyük bir bölümü “dijital bölünme”nin önlenmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kısa vadeli çözümler önerileri, internete kamusal erişimi artıracak olan kütüphane, okul vb. halka açık mekanlarda internet erişiminin sağlanmasını ve kamusal erişim terminallerinin oluşturulmasını kapsarken, uzun vadede ise, bilişim ve iletişim teknolojilerinin altyapısına yeterli yatırım yaparak ve internet erişimini ucuzlatarak herkes için ulaşılabilir kılmak hedefine odaklanmaktadır. Ancak, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde dijital uçurum sorununa yönelik en köklü çözüme, katılımcı toplumsal ve ekonomik politikalarla, bilişim teknolojisinin sürdürülebilir bir kalkınma programı çerçevesinde topluma

entegre edilmesiyle ulaşılacaktır. Bu çaba, yalnızca gelişmekte olan ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin ve uluslararası kuruluşların da bu çabanın içinde yer almasıyla başarılı olacaktır zira bilişim teknolojisinin gelişimi kadar, toplumsal ve ekonomik kalkınma dinamikleri de, küreselleşmenin etkisi altındadır.

Bilginin, yani iktidarın paylaşımı, katılımcı demokrasinin de temellerinden birini oluşturmaktadır. Yurttaşlara ve sivil toplum kuruluşlarına kamu bilgilerine erişim hakkı tanınmaksızın, ne demokratik katılımdan, ne de kamu yönetiminin Őeffaflıęından söz edilemez. Katılımsız ve kapalı bir yönetimin ise, totaliter zihniyete, yolsuzluk ilişkilerine, aşırı merkeziyetçilikten dolayı tıkanan bir kamu yönetimine yol açtığı açıktır. Bu yüzden, kamu bilgilerine erişim hakkını koruma altına alacak yasal düzenlemeler, özellikle de “Bilgi Edinme Yasası”, e-demokrasinin sağlıklı bir biçimde hayata geçirilmesi için gerekli hukuksal altyapının en önemli boyutlarından birini ve ilkesel önceliğini oluşturmaktadır. Bu anlamda ülkemizde hayata geçirilen “Bilgi Edinme Yasası” olumlu ve mit verici bir adım olarak kabul edilmelidir.

Elektronik ortamın gücünün farkına ilk varan yorumcular bu olağanüstü aracın tüm sınırları altüst edeceğini ve bunun da korkunç bir anarşi ortamı oluşturacağını düşünüyorlardı. Elektronik gelişmeler her ne kadar sanal bir dünya oluşturmayı başarmış olsalar da, bu dünyaya ilişkin kötümser ilk tahminlerin gerçekleşmediğini söyleyebiliriz.

E-demokrasi’nin öngörülebilen temel sorunlarından biri de bu sistemde tartışma düzlemini kimin oluşturacağı veya çözülmesi gereken soru ve sorunların tanımının kim tarafından yapılacağıdır.

Bütün bunların ötesinde asıl temel sorun doğrudan demokrasinin istenen bir Şey olup olmadığıdır. Zira modern teknolojik olanaklar olmadan önce de doğrudan demokrasi mevcut uygulamadan daha yaygın olarak uygulanabilirdi (Arblaster, 1999: 126). Örneğin evinde oturan yurttaşlar kamusal politika tartışmalarını televizyondan izleyerek, telefonla tartışmaya aktif olarak katılabilir ve böylece kısmen de olsa doğrudan demokrasi gerçekleştirilmeye alışılabilirdi (Akbulut, 2001). Kurum binalarında kullanılan “dilek ve Şikayet” kutuları gibi “kanun nerisi ve oy verme” kutuları konulabilirdi. Postanelerdeki ve evlerdeki posta kutuları çift yönlü olarak

kullanılabilir, gelen postaları almak kadar öneri ve oyları göndermek için de işlevsel kılınabilirdi. Hatta sokaklara çöp kutuları gibi oy kutuları konulabilirdi.

Elbette bugün teknoloji çok daha ilerlemiştir; kapı kilitlerini açmaktan cep telefonlarını açmaya kadar günlük hayatımızda işlevsel olan parmak izi, göz retinası, avuç içi taraması gibi pek çok yöntem doğrudan demokrasinin uygulanmasını kolaylaştırabilirdi. Ama bunlardan çok fazla yararlanma gereği duyulmamıştır. Bu da iktidar ve yetkiyi elinde bulunduran oligarşik seçkinci egemenlerin doğrudan demokrasiyi istemediklerini ve bu yöndeki girişimleri engellediklerini göstermektedir. Bilişim teknolojisi ve internet kullanımı bakımından en ileri ülke durumunda olan ABD, e-demokrasi sistemine en yakın aday ülke konumundadır. Ancak var olan bir kısım çabalara rağmen ne Amerika'da ne de diğer ülkelerde bu yönde ciddi adımların atıldığını söylemek olanaklı değildir.

SONUÇ

Doğrudan demokrasinin nüfusun artışı ve coğrafi genişlemeler dolayısıyla teknik olarak imkansızlaştığı, çözüm olarak temsili demokrasiye geçildiği bilinmektedir. Ancak temsili demokrasi halkın yönetime katkısını çok ciddi oranda kısıtlamaktadır. Fakat sanayi çağını da aşarak bilgi çağına ulaşmış olan Dünyamızın özellikle bilgisayar ve internet teknolojilerindeki gelişmelerle “global bir köy”e dönüştüğü sıkça dillendirilmiştir.

Malların ve hizmetlerin serbestçe dolaşması, ticari faaliyetlerin sınırları aşarak Dünyayı globalleştirilmesi modern Dünya vatandaşları için bir gurur vesilesi olmuştur. Aynı şekilde bilginin de sınır tanımaksızın Dünyayı köyleştirilmesi de bir gurur vesilesi olmaktadır. Şu halde, herhangi bir köyde doğrudan demokrasinin uygulanabileceğine kimse itiraz etmediğine göre, Dünya isimli köyde de doğrudan demokrasinin muteber kılınmasının zamanı gelmiştir. Elbette “Antik Yunan doğrudan demokrasisi”nin şekil şartlarını yerine getirmek mümkün değildir, şart da değildir. İnsanları bir arenaya toplamak, belli sürelerde konuşma yapmalarını sağlamak, bu toplantılara katılmalarını teşvik etmek için ücret vermek gibi zamana özgü uygulamaların yapılması amaçlanmıyor. Günümüz bilgisayar ve internet teknolojisi ile bunlardan çok daha sağlıklı bir model kurularak doğrudan demokrasinin temel şartları sağlanabilir. Teknolojinin insan hayatını kolaylaştırma işlevini yerine getirdiği için sürekli geliştiğini kabul edersek, yönetim sistemleri üzerinde uygulanacak tekniklerin de verim alındıkça geliştirileceğini, teknikler geliştikçe yönetim sistemlerinin de paralel olarak gelişeceğini ön görmek zor değildir.

Çalışmamızda ortaya konulduğu gibi artık geleneksel itirazlara yol açan “nüfus ve alan genişliği” gibi teknik imkânsızlıklar ortadan kalkmıştır. Doğrudan demokrasinin önünde artık “imkânsızlık” engeli kalmadığına göre, uygulanamayışının tek sebebi “isteksizlik” olabilir. Elbette yine çalışmamızda da değinildiği gibi ortaya büyük miktarlarda maddi kaynak ihtiyacı çıkmaktadır. Ancak gerekli teknolojik alt yapıyı kurmak için ihtiyaç duyulan kaynak miktarını kimi ülkeler için birkaç savaş uçağı, kimileri için uçak gemisi, atom bombası bedeli ile karşılaştırmak yerinde bir karar olabilir. Belki

de bütün ülke hükümetlerinin vatandaşlarına, ülkelerinin sahip olduğu silah miktarıyla mı yoksa demokrasi seviyesiyle mi gurur duymak istediklerini doğrudan sormaları ve cevaplarını doğrudan almaları, doğrudan demokrasiye geçiş için uygun bir ilk adım olacaktır.

Doğrudan demokrasinin günümüz koşullarında uygulanabilirliği konusunda bundan sonra yapılacak çalışmaların laboratuvar olarak kullanılabilir çok küçük bile olsa bir pilot alanda uygulamalı olarak gerçekleştirilmesi, burada ortaya koyduğumuz avantaj ve dezavantajların, öngörülemediği somut bulguların ortaya çıkarılması açısından önemli olacaktır. Bu tür çalışmaların sayılarının artırılması önerilmekte, pratik uygulamalarının da yapılması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali. (2009). Kent Devletinden İmparatorluğa. 6. Baskı. İmge Kitabevi. Ankara.

Ağaoğulları, M. Ali; Duygu Türk; Ayhan Yalçınkaya; Zafer Yılmaz; Filiz Zabcı. (2015). Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasi Düşünceler. 6. Baskı. İletişim Yayınları. İstanbul.

Akbulut, Olgun. (2001). Doğrudan Demokrasi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul

Al, Hamza; Fatih Bilal Alodalı. (2008). Türkiye'de E-Belediyecilik ve Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Örneği. Uluslararası 6. Bilgi, Ekonomi ve Yönetimi Kongresi Bildiriler Kitabı, 26–28 Aralık, İstanbul: İKDER, ss. 1204–1219.

Alatlı, Alev. (2016). Batı'ya Yön Veren Metinler. Alfa Yayınları. İstanbul.

Anıl, Yaşar Şahin. (2006). Antik Çağda Demokrasinin Doğuşu. 1. Baskı. Kastaş Yayınevi. İstanbul.

Arblaster, Anthony. (1999). Demokrasi. Doruk Yayınları. Ankara.

Aristoteles. (1998). Atinalıların Devleti. Çev. Suat Yakup Baydur. Cumhuriyet.

Ateş, Toktamış. (1994). Demokrasi: Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler. 5. Baskı. Ümit Yayıncılık. Ankara.

Aydoğan, Filiz. (2010). İkinci Medya Çağında İnternet. Alfa Yayınları. İstanbul.

Barber, Benjamin R. (1974). The Death of Communal Liberty: A History of Freedom in a Swiss Mountain Canton. Princeton Üniversitesi Yayınları. Princeton.

Barber, Benjamin. (1995). Güçlü Demokrasi – Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset. 1. Baskı. İstanbul. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

Baron, A. (2012). Op-Ed: E-petition started against government snooping. www.digitaljournal.com/article/320047, (30.09.2016)

Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER). <https://www.bimer.gov.tr/bimer-hakkinda> 31.12.2017

Baştan, Serhat; Ramazan Gökbnar. (2004). “Kamu Hizmetlerinin Sunumunda E-Devletle İlgili Yeni Gelişmeler: Tümleşik E-Devlet Sistemlerine Doğru”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(1), ss. 71–89.

Bektaş, Arsev. (2000). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi. 2. Baskı. Bağlam Yayınları. İstanbul.

Bourdieu, Pierre. (2015). Devlet Üzerine College de France Dersleri (1989-1992). İstanbul. İletişim Yayınları.

Bursa Büyükşehir Bld., “Şehrine yakışanı sen seç!”, Basın bülteni, 02.08.2016, www.bursa.bel.tr/sehrineyakisani-sen-sec/haber/22265/ (30.09.2016)

Childe, V. Gordon. (1962). The Prehistory of European Society. Cassell Publishing. London.

Cooper, J.P. (1989). The New Cambridge Modern History. Cambridge University Press. Cambridge.

Cormon, Pierre. (2014). Swiss Politics for Complete Beginners. 2nd Edition. Slatkine. Geneve.

Crick, Bernard. (2012). Demokrasi. Dost Kitapevi. Ankara.

Croix, Geoffrey Ernest Maurice de Ste. (2015). Antik Yunan Dünyası'nda Sınıf Mücadelesi. Yordam Kitap. İstanbul.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER). <https://basvuru.tccb.gov.tr/Forms/pgDefault.aspx> 31.12.2017

Çetinkaya, Y. Doğan. (2008) Toplumsal Hareketler; Tarih, Teori ve Deneyim. İletişim Yayınları. İstanbul.

Dahl, Robert. (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*. Çev. Levent Köker. Yetkin Basımevi. Ankara.

Dahl, Robert A. (2015). *Demokrasi Üzerine*. 3. Baskı. Ankara. Phoenix Yayınevi.

Davies, J. K. (1993). *Democracy and Classical Greece*. 2. Edition. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts.

Demirel, Demokaan. (2006). E-Devlet ve Dünya Örnekleri. *Sayıştay Dergisi* 61, ss. 83–118.

DPT 2007 Yılı Programı. Ankara.

Duverger, Maurice. (1959). *Die politischen Parteien*. Tübingen.

Duverger, Maurice. (1982). *Siyaset Sosyolojisi*. Varlık Yayınları. İstanbul.

E-Democracy Forum, “About E-democracy.org” forums.e-democracy.org/about, (30.09.2016)

E-Governance Academy web sitesi: www.ega.ee/domains/e-democracy/, (30.09.2016)

Engels, Friedrich. (1958). (1845/46): *Das Fest der Nationen in London*, in: *Marx-Engels-Werke*, Bd. 2, Berlin, 611-624.

Ersöz, Selva. (2005). İnternet ve Demokrasinin Geleceği. *Selçuk İletişim Dergisi*. 3 (4), ss. 122–129.

Fang, Zhiyuan. (2002). *E-Government in Digital Era: Concept, Practice and Development*. *International Journal of the Computer, the Internet and Management*. 10 (2), pp. 1–22.

Dursun, Davut; Mustafa Altunoğlu. (tarihsiz). *Siyaset Bilimi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.

Finley, Moses. (2003). *Antik ve Modern Demokrasi*. Çev. Deniz Türker. Ayraç Yayınevi. Ankara.

Foucault M. (2005). *Özne ve İktidar*, Çev; Işık Ergüden, Osman Akınhay , İstanbul, Ayrıntı Yay.

Foweraker, J. (1995). *Theorizing social movements*. Pluto Press.

Friedell, Egon. (2004). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*. 2. Baskı. Dost Kitabevi. Ankara.

Gamble, Clive. (1986). *Hunter-Gatherers and the Origin of States*. in Hall, J. A. (Ed.) *State in History*, Oxford: Basil Blackwell.

Gauchet, Marcel. (2000). *Demokrasi İçinde Din*. Dost Kitabevi. Ankara.

Gökçe, Orhan; Erhan Örselli. (2008). *E-Demokrasi: Kavramın Anlamı ve Kapsamı*. iç. Kurt MARQUARDT ve Orhan GÖKÇE (Ed.), *EDevlet: Gerçek ya da Hayal*, Konya: Çizgi Kitabevi, ss. 59–77.

Göze, Ayferi. (2009). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. 12. Baskı. Beta Yayınları. İstanbul.

Guihenno, Jean-Morie. (1998). *Demokrasinin Sonu*. Dost Kitabevi. Ankara.

Habermas, Jürgen. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. Çev. Mustafa Tüzel. Kabalcı Yayınevi. İstanbul.

Heywood, Andrew. (2015). *Siyaset*. 16. Baskı. Adres Yayınları. İstanbul.

Heywood, Andrew. (2000). *Siyaset Teorisine Giriş*. 6. Baskı. Küre Yayınları. İstanbul.

Hobbes, Thomas. (2007). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. 6. Baskı. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Huntington, Samuel P. (1995). *Demokrasinin Üçüncü Dalgası*. Yetkin Yayınları. Ankara.

Hüner, M. Fatih. (2012). *Demokrasinin İşleyişinde Yargının Rolü ve Meşruiyeti*. Adalet Yayınevi. Ankara.

İETT, “İstanbulcular İETT otobüsünün yeni rengini seçti”,
www.iETT.istanbul/tr/main/news/istanbullular-iETTotobusunun-yeni-rengini-
se/919 (30.09.2016)

İnce, Murat. (2001). Elektronik Devlet: Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar. Devlet Planlama Teşkilatı Yayını. Ankara.

İzdeniz AŞ, “İzmirliiler böyle istedi!”,
www.izdeniz.com.tr/Sayfalar/HaberDetay.aspx?newsID=364&id=1
(30.09.2016)

Jaeger, Paul T. and Kim M. Thompson. (2003). E-government around the world: Lessons, challenges, and future directions. Government Information Quarterly 20.4.

Karagöz, Kasım. (2010). Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak Halk Girişimi. Yekın Yayınları. Ankara.

Karagöz, Kezban. (2013). İletişim ve Diplomasi. Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü. Yıl 1, Sayı 1, s. 131-156.

Lake, Adam. Direct Democracy: Is the United States Prepared?
<http://info.acm.org/crossroads/xrds1-4/democracy.html>

Lijphart, Arend. (1986). Çağdaş Demokrasiler. Çev. Ergun Özbudun-Ersin Onulduran. Yetkin Yayınları. Ankara.

Löfstedt, Ulrica. (2005). E-Government: Assessment of Current Research and Some Proposals for Future Directions. International Journal of Public Information Systems. 1, pp. 39–52.

Martinich, A.P. (2013). Hobbes. İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.

Marx, Karl/Engels, Friedrich, (1970). (1848): Manifest der Kommunistischen Partei, in: Karl Marx - Friedrich Engels. Ausgewählte Schriften in zwei Banden, Bd.1, Berlin, 17-57.

Mayo, Henry. (1964). Demokratik Teoriye Giriş. Çev. Emre Kongar. Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları. Ankara.

Mercadal, Trudy P. (2014). Oligarchy. Salem Press Encyclopedia,

Metin, E. ve Tanoğlu, İ. (2005). E-Yargı ve Türkiye. inettr.org.tr/inetconf8/bildiri/87.doc, (30.09.2016), ss.2-3

Misra, D.C. (2007). Select Aspects of Conceptual Foundations of EGovernment: Clearing the Fog for a Better Vision. 5th International Conference on E-Governance: Foundations of E-Government, 28– 30 December, Hydebarad: ICEG, pp. 21–33.

Mohn, Elizabeth. (2016). Plutocracy. Salem Press Encyclopedia.

Moreira, Ana Maria; Mathias Möller; Gregory Gerhardt and Andreas Ladner. (2009). E-Society and E-Democracy. EGovernment Symposium. 18–20 November, Malmö: The Swedish EU Presidency, pp. 1–50.

Mumcuoğlu, Maksut. (2001/a). Antik Demokrasinin Kuruluş Süreci. AÜHF Yayını. Ankara.

Mumcuoğlu, Maksut. (2001/b). Kendine Özgü Bir Siyasal Topluluk Antik Çağ Polisi. AÜHF Yayını. Ankara.

Nair, Pradeep. (2007). E-Governance: A Step Towards Digital Democracy. 5th International Conference on E-Governance: Foundations of EGovernment, 28– 30 December, Hydebarad: ICEG, pp. 147–154.

Nozick, Robert. (2006). Anarşı, Devlet ve Ütopya. 2. Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Offe, C. (1999). Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması. Ed; Kenan Çayır. Kaknüs Yayınları. İstanbul.

Önder, T. (2003). Ekoloji, Toplum ve Siyaset. Odak Yayınevi. Ankara.

Özen, A. Japonya ve Hindistan’da E-devlet. www.drahmetozen.com, (30.09.2016), s.3

Öztekin, Ali. (2007). Siyaset Bilimine Giriş. 5. Baskı. Siyasal Kitabevi. Ankara.

Parkinson, Northcote. (1976). Siyasal Düşüncenin Evrimi. Çev. Mehmet Harmancı. Remzi Kitabevi. Ankara.

Perez, Carmen Caba; Manuel Pedro Rodriguez Bolivar and Antonio Lopez Hernandez. (2008). E-Government Process and Incentives for Online Public Financial Information. Online Information Review, 32 (3), pp. 379–400.

Platon. (2016). Devlet. İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.

Raaflaub, Kurt, A; Ober, Josiah; Wallace, Robert W. (2007). Origins of Democracy in Ancient Greece. University of California Pres. Los Angeles, California.

Ranciere, Jacques. (2015). Demokrasi Nefreti. 2. Baskı. İletişim Yayınları. İstanbul.

Roskin, Michael G. (2014). Çağdaş Devlet Sistemleri – Siyaset, Coğrafya, Kültür. 7. Baskı. Ankara. Adres Yayınları.

Sabine, George H. (1961). A History of Political Theory. 3. Baskı. Holt, Rinehart and Winston. New York. say. 695.

Sartori, Giovanni. (tarihsiz). Demokrasi Kuramı. Çev. Deniz Baykal. Siyasi İlimler Türk Derneği. Ankara.

Sartori, Giovanni. (2014). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş. 2. Baskı. İstanbul. Sentez Yayıncılık.

Schimdt, Manfred G. (2002). Demokrasi Kuramlarına Giriş. 2. Baskı. Vadi Yayınları. Ankara.

Springborg, Patricia. (1984). Karl Marx on Democracy, Participation, Voting, and Equality. Political Theory, Vol. 12, No. 4 (Nov., 1984), pp. 537-556

Şahin, Ali. (2008). Türk Kamu Yönetiminde Yapısal Dönüşüm ve EDevlet. Çizgi Kitabevi. Konya.

Şahin, Ali; Handan Temizel ve Metehan Temizel. (2004). Türkiye’de Demokrasiden E-Demokrasiye Geçiş Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar. 3.

Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, 25– 26 Kasım, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, ss. 343–356.

Şen, Turgay. (1995). Siyasal Partilerin Parlamenter Rejime Etkisi (Parti Disiplini Açısından). Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Şenel, Alâeddin (1970). Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne. AÜSBFY. Ankara

Şenel, Alâeddin (1996). Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş. 6. Kısaltılmış Baskı. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.

Tannenbaum, Donald; SHULTZ, David. (2008). Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri. 4. Baskı. Çev. Fatih Demirci. Adres Yayınları. Ankara.

Tanilli, Server. (1993). Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş. 7. Baskı. Cem Yayınevi.

Tilly, Charles. (2001). Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu. İmge Kitapevi. Ankara.

Toprak, A. ve d. (2009). Facebook; Görülüyorum Öyleyse Varım. Kalkedon Yayınları. İstanbul.

Tocqueville, Alexis de. (1962). Amerikan Demokrasisi. Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları. İstanbul.

Touraine, Alain. (2000). Demokrasi Nedir? 2. Baskı. Çev. Olcay Kunal. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Tuncay, Suavi. (1996). Parti İçi Demokrasi ve Türkiye. Gündoğan Yayınları. Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti resmi e-devlet sitesi, www.turkiye.gov.tr, (31.12.2017)

Uçkan, Özgür. (2003). E-Devlet, E-Demokrasi ve E-Yönetişim Modeli: Bir İlkel Öncelik Olarak Bilgiye Erişim Özgürlüğü. Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi, 5, ss. 1–19.

Uygun, Oktay. (1996). Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları. TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, Ankara.

Uygun, Oktay. (2003). Demokrasinin Tarihsel, Felsefi ve Ahlaki Boyutları. İnkılâp Kitabevi. İstanbul.

Vera-Zaval, America. (2006). Katılımcı Demokrasi: Dünyadaki Katılımcı Demokrasi Deneyimleri. Çev. Naile Aras. Dipnot Yayınları. Ankara.

Yayla, Atilla. (1998). Siyaset Teorisine Giriş. Siyasal Kitabevi. Ankara.

Yıldırım, Murat. (2010). E-Devlet ve Yurttaş Odaklı Kamu Yönetimi. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI VE SOYADI: Erdoğan MERT

DOĞUM YERİ VE YILI: Kastamonu – 05/01/1970

MEDENİ HALİ: Bekar

E-MAIL: ankaalive@hotmail.com

ADRES (EV): Akşemsettin Mh. İhlas Sk. No: 33 D: 7 Eyüp – İstanbul

ADRES (İŞ): Arel Üniversitesi M.Y.O.

TELEFON: 0532 702 0230

EĞİTİM DURUMU:

1976-1981 Beyoğlu Cihangir İlkokulu

1981-1984 Beyoğlu Fındıklı Lisesi

1984-1987 Kabataş Ticaret Lisesi

1987-1991 D.E.Ü. - İ.İ.B.F. – Ekonometri

1998-2002 Anadolu Üniv. İktisat Fak. Kamu Yönetimi

YABANCI DİL: İngilizce

İŞ TECRÜBESİ: 20 Yıl Usta Öğretici, Öğretmen, Öğretim Görevlisi